T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOYLULAŞMA EKSENLİ YERİNDEN EDİLMENİN FARKLI HALLERİ: FENER-BALAT VE YELDEĞİRMENİ ÖRNEKLERİ

Gizem YAĞINLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Koruma ve Planlama Programı

Danışman

Doç. Dr. Tolga İSLAM

Mart, 2020

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOYLULAŞMA EKSENLİ YERİNDEN EDİNMENİN FARKLI HALLERİ: FENER-BALAT VE YELDEĞİRMENİ ÖRNEKLERİ

Gizem YAĞINLI tarafından hazırlanan tez çalışması 02.03.2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Koruma ve Planlama Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Tolga İSLAM
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Tolga İSLAM, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Yiğit EVREN, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Ülke Evrim UYSAL, Üye
Beykent Üniversitesi _____

Danışmanım Doç. Dr. Tolga İSLAM sorumluluğunda tarafımca hazırlanan Soylulaşma Eksenli Yerinden Edilmenin Farklı Halleri: Fener-Balat ve Yeldeğirmeni Örnekleri başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Gizem YAĞINLI

Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinatörlüğü' nün 1245A numaralı projesi ile desteklenmiştir.

Aileme

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkma sürecinde iki yıl boyunca kendisine her danıştığımda bana faydalı olabilmek için değerli zamanını ayırıp büyük bir ilgi ile elinden gelinin fazlasını sunan, çalışmanın bu noktaya gelmesinde danışman hocadan öte bir rol üstlenen ve gelecekteki meslek hayatımda bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağıma inandığım tez danışmanım Doç. Dr. Tolga İSLAM' a ve hayatımın her alanında maddi manevi desteklerini benden esirgemeyen canım aileme teşekkür ederim.

Gizem YAĞINLI

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ viii
ŞEKİL LİSTESİ ix
TABLO LİSTESİ x
ÖZET xi
ABSTRACT xiii
1 GİRİŞ 1
1.1 Literatür Özeti 1
1.2 Tezin Amacı 2
1.3 Orijinal Katkı 3
1.4 Yöntem ve Akış 4
2 YERİNDEN EDİLME 6
2.1 Yerinden Edilmeye Giriş 6
2.2 Marcuse'un Yerinden Edilme Tipolojisi 8
2.3 Yerinden Edilme Kavramına Yönelik Bütüncül Açıklamalar 13
2.4 Yerinden Edilme Kavramına Yönelik Parçacıl Açıklamalar 17
3 YERİNDEN EDİLMEYE YÖNELİK KAPSAYICI BİR SINIFLANDIRMA DENEMESİ 21
3.1 Ekonomik Yerinden Edilme 25
3.2 Taciz Merkezli Yerinden Edilme 28
3.3 Sosyal Yerinden Edilme 31
3.4 Kültürel Yerinden Edilme 32
3.5 Politik Yerinden Edilme 34
4 FENER-BALAT VE YELDEĞİRMENİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE SOYLULAŞMASI 37
4.1 Fener-Balat'ın Tarihsel Gelişimi 37
4.2 Fener ve Balat'ın Soylulaşması 39
4.2.1 Soylulaşma Mekanları 39
4.2.2 Eğitim Seviyeleri 42
4.2.3 Emlak Değerleri 44
4.3 Yeldeğirmeni'nin Tarihsel Gelişimi 46
4.4 Yeldeğirmeni'nin Soylulaşması 47
4.4.1 Soylulaşma Mekanları 47

4.4.2 Eğitim Seviyeleri ... 49
4.4.3 Emlak Değerleri ... 51
5 FENER – BALAT VE YELDEĞİRMENİ'NDE FARKLI YERİNDEN EDİLME HALLERİ 53
5.1 Ekonomik Yerinden Edilme ... 55
5.2 Taciz Merkezli Yerinden Edilme ... 60
5.3 Sosyal Yerinden Edilme ... 61
5.4 Kültürel Yerinden Edilme ... 65
5.5 Politik Yerinden Edilme ... 76
5.6 Bölüm Sonucu ... 83
6 SONUÇ VE ÖNERİLER 88
KAYNAKÇA 92
A LİTERATÜRDEKİ YERİNDEN EDİLME ÖRNEKLERİ 96
A.1 Ekonomik Yerinden Edilme ... 96
A.2 Taciz Merkezli Yerinden Edilme ... 98
A.3 Sosyal Yerinden Edilme ... 99
A.4 KültürelYerinden Edilme ... 99
A.5 Politik Yerinden Edilme ... 100
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR 101

KISALTMA LİSTESİ

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
CHPC	Citizens Housing and Planning Council
ÇEKÜL	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
TAK	Tasarım Atölyesi Kadıköy

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 4. 1 Fener-Balat Soylulaşma Mekanları Haritası 42
Şekil 4. 2 Fener-Balat Eğitim Düzeyi 43
Şekil 4. 3 Fener-Balat Yüksekokul ve Üzeri Eğitme Sahip İnsanların Yüzde Artışları 44
Şekil 4. 4 Yeldeğirmeni Soylulaşma Mekanları Haritası.....49
Şekil 4. 5 Yeldeğirmeni Eğitim Düzeyi.....50
Şekil 4. 6 Yeldeğirmeni Yüksekokul ve Üzeri Eğitime Sahip İnsanların Yüzde Artışları.....51

TABLO LİSTESİ

Tablo 2. 1 Yerinden Edilme Kavramları Tablosu.....20

Tablo 3. 1 Literatürdeki Örnekler Üzerinden Yerinden Edilme Durumları Tablosu 24

Tablo 4. 1 İstanbul, Fatih, Fener-Balat'ın Yıllara Göre Ortalama Kiralık Konut Metrekare Birim Fiyat (TL) Tablosu..... 44

Tablo 4. 2 İstanbul, Fatih, Fener-Balat'ın 2016 Yılına Göre Kiralık Konut Metrekare Birim Fiyatlarının (TL) Yüzde Değişim Tablosu 45

Tablo 4. 3 İstanbul, Kadıköy, Yeldeğirmeni'nin Yıllara Göre Ortalama Kiralık Konut Metrekare Birim Fiyat (TL) Tablosu.....51

Tablo 4. 4 İstanbul, Kadıköy, Yeldeğirmeni'nin 2012 Yılına Göre Kiralık Konut Metrekare Birim Fiyatlarının (TL) Yüzde Değişim Tablosu.....52

Tablo 5. 1 Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde Yerinden Edlime Baskısı Durumları Tablosu 86

Tablo 5. 2 Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde Dışlayıcı Yerinden Edilme Durmları Tablosu 87

ÖZET

Soylulaşma Eksenli Yerinden Edilmenin Farklı Halleri: Fener-Balat ve Yeldeğirmeni Örnekleri

Gizem YAĞINLI

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Tolga İSLAM

Soylulaşma literatüründe yerinden edilmenin zamansal boyutuna yönelik ilk kapsamlı tanım ve tipoloji 1985 yılında Peter Marcuse tarafından yapılmıştır. Doğrudan ve dolaylı yerinden edilmenin ayrımını yapan ve yerinden edilme baskısı ve dışlayıcı yerinden edilme gibi iki yeni kavramı literatüre kazandıran Marcuse'un ufuk açıcı çalışması, sonraki yıllarda yerinden edilme üzerine yapılan çalışmaların ana referansı olmuştur.

Marcuse'un yaptığı kavramsallaştırma ve soylulaşma eksenli yerinden edilme üzerine yapılan teorik çalışmalar temel alınarak, bu çalışmada, gerçekleşme nedenlerine göre beş farklı yerinden edilme türü tanımlanmıştır: ekonomik yerinden edilme, taciz merkezli yerinden edilme, sosyal yerinden edilme, kültürel yerinden edilme ve politik yerinden edilme. Bu tipolojideki beş kategorinin her biri, Marcuse'un tarif ettiği üç temel yerinden edilme formu (doğrudan yerinden edilme, yerinden edilme baskısı, dışlayıcı yerinden edilme) ile ilişkisi üzerinden incelenmiş ve her bir kategorinin saha çalışmalarının yapıldığı Fener-Balat ve Yeldeğirmeni mahallelerindeki karşılıkları aranmıştır. Her iki mahallede de bu beş

yerinden edilme türünün biri hariç (taciz eksenli yerinden edilme) tamamı gözlenebilmektedir. Henüz yaşadıkları mahalleyi fiziksel olarak terk etmemiş yerel sakinlerin önemli bir bölümü üzerinde; ekonomik, sosyal, kültürel ve politik yerinden edilme süreçlerinin olumsuz etkileri farklı seviyelerde gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Soylulaştırma, yerinden edilme tipolojisi, dolaylı yerinden edilme, yerinden edilme baskısı, Fener-Balat, Yeldeğirmeni

ABSTRACT

Different Manifestations of Gentrification-induced Displacement: Fener-Balat and Yeldegirmeni Cases

Gizem YAĞINLI

Department of Urban and Regional Planning

Master of Science Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Tolga İSLAM

The first comprehensive definition and typology of the temporal dimension of displacement was made by Peter Marcuse in 1985. Marcuse's stimulating work, which makes a distinction between direct and indirect displacement and introduces two new concepts to the literature, displacement pressure and exclusionary displacement, has been the main reference for studies on displacement in subsequent years.

Based on the conceptualization of Marcuse and the literature on gentrification-led displacement, five different types of displacement are identified according to the reasons for their realization: economic displacement, harassment-based displacement, social displacement, cultural displacement and political displacement. Each of the five categories in this typology was examined through its relationship with the three basic displacement forms (direct displacement, displacement, exclusionary displacement) described by Marcuse and examples to each category is investigated in the two case study areas in Istanbul, Fener-Balat and Yeldegirmeni districts. In both neighborhoods, all of these five types of

displacement except one (harassment-based displacement) can be observed. The negative effects of the economic, social, cultural and political displacement processes are observed at different levels on a significant portion of the local residents who have not yet physically left their neighborhood.

Keywords: Gentrification, displacement typology, indirect displacement, displacement pressure, Fener-Balat, Yeldegirmeni

1
GİRİŞ

1.1 Literatür Özeti

Soylulaşma kavramını literatüre kazandıran İngiliz sosyolog Ruth Glass (1963), sürecin yerinden edilme ile ilişkisini şöyle tanımlar:

> "Soylulaşma bir kere başladı mı, orada yaşamakta olan işçi sınıfı sakinlerin hepsi ya da büyük bir çoğunluğu yerlerinden edilene ve mahallenin tüm sosyal dokusu değişene kadar hızla devam eder". (Glass, 1963)

Ruth Glass burada yerel sakinlerin fiziksel olarak mahalleyi terk ettikleri klasik yerinden edilme sürecini tarif etmektedir. İşçi sınıfının yaşadığı semtlerin zamanla yüksek gelirli sınıf tarafından tercih edilmesiyle genellikle kiracılardan oluşan eski sakinler için barınma koşulları giderek zorlaşmış, bu kesim istemeyerek de olsa yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalarak yerinden edilmiştir. 2000'li yıllara kadar, soylulaşma üzerine çalışmalar ağırlıklı olarak yerinden edilmenin bu klasik anlamı üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak soylulaşma süreci, beraberinde, doğrudan yerinden edilmenin yanında, yerinden edilme ile ilişkili bir çok farklı süreci de getirmektedir: mahallede yakın ilişki içinde olunan kişi sayısının azalması, eski sakinlerin yaşam standartlarına uygun ticari birimlerin yerine başka bir kesime hitap eden yeni ticari birimlerin açılması, ticari birimlerde yaşanan değişimlerle eski sakinler için büyük önem taşıyan gündelik pratiklerin yok olması, mahallenin geleceği ile ilgili kararlarda eski sakinlerin etkinliğinin azalması veya tamamen ortadan kalkması ile eski sakinlerin yaşadıkları mahalleye karşı kendini yabancı hissetmesi gibi. Dolayısıyla soylulaşma, Ruth Glass'ın tanımlamış olduğu en genel anlamıyla klasik bir yerinden edilme sürecinin yanında; ekonomik, sosyal, kültürel ve politik etkenlerin değişimiyle psikolojik anlamda da yerinden edilmeyi içeren zamansal ve çok boyutlu bir oluşumdur.

Soylulaşma literatüründe yerinden edilmenin bu zamansal boyutuna yönelik ilk kapsamlı tanım ve tipoloji 1985 yılında Peter Marcuse tarafından yapılmıştır.

Doğrudan ve dolaylı yerinden edilmenin ayrımını yapan ve yerinden edilme baskısı ve dışlayıcı yerinden edilme gibi iki yeni kavramı literatüre kazandıran Marcuse'un ufuk açıcı çalışması, sonraki yıllarda yerinden edilme üzerine yapılan çalışmaların ana referansı olmuştur. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren literatürde yerinden edilmenin zamansal boyutuna vurgu yapan çalışmaların sayıca artmaya başlandığı görülmektedir.

1.2 Tezin Amacı

Marcuse'u (1985) referans alan çalışmalar, yerinden edilme literatürüne katkıda bulunurken, Marcuse'un ardından gelen birçok araştırmacının Marcuse'un tanımlarını farklı şekillerde yorumlaması veya yerinden edilmeye yönelik benzer süreçleri tanımlarken yeni kavramlar kullanması literatürde bir anlam karmaşasına yol açmaktadır. Marcuse'un kullandığı bazı kavramların kelime anlamının, onun tarif ettiği süreçlerle uyuşmaması da bu karmaşayı desteklemiştir. Marcuse'un yerinden edilme tipolojisini merkeze alan bu tez ile literatürde var olan anlam karmaşını betimlemek ve bu karmaşayı gidermek adına sade ve anlaşılır bir tipoloji oluşturmak amaçlanmıştır. Bu tipoloji oluşturulurken yeni kavramlar kullanarak literatürü daha da karmaşık hale getirmek yerine zaten kullanımda olan kavramlar içerisinden tarif ediciliği en yüksek olanlar seçilerek iç içe geçmeyen bağımsız kategoriler oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu tipoloji kapsamında üç farklı formda (doğrudan yerinden edilme, yerinden edilme baskısı, dışlayıcı yerinden edilme) gerçekleşebilen beş farklı yerinden edilme türü belirlenmiştir: ekonomik, taciz merkezli, sosyal, kültürel, politik. Tezin bir diğer amacı ise, belirlenen bu beş yerinden edilme türünün, üç yerinden edilme formu altında nasıl gerçekleştiğini Fener-Balat ve Yeldeğirmeni mahalleleri üzerinden test etmektir. Tez kapsamında cevap aranan sorular şu şekilde sıralanabilir:

1- İki mahallede soylulaşma eksenli yerinden edilmenin farklı hallerinden hangilerini gözlemleyebiliriz?

2- İki mahalle arasında, yerinden edilmenin farklı türlerinin hissedilme şiddetleri arasında farklılık var mı?

1.3 Orijinal Katkı

Bu tezin en önemli katkılarından bir tanesi, literatürdeki anlam karmaşasını ortadan kaldırmaya hizmet edecek yeni bir yerinden edilme tipolojisinin oluşturulmasıdır. Aynı zamanda yerinden edilme üzerine yapılmış akademik çalışmaların saha kısımlarında yer verilen örneklerin, önerilen beş kategorinin her biri içerisinde ne oranda temsil edildiği araştırılmıştır.

Belirlenen beş yerinden edilme türünün farklı formlarının nasıl deneyimlendiği, İstanbul'daki güncel klasik soylulaşma[1] süreçlerinin en belirgin örneklerinden olan Fener-Balat ve Yeldeğirmeni mahallelerinde araştırılmış, iki mahallede karşılaştırmalı bir şekilde yerinden edilme süreçleri incelenmiştir. Yerinden edilme üzerine uluslararası literatürde incelenen örnek alanlar ağırlıklı olarak yeni inşa yoluyla soylulaşmanın[2] gerçekleştiği alanlar arasından seçilmektedir (Davidson ve Lees 2005, Davidson 2008, Davidson ve Lees 2010, Molecey 2014, Stabrowski 2014, Morris 2017). Bu çalışmada belirlenen beş yerinden edilme türünün, soylulaşmanın ilk çıktığı dönemden beri var olan ve soylulaşmaya konu olan, her bağlamda her zaman da var olmaya devam edecek (yalnızca yeni-inşa yoluyla soylulaşmanın gerçekleştiği alanlarla sınırlı tutulamayacak) süreçler/durumlar olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, literatürdeki ana eğilimden farklı olarak, klasik soylulaşmanın gerçekleştiği bağlamlarda yerinden edilmenin farklı formlarının ve türlerinin izini sürmek hedeflenmiştir. Çalışma aynı zamanda şu ana kadar ağırlıklı olarak Anglo-Sakson coğrafyasından örnekler üzerine bina edilen yerinden edilme literatürüne, farklı bir bağlamdan örnekler sunarak katkı sağlamaktadır.

[1] Klasik soylulaşma, orta ve üst gelirli sınıfların köhnemiş konutları bireysel olarak satın alıp bu konutları rehabilite ettiği, eski sakinlerin fiziksel olarak mahalleden ayrılmasıyla sonuçlanan bir süreçtir (Glass, 1964).

[2] Yeni-inşa yoluyla soylulaşma, işlevini yitirerek atıl kalmış sanayi yapılarının konuta dönüşmesi veya boş alanlardaki yeniden yapılanmalar sonucu orta ve üst gelir grubuna hitap eden yeni bir çekim merkezi oluşması sürecini tanımlar. Klasik soylulaşmanın aksine, atıl kalmış sanayi yapılarının olduğu alanlarda veya boş alanlarda önceden kimse yaşamadığından fiziksel bir yerinden edilme gerçekleşmez, ancak emlak değerlerinin artması ve sosyo-kültürel değişimler çevre alanları da etkileyerek burada yaşayan insanların dolaylı biçimde yerinden edilmesine sebep olur (Davidson ve Lees, 2005).

1.4 Yöntem ve Akış

Bu çalışma kapsamında niteliksel (katılımcı gözlem, derinlemesine mülakat) ve niceliksel yöntemler (soylulaşma mekanlarının sayılarının, emlak değerlerinin ve eğitim seviyelerinin yıllar içerisindeki değişimi) bir arada kullanılmıştır. Fener-Balat'ta toplamda 52 kişiyle görüşülmüş, 24 yerel sakin ile derinlemesine ve 3 yerel sakin ile kısa görüşme gerçekleştirilmiş; 9 soylulaştırıcı ile derinlemesine ve 12 soylulaştırıcı ile kısa görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca mahalleden ayrılmış 4 kişi ile de görüşülmüştür. Yeldeğirmeni'nde ise toplamda 39 kişi ile görüşülmüş, 19 yerel sakin ile derinlemesine ve 4 yerel sakin ile kısa; 5 soylulaştırıcı ile derinlemesine ve 10 soylulaştırıcı ile kısa görüşme gerçekleştirilmiştir. Mahalleden ayrılmış 1 kişi ile de görüşülmüştür.

Tez altı bölümden oluşmaktadır. **Giriş** bölümünün ardından **ikinci bölümde** soylulaşma eksenli yerinden edilme üzerine literatür incelenmiş, yerinden edilmenin yıllar içerisinde değişen anlamına değinilmiştir. Ardından Marcuse'un yerinden edilme tipolojisi detaylı olarak ele alınmış ve farklı araştırmacıların Marcuse'un tipolojisini nasıl yorumladıkları ve bu tipolojiye ne şekilde katkı yaptıkları incelenmiştir. **Üçüncü bölümde** yerinden edilme literatürüne yönelik incelemeden yola çıkılarak ortaya konulan beşli yerinden edilme sınıflandırması ayrıntılı bir şekilde açıklanmış ve bu beş yerinden edilme türünün Marcuse'un bahsettiği üç temel yerinden edilme formu (doğrudan yerinden edilme, yerinden edilme baskısı, dışlayıcı yerinden edilme) altında nasıl gerçekleşebileceği tartışılmıştır.

Dördüncü bölümde İstanbul'daki klasik soylulaşma süreçlerinin en belirgin örneklerinden Fener-Balat ve Yeldeğirmeni mahallelerinin tarihsel gelişim süreçleri incelenmiş, nicel araştırma yöntemi kullanılarak sayısal veriler (soylulaşma mekanlarının sayılarının yıllar içerisindeki değişimi, nüfus profilindeki değişimler, emlak fiyatlarındaki değişimler) üzerinden mahallelerin soylulaşma süreçleri incelenmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı **beşinci bölümde** ise Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde yaşayan uzun süreli yerel sakinler ile yapılan derinlemesine görüşmeler ve katılımcı gözlemlere dayanarak, üçüncü bölümde ortaya koyulan beş yerinden edilme türünün izleri her iki mahallede

aranmıştır. Altıncı bölümde, tez kapsamında yapılan tartışmaların özetlendiği **sonuç** bölümü yer almaktadır.

2
YERİNDEN EDİLME

2.1 Yerinden Edilmeye Giriş

Yerinden edilme, 1960'lardan günümüze soylulaştırma literatüründe birçok araştırmacının tartıştığı bir konu olmuştur. Grier ve Grier (1978, aktaran Marcuse 1985) yerinden edilmeyi, 'herhangi bir hane halkının konutunu veya yakın çevresini etkileyen koşullar sebebiyle konutundan çıkmaya zorlanması' olarak tanımlamış, yerinden edilmenin hane halkı için 'imkansız', 'tehlikeli' ve 'karşılanamaz' durumlar yaratabileceğinden bahsetmiştir. Hane sakini için *imkansız* ve *tehlikeli* olabilecek durumlar; ev sahibinin daireyi bakımsız bırakması, dairenin onarımını yapmaması, dairenin elektriğini kesmesi vb. tacizler, 'karşılanamaz' olan durumlar ise kiranın normalden fazla artmasıyla kiracının kirayı karşılayamayacak duruma gelmesi olarak yorumlanabilir. Grier ve Grier (1978) hane halkının, ev sahibine karşı tüm gereklilikleri yerine getirmesine rağmen yerinden edilebileceğini vurgulamıştır. Örneğin hane halkı kirasını düzgün ödüyor olmasına rağmen ev sahibi kiracısını zorla evinden çıkartırsa yerinden edilme gerçekleşir.

Yerinden edilme tanımı, hangi perspektiften ele alındığına bağlı olarak yıllar içerisinde bir anlam genişlemesi yaşamıştır. Grier ve Grier (1978) yerinden edilmeye yönelik tanımında hane sakininin konutunu veya yakın çevresini etkileyen dış faktörlerin, kişinin hanesini terk etmesine sebep olduğundan bahsetse de, ağırlıklı olarak hane sakininin yakın çevresinden çok, doğrudan haneyi (konutu) etkileyen dış faktörler (yerinden edilmenin ekonomik ve ev sahibi tacizleri boyutları) üzerinde durmuştur. Grier ve Grier'in (1978), yerinden edilmenin yalnızca ekonomik ve ev sahibi tacizi boyutlarını ele alan bu dar yaklaşımı, zaman içerisinde yerini daha geniş bir perspektife bırakmış ve hane sakininin yakın çevresini etkileyen sosyal, kültürel ve politik faktörler de ele alınmaya başlanmıştır. İlerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecek olan Peter Marcuse'un 1985'te yapmış olduğu yerinden edilme tipolojisi, yerinden edilme

tanımını geniş perspektiften ele alan öncü bir çalışmadır. Marcuse burada yerinden edilmenin ekonomik ve ev sahibi tacizli boyutlarının yanısıra sosyal, kültürel, politik ve dışlayıcı boyutlarından da bahsetmektedir.

Lee ve Hodge (1984), yerinden edilme kavramının ele alındığı bakış açısına bağlı olarak farklı anlamlar içerebileceğinden bahsetmiştir. Buna göre, yerinden edilmeyi **'liberal'** bir bakış açısıyla ele alan yaklaşıma göre 'kira artışları', 'ev sahibi tacizleri' veya 'gelecekteki kiracıların, taşınanlarla aynı pozisyona sahip olmasını engelleyen diğer faktörler' (ibid. S.145) yerinden edilmeye yol açabilen ana sebeplerken, **muhafazakar** bir bakış açısıyla yerinden edilme, 'konut biriminin tahliyesi veya imhası' (ibid. S.145) dışında gelişen yer değiştirme eyleminin, evini terk eden kişi tarafından istemli veya istemsiz gerçekleşmesi ile ilgilidir. İstemli ve istemsiz yerinden edilme arasındaki ayrımın önemine vurgu yapan Hartman da (1984) , 'ekonomik', 'politik' ve 'sosyal' kuvvetlerin istemsiz yerinden edilmeye sebep olabileceğini, kişilerin 'sosyal ve ekonomik savunma mekanizmasından yoksun olduğu' bir durumdayken zorla evlerinden çıkartılması durumunda birtakım toplumsal sonuçlara maruz kalabileceklerini belirtmiştir. Hartman'ın burada ekonomik kuvvetlerin yanısıra bahsetmiş olduğu politik ve sosyal kuvvetler, hane sakininin yakın çevresini etkileyen dış faktörler şeklinde yorumlanabilir.

Atkinson'un (1997), hane halkının içinde yaşadığı konutu etkileyen dış faktörlerle beraber, yakın çevresini de etkileyen dış faktörlere değinerek yaptığı **'kaba'** (hard) ve '**yumuşak'** (soft) yerinden edilme ayrımı, yerinden edilmeyi daha geniş bir perspektiften ele alan çalışmalardan biridir. Atkinson'a (1997) göre, kaba yerinden edilme, taciz ve şiddet ile hane halkının evden çıkmaya zorlanmasıdır; yumuşak yerinden edilme, kira artışları veya günlük yaşamda maliyetlerin artması/mahalle hizmetlerinin değişmesiyle kiracının evden çıkmaya zorlanmasıdır. Atkinson kaba ve yumuşak yerinden edilme kavramlarıyla, doğrudan konutu etkileyen ev sahibi merkezli tacizler ve konutun yakın çevresini etkileyen diğer dış faktörlerin arasındaki ayrıma vurgu yapmıştır. Kaba yerinden edilmede kişinin oturduğu konuta yönelik doğrudan bir etki olduğundan kişi bu baskıya dayanamayarak konutundan çıkmak zorunda kalabilir. Yumuşak yerinden edilmede ise emlak

değerlerinin yükselmesi, gündelik yaşamdaki maliyetlerin artması veya mahalle hizmetlerinin değişmesi gibi dış etkenler, kaba yerinden edilmede olduğu gibi doğrudan konutu etkilemez. Bu dış etkenler insanların yaşam şartlarını zorlaştırdığından konutu anlık bir terk durumundan ziyade, ileriki bir zamanda terk etme düşüncesi yaratabilir.

Atkinson'a benzer şekilde hane halkının doğrudan konutunu ve yakın çevresini etkileyen faktörlerin ayrımına vurgu yapan Bernt ve Holm (2009) de hem yerinden edilme formlarının kısa veya uzun sürede gerçekleşmesine, hem de yalnızca hane halkını ya da mahallenin genelini etkileme durumuna göre farklılaştığını belirtmiştir. Bu durumda kısıtlı bir zaman diliminde gerçekleşen yerinden edilme formları yalnızca bireyi (hane halkının konutunu) etkilerken, zamana yayılı olarak gerçekleşen yerinden edilme formları mahallenin genelini (hane halkının yakın çevresini) etkilemektedir.

2.2 Marcuse'un Yerinden Edilme Tipolojisi

Marcuse'a (1985) göre yerinden edilme doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Marcuse doğrudan yerinden edilmeyi 'fiziksel yerinden edilme' ve 'ekonomik yerinden edilme' olmak üzere iki şekilde tanımlamıştır. Fiziksel yerinden edilme; ev sahibinin çeşitli tacizler uygulayarak kiracısını hanesinden çıkmaya zorlaması (ısıyı ve elektriği kesme vb.), ekonomik yerinden edilme ise ev sahibinin kirayı normalden fazla artırmasıyla kiracıyı konutundan çıkmaya zorlaması ile gerçekleşir (Marcuse, 1985). Özetle doğrudan yerinden edilme, kişinin yaşadığı haneden istemsiz çıkmak zorunda kaldığı an ortaya çıkan somut ve fiziksel bir durumdur. Marcuse, yerinden edilmeye yol açan fiziksel ve ekonomik faktörleri 'doğrudan' yerinden edilme tanımının altına koyarak bu yerinden edilme çeşitlerinin insanların hayatını doğrudan etkileyen öncelikli faktörler olduğuna dikkat çekmiştir. Fiziksel ve ekonomik yerinden edilme farklı şiddetlerde yaşanabilir. Örneğin binanın elektriğinin kesilmesi kişiyi evden çıkmaya zorlayan şiddetli bir müdahaleyken, binanın bilinçli bir şekilde bakımsız bırakılması daha az şiddetli bir müdahaledir. Benzer şekilde orantısız ve ani kira artışları şiddetli bir baskı yaratıp kişiyi yerinden edilmeye zorlarken, kiraların yavaş yavaş artmasının yaratacağı baskının şiddeti daha düşük olacaktır.

Marcuse (1985), doğrudan yerinden edilmenin '**son sakinin yerinden edilmesi'** ve '**zincirleme yerinden edilme'** olmak üzere iki farklı ölçüm şeklinden bahsetmiştir. Son sakinin yerinden edilmesi, konut biriminde yaşayan son kişinin yer değiştirmesini temel alırken, zincirleme yerinden edilme konut biriminden çıkan bütün sakinleri temel almaktadır. Dolayısıyla son sakinin yerinden edilmesinde yer değiştirmeden etkilenen konut biriminin sayısı, yerinden edilen hane sayısını verirken, zincirleme yerinden edilmede, bu sayı (bir birimde zaman içerisinde birden çok aile yerinden edilmiş olabileceğinden) konut birimi sayısından fazla olabilmektedir.

Son sakinin yerinden edilmesi ve zincirleme yerinden edilme kavramları, Marcuse ve onu yorumlayanlar tarafından, zaman zaman bu kavramların açıklayıcılığını azaltacak şekilde, farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Marcuse her ne kadar son sakinin yerinden edilmesi ve zincirleme yerinden edilmeden birer ölçüm şekli olarak bahsetse de, aynı zamanda bu iki ölçme biçimini birer yerinden edilme türü olarak tanımlamıştır. Marcuse'u yorumlayanların birçoğu da, aslında doğrudan yerinden edilmeyi ölçmeye yönelik araştırma yöntemlerini tarifi edici kavramlar olarak görülebilecek olan *son sakinin yerinden edilmesi* ve *zincirleme yerinden edilmeyi, bir* yerinden edilme türü ya da formu olarak göstermeye devam etmiştir (Slater 2009, Doucet 2009, Davidson ve Lees 2010, Butler vd. 2013, Sakızlıoğlu 2014, Valli 2016, Danley ve Weaver 2016, Easton vd. 2019). Bu yaklaşıma göre yapılan yerinden edilme sınıflandırmasına göre yerinden edilme dört farklı biçimde gerçekleşebilir:

1) doğrudan son sakinin yerinden edilmesi,
2) doğrudan zincirleme yerinden edilme,
3) dışlayıcı yerinden edilme,
4) yerinden edilme baskısı

Benzer sınıflandırmalara başka örneklerde de rastlanmaktadır. Örneğin Bernt ve Holm (2009), yerinden edilmeye yönelik beşli bir sınıflandırma yapmaktadır: i) fiziksel yerinden edilme, ii) ekonomik yerinden edilme, iii) son sakinin yerinden edilmesi/zincirleme yerinden edilme, iv) dışlayıcı yerinden edilme ve v) yerinden edilme baskısı. Atkinson (1997) da neredeyse benzer bir sınıflandırma yaparak beş

alt kategori tanımlamıştır: i) ekonomik ve fiziksel yerinden edilme, ii) son sakinin yerinden edilmesi, iii) zincirleme yerinden edilme, iv) dışlayıcı yerinden edilme ve v) yerinden edilme baskısı.

Literatürde son sakinin yerinden edilmesi ile zincirleme yerinden edilmeye, yerinden edilmenin alt bileşenleri arasında sıralamayan sınıflandırmalara da rastlamak mümkündür. Örneğin Rayle (2014) ve Verteuil (2010) yerinden edilmenin alt kategorilerini tarif ederken doğrudan yerinden edilme (ekonomik ve fiziksel), dışlayıcı yerinden edilme ve yerinden edilme baskısı kavramlarını kullanmaktadır. Bir ölçüm metodu olarak kabul edilmesi gereken son sakinin yerinden edilmesi ve zincirleme yerinden edilme kavramlarının, yerinden edilmenin nasıl gerçekleştiğini açıklamak için kullanılan yerinden edilme baskısı, dışlayıcı yerinden edilme ya da ekonomik ve fiziksel yerinden edilme kavramları ile eşdeğer bir kategoride yer almamasının doğru bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir.

Marcuse'un yerinden edilme literatürüne yaptığı en önemli katkı, güncel yerinden edilme tartışmalarının temelini oluşturan temel kavramları -*dolaylı yerinden edilme, yerinden edilme baskısı ve dışlayıcı yerinden edilme,* literatüre kazandırmış olmasıdır. Marcuse'a göre dolaylı yerinden edilme, yerinden edilme baskısı ve dışlayıcı yerinden edilme olarak tarif ettiği iki yerinden edilme biçimini kapsayan şemsiye bir kavramdır (1985). Marcuse **yerinden edilme baskısı**nı şöyle tarif eder:

> "(i) Bir aile çevresindeki mahallenin dramatik bir şekilde değiştiğini gördüğünde, (ii) arkadaşları mahalleden ayrılırken, (iii) himayeleri altında olan mağazalar kapanıp diğer müşteriler için olan yeni mağazalar onların yerini alırken, (iv) ve kamu tesislerindeki, ulaşım modellerindeki ve yardım hizmetlerindeki değişiklikler alanı açıkça giderek daha az yaşanılabilir kılıyorsa yerinden edilme baskısı çoktan şiddetlidir." (Marcuse, 1985: 207)

Marcuse'un, yerinden edilme baskısının sebeplerinden biri olarak tanımladığı birinci madde, mahallede gerçekleşen tüm değişimleri içine aldığından ardından gelen üç maddeyi kapsayıcı bir anlama sahiptir. İkinci madde kişinin yakın ilişki içinde olduğu arkadaşlarını, komşularını ve tanıdık yüzleri kaybetmesini, üçüncü

madde kişinin yaşam standardına uygun ticari birimlerin (bakkal, berber, fırın vb.) yerine, başka bir kesime hitap eden yeni ticari birimlerin (kafeler, antikacılar, vintage butikler) açılmasını ve dördüncü madde kişinin halka ait birtakım tesislerin ve hizmetlerin yeni kesime hitap edecek şekilde değişmesini ifade etmektedir. Özetle **yerinden edilme baskısı**, soylulaşma sürecindeki mahallede yaşayan sakinlerin kendilerini çevresine ve mahallelerine karşı yabancı hissetmelerine neden olan ve onların yaşam koşullarını zorlaştıran bütün etkenlerdir. Diğer bir deyişle kişinin birimini/mahallesini terk etmesi için uygulanan bir güçtür ve kişiyi yerinden edilmeye iten tüm durumlar olarak tanımlanabilir. Giderek kendini yabancı gibi hissettiği bölgede yaşamaya devam etmek için geçerli sebepleri azalan kişi, eninde sonunda mahalleden gitmeye mecbur bırakılmak yerine kendi isteğiyle daha önceki bir dönemde mahalleden ayrılmayı tercih edebilir (Marcuse, 1985).

Marcuse (1985) dolaylı yerinden edilmenin bir diğer bileşeni olarak **dışlayıcı yerinden edilme**yi tanımlamıştır. Marcuse'a göre soylulaştırma merkezli dışlayıcı yerinden edilme:

> "Bir hane halkı bir konut birimini gönüllü olarak boşalttığında ve o birim daha sonra soylulaştırılır veya terk edilirse, böylece benzer bir hane halkının o birime taşınması engellenir, o konut piyasasında bir sonraki hane halkının kullanabileceği birim sayısı azalır. Bu sebeple bir sonraki hane, aksi durumda yaşayacağı yerden dışlanır. Buna "dışlayıcı yerinden edilme" denir." (Marcuse, 1985: 206)

Özetle soylulaşma sürecindeki bir mahallede zamanla konut fiyatları artar ve düşük gelirli hane halkının tercih edebileceği konut sayısında azalma olur. Bu durumda konutundan taşınan hane ile benzer sosyal profile sahip kesimler (hem mahallenin içinde hem de dışında yaşayanlar) artık o hanenin taşındığı konutu tercih edemezler. Burada Marcuse, dışlayıcı yerinden edilmeden etkilenen kişinin 'bir sonraki hane halkı' (second house-hold) olduğunu söyleyerek birinci ve bir sonraki hane halkı arasındaki ayrıma vurgu yapmaktadır. Marcuse'un doğrudan yerinden edilme ve yerinden edilme baskısı formlarında asıl yerinden edilen birinci hane halkı iken, dışlayıcı yerinden edilmede birinci hane halkı konutundan

çıktığı zaman bir sonraki hane halkının erişebileceği konut sayısı azaldığından bu hane dışlayıcı yerinden edilmeye maruz kalmaktadır. Marcuse'un bu tanımında bahsettiği 'bir sonraki hane halkı' hem mahallenin içinde yaşayanlar, hem de mahallenin dışında yaşayanlar olarak yorumlanabilir. Örneğin mahallenin dışında yaşayan bir hane halkı, soylulaşma sonrası o mahallede uygun fiyatlı bir konut bulamadığından artık bu mahalledeki bir evi tercih edemeyebilir. Mahallenin içinde yaşayan hane halkı ise mahalle içinde benzer koşullarda başka bir konuta taşınma ihtimali kalmadığından, mahalle dışında uygun fiyatlı başka bir konut bulmaya zorlanır ve böylece mahalleden dışlanmış olur. Marcuse (1985), bir diğer dışlayıcı yerinden edilme tanımında hem mahallenin içinde hem de dışında yaşayanların hissetiği dışlayıcı yerinden edilmeye yönelik durumlardan şöyle bahsetmektedir:

> "Soylulaştırma merkezli dışlayıcı yerinden edilme herhangi bir hane halkının, bir konutta ya da yakın çevresindeki koşullarda yaşanan değişimler nedeniyle, o konuta girmesine izin verilmediğinde meydana gelir. Bu değişimler, 1) hane halkının makul kontrol veya önleme yeteneğinin ötesindedir; 2) hane halkının önceden empoze edilmiş tüm ikamet koşullarını yerine getirmesine rağmen gerçekleşir; 3) konut piyasasındaki değişikliklerden bir bütün olarak ve mekansal olarak yoğunlaşmış şekilde önemli ölçüde farklılaşır ve 4) bu hane halkı tarafından ikametin devamlılığını imkansız, tehlikeli veya karşılanamaz kılar." (Marcuse, 1985: 207)

Marcuse burada dışlayıcı yerinden edilmenin, konuta girmenin engellenmesiyle gerçekleştiğinden bahsetmektedir. Klasik yerinden edilme tanımlarında ise yerinden edilme kavramının konuttan çıkma ile ilgili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla dışlayıcı yerinden edilme, dışarı çıkma (konuttan çıkma) ilgili bir durum değil, tersine içeri girebilmek (ya da girememek) ile ilgilidir. Marcuse'un dışlayıcı yerinden edilme tanımıyla ortaya koyduğu farklılık, yerinden edilmenin yalnızca dışarıya itilme ile gerçekleşmediği, bir yere erişilebilirliliğin kısıtlandığı durumlarda da gerçekleşebileceğidir. Marcuse bu tanımında, dışlayıcı yerinden edilmenin özelliklerini sıraladığı birinci ve ikinci madde ile hane halkının elinde

olmayan koşullara vurgu yapmış ve onun yerine getirmesi gereken tüm şartları yerine getirmesine rağmen dışlayıcı yerinden edilmeye maruz kalabileceğinden bahsetmiştir. Üçüncü madde ile söz konusu bölgede, şehrin genelinde gerçekleşen fiyat artışlarından kayda değer ölçüde farklı bir değişim olmadıkça, bu bölgede yaşanan fiyat değişimlerinin dışlayıcı yerinden edilme yaratmadığını vurgulamıştır. Dördüncü maddeye göre ise mahalle içinde yaşayan hane halkının konutunda yaşamaya devam edebilmesi imkansız bir hal alır. Marcuse, dışlayıcı yerinden edilmenin "konutu veya *yakın çevresini etkileyen koşullardaki bir değişiklik* sonucu" gerçekleştiğini belirterek, bir anlamda, dışlayıcı yerinden edilmenin, ekonomik faktörlerin yanısıra sosyal, kültürel ve politik faktörler sebebiyle de hissedilebilirliğini ima etmektedir (Marcuse, 1985: 207).

2.3 Yerinden Edilme Kavramına Yönelik Bütüncül Açıklamalar

Marcuse'un 1985 yılındaki ufuk açıcı çalışmasının ardından, yine Marcuse'un literatüre kazandırdığı temel kavramları kullanarak, yerinden edilme üzerine yapılan ve kapsayıcı bir nitelikte olan (yerinden edilmenin bir boyutunu değil tüm boyutlarını tarif edici nitelikte) ilk sınıflandırma denemesi **2008 yılında Mark Davidson** tarafından yapılmıştır. Davidson (2008) dolaylı yerinden edilmenin ekonomik, kültürel ve politik boyutunu ele alan üç yeni kavram ortaya atmıştır. Davidson'a göre üç tür dolaylı yerinden edilme vardır: 'dolaylı ekonomik yerinden edilme' (indirect economic displacement), 'mahalle kaynaklarının yerinden edilmesi' (neighbourhood resource displacement) ve 'topluluğun yerinden edilmesi' (community displacement).

'Dolaylı ekonomik yerinden edilme' yeni yerleşim alanları veya yeni ticari alanların gelişmesi sonucu artan fiyatların, bu alanlara komşu olan çevre alanları da etkileyerek bu alanlarda karşılanabilir konut fiyatlarının artması sürecine karşılık gelmektedir (Davidson, 2008). Doğrudan ekonomik yerinden edilme ile dolaylı ekonomik yerinden edilme arasındaki ayrıma vurgu yapan Davidson, doğrudan ekonomik yerinden edilmeyi zorla evden çıkarılma veya konutta yaşamayı karşılayamama gibi doğrudan konutu ve hane halkını etkileyen durumlar olarak tanımlamıştır. Davidson'a göre dolaylı ekonomik yerinden edilmede ise, artan fiyatlar veya yatırımlar 'bitişik çekim' (adjacent attraction) yaratarak komşu

alanları da soylulaştırmakta, böylece komşu alanlardaki fiyatların artmasıyla 'fiyat gölgelemesi' (price shadowing) yaşanmaktadır. Bu durumda yeni gelişen yerleşim alanları ve ticari alanlar, düşük gelirli kesim için komşu alanları da erişilmez hale getirmektedir. Davidson, dolaylı ekonomik yerinden edilme tanımını Marcuse'un dışlayıcı yerinden edilme kavramına dayandırmıştır. Dışlayıcı yerinden edilmenin, Davidson'un doğrudan ekonomik yerinden edilme yorumunda bahsettiği gibi yeni bir sınıfın yerleşimi adına konutundan zorla çıkarılmasını içermediğini, bunun tersine 'sermayenin yeniden yatırımının üretebileceği dışsallık' ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Davidson (2008), önceden önemsiz olan nehir kenarı yerleşmelerinin bölgedeki yeni inşa yoluyla soylulaştırma sonrası bir yatırım alanına dönüştüğünden, bu durumda söz konusu alana komşu olan alanlarda yaşayan kiracı sakinlerin, artan kiralar sebebiyle mevcut evlerini kaybetme korkusuyla yaşarken ev sahiplerininse yakın çevresinin gelecekte mahalleden ev bulmada karşılaşabilecekleri sorunuyla dışlayıcı yerinden edilmeye maruz kaldığından bahsetmiştir.

'Mahalle kaynaklarının yerinden edilmesi', mahalle hizmetlerinin yerini yüsek gelirli kesime hitap eden yeni bir düzenin almasıyla yerel sakinin günlük hayatında kullandığı mekanların ortadan kalkması ile gerçekleşmektedir (Davidson, 2008). Davidson mahalle kaynaklarının yerinden edilmesine, uygun fiyatlı ürün satan dükkanların yerini üst sınıf müşteriye yönelik mağazaların almasını ve son kalan uygun fiyatlı dükkanların da kapanması durumunda mahallelinin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için mahalle dışına çıkmak zorunda kalma endişesini örnek vermiştir. Her iki örnekte de mahalleli, yüksek fiyatlar sebebiyle bu mekanlardan alışveriş yapamadığını belirtmiş ve dışlanmış hissetmiştir.

'**Topluluğun yerinden edilmesi'**, yüksek gelirli başka bir sınıf; 'yer kimliğini', 'yerel politikayı' ve 'hizmet sunumunu' kontrol edebilme gücünü elinde bulundurduğunda yerel sakinlerin artık kendi haklarını savunamaması ve mahallenin geleceği hakkında karar alma yetilerinin ortadan kalkması ile gerçekleşmektedir (Davidson, 2008). Davidson topluluğun yerinden edilmesine; yenilerin, eski sahinlerin uzun yıllardır çöplük olarak kullandığı alanın kapatılması için belediyeye dilekçe vermesi ve eskilerin, etkin olarak kullandıkları bu alanı

savunmak adına herhangi bir girişimde bulunamamasını örnek vermiştir. Eski sakinler, mahallenin bir parçası olan bu alanın yeni gelenlerin belediyede sahip olduğu yakın ilişkiler sayesinde kısa sürede kullanım dışı kalacağını düşünmüş ve bu karar sürecinde etkin olamamalarından dolayı yaşadıkları çaresizlikleri dile getirmişlerdir.

Yerinden edilmeye yönelik kapsayıcı özellikte bir tipoloji oluşturmaya yönelik çalışmalara verilebilecek son örnek **Twigge-Molecey'in 2014** yılında Montreal/Kanada örneği üzerinden yaptığı çalışmadır. Twigge-Molecey, dolaylı yerinden edilmenin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik boyutunu ele alan dört kategori tanımlamıştır: 'Konut piyasasının yerinden edilmesi' (housing market displacement), 'sosyal yerinden edilme' (social displacement), 'kültürel yerinden edilme' (cultural displacement), 'politik yerinden edilme' (political displacement).

'**Konut piyasasının yerinden edilmesi**', düşük gelirlilere hitap eden bölgelerdeki fiyatların gereğinden fazla artmasıyla bölgenin artık eski sakinlerin tercih alanından çıkması sürecini tanımlar (Twigge-Molecey, 2014). Twigge-Molecey konut piyasasının yerinden edilmesine; mahalleden çoktan ayrılmış ve soylulaşma sürecinde tekrar mahalleye geri dönmek isteyen kişilerin isimlerini sosyal konut listesine yazdırarak çaresizce beklemesini, benzer demografik profildeki kişilerin artık mahallede uygun fiyatlı konut bulamadığından banliyölere taşınmasını ve bu insanların mahalle içindeki konut hareketliliğinin sınırlanmasıyla mahalleye karşı aidiyetliklerini kaybetmesini örnek vermiştir. Marcuse'un dışlayıcı yerinden edilme tanımı, Davidson'un dolaylı ekonomik yerinden edilme tanımı ve Twiggie-Molecey'in konut piyasasının yerinden edilmesi tanımı birbiri ile örtüşmektedir. Her üç tanım da, konut fiyatlarının normal değerinin üzerine çıkmasıyla soylulaşma sürecindeki bölgenin, ekonomik olarak benzer sosyal profile sahip bir hane halkının tercih alanından çıkmasına karşılık gelmektedir. Marcuse dışlayıcı yerinden edilme tanımında, Davidson dolaylı ekonomik yerinden edilmeye dair verdiği örneklerde, Twiggie-Molecey ise konut piyasasının yerinden edilmesine dair verdiği örnekler içerisinde hem mahalleden ayrılmış kişilerin hem de mahallede yaşamaya devam edenlerin bu sürece maruz kalabileceklerini belirtmiştir.

‘**Kültürel yerinden edilme’**, eski sakinlerin gündelik hayatlarında kullandıkları donatıların ve kamusal alanlarının değişimiyle, artık bu mekanlarda eskisi kadar rahat vakit geçirememeleri durumudur (Twigge-Molecey, 2014). Twigge-Molecey kültürel yerinden edilme ile yalnızca ticari mahalle hizmetlerinin değişimine değil, rahatça kullanılabilen kamu alanlarında da artık eskisi kadar rahat vakit geçirememe durumuna dikkat çekmektedir. Kültürel yerinden edilmenin ticari alanda yaşanan boyutuna, mahalleye yeni gelen hizmetlerin eski sakinlere hitap etmemesiyle, eski sakinlerin temel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla mahalle dışına çıkmak zorunda kalmasını ve yeni gösterişli marketlerin açılmasıyla eski küçük ve samimi yerel dükkanların kaybını; kamusal mekanda yaşanan boyutuna ise çocuklar ve yaşlılar tarafından kullanılan oyun parkının zamanla soylulaştırıcı kesimin evcil hayvanlarını gezdirdiği parka dönüşmesiyle bu mekanlardan mahrum kalınmasını örnek vermiştir. Twiggie-Molecey’in kültürel yerinden edilme kategorisi, Davidson’un mahalle kaynaklarının yerinden edilmesi kategorisi ile birebir örtüşmektedir. Her iki kategori de, Marcuse ‘un yerinden edilme baskısını oluşturan faktörlerden biri olarak bahsettiği eski sakinlerin yaşam standartlarına uygun ticari birimlerin yeni gelenlere hitap edecek şekilde değişmesi durumunu tarif etmektedir. Twiggie-Molecey, Marcuse ve Davidson’dan farklı olarak yalnızca ticari birimlerin geçirdiği dönüşüme değil, aynı zamanda diğer kamusal mekanların değişimine de dikkat çekmiştir.

‘**Sosyal yerinden edilme’**; komşuların, arkadaşların ve tanıdık simaların mahalleden ayrılmasıyla yaşanan yalnızlaşma sürecidir (Twigge-Molecey, 2014). Twigge-Molecey sosyal yerinden edilmeye, tanınan simaların mahalleden ayrılmasıyla birbirine aile kadar yakın olan insanların sahip olduğu samimi ambiyansın kaybı ve yerel bağların giderek zayıflamasını örnek vermiştir. Twiggie-Molecey’in sosyal yerinden edilme kategorisi, Marcuse’un yerinden edilme baskısını oluşturan faktörlerden biri olarak tanımladığı aile ve arkadaşların mahalleden ayrılması durumuna karşılık gelmektedir. Davidson ise yerinden edilme sınıflandırmasında, yerinden edilmenin sosyal yönünü ele alan ayrı bir kategoriden bahsetmemiştir.

‘Politik yerinden edilme’, yerel sakinlerin elinde olan mahallenin geleceğiyle ilgili karar verme yetisinin güç değişimiyle beraber yenilere geçmesine karşılık gelir (Twigge-Molecey, 2014). Twigge-Molecey yaptığı araştırmada soylulaştırıcıların mahalle içi organizasyonlarda aktif rol almadıklarından henüz bir politik yerinden edilmeye rastlamadığını belirtmiştir. Davidson’un topluluğun yerinden edilmesi tanımı ve Twiggie-Molecey’in politik yerinden edilme tanımları birbiriyle örtüşmektedir. Davidson ve Twiggie-Molecey’in tanımlarında, politik gücün eski sakinlerden statüsü yüksek olan yeni sakinlere geçmesi söz konusudur. Marcuse yerinden edilmenin politik tarafını anlatmak üzere güç dengelerinin değişimini merkeze alan bir tanımlama yapmamış olsa da, yerinden edilme baskısının bileşenlerinden biri olarak ‘kamu tesislerinin’, ‘ulaşım modellerinin’ ve ‘yardım hizmetlerinin’ değişiminden bahsetmiştir. Davidson ve Twiggie-Molecey, güç dengelerindeki değişimin ardından, yeni gelen grupların mahallenin geleceği hakkında karar alma, hizmet türlerini belirleme vb. önemli durumlarda, zaman zaman yerel mecralarda sahip oldukları tanıdıkları kullanarak veya yerel mecrada kendileri görev alarak kendi çıkarları doğrultusunda karar alınmasını sağladıklarını aktarmaktadır.

2.4 Yerinden Edilme Kavramına Yönelik Parçacıl Açıklamalar

Marcuse, Davidson ve Twigge-Molecey’in yerinden edilmeye yönelik bütüncül açıklamalarının yanısıra, yerinden edilmeye yönelik parçacıl (yerinden edilmenin tek bir boyutuna ya da birkaç boyutuna yönelik) analizlere de rastlamak mümkündür. Chernoff (1980), mahalleye yeni gelen yüksek gelirli kesimin sahip olduğu ‘güç’ ve ‘prestij’ sayesinde mahalle adına karar alma yetisinin eski sakinlerden yenilere geçişini ‘sosyal yerinden edilme kavramı’ ile tanımlamıştır (Chernoff, 1980). Martin benzer bir süreci ‘politik yerinden edilme’ kavramıyla bu gücü korumak ve mahallenin geleceği hakkındaki kararlarda söz sahibi olmak adına eski ve yeni topluluklarının kurduğu yerel siyasi derneklerin birbiriyle rekabeti üzerinden ele almıştır (Martin, 2007).

Chernoff ve Martin yerinden edilmenin yalnızca politik boyutunu incelerken bazı araştırmacılarsa yerinden edilmenin farklı ve hibrid boyutlarını bir arada incelemiştir. Hyra (2014), yerinden edilmenin kültürel ve politik boyutunu ele

almış ve politik yerinden edilmenin kültürel yerinden edilmeye bağlı olarak gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Shaw ve Hagemans (2015), alışveriş ve toplanma noktalarının eski ve yeni sakinler tarafından sahiplenilmesi ve kullanılması üzerinden yerinden edilmenin kültürel boyutunu; yerel belediyenin yeni sakinlerin lehine ve eski sakinlerin aleyhine girişimlerde bulunacak şekilde izlediği stratejiler üzerinden yerinden edilmenin politik ve mahallenin sosyal yapısının değişimi üzerinden ise yerinden edilmenin sosyal boyutunu incelemiştir.

Atkinson (2015), 'sembolik yerinden edilme' (symbolic displacement) başlığı altında yerel sakinlerin yaşadığı kültürel, sosyal ve ekonomik baskıları, Valli (2016), 'duygusal, afektif, psikolojik yerinden edilme' (emotional, affective, psychological displacement) ile soylulaşma sürecindeki mahallede yaşayanların hissetiği psikolojik ve duygusal baskıları (hüsran, yoksunluk, öfke, dışlanma) incelemiştir. Green vd. (2017) yerinden edilmenin kültürel boyutunu ele almış ve soylulaştırıcıların gelişiyle beraber mahallenin ticari gelişiminin yerel sakinleri nasıl etkilediğini araştırmıştır. Sakızlıoğlu (2014) yerinden edilmeyi devlet eliyle soylulaştırma üzerinden ele almış, kentsel yenileme projesinin ilanıyla yerinden edilme tehditi altına giren yerel halkın, devletin izlediği stratejilerle bu tehditi artırmasının ardından bu tehditi nasıl deneyimlediklerini 'yerinden edilme tehdidi' (threat of displacement) kavramıyla anlatmıştır. Morris (2017) benzer şekilde devletin sosyal konutların satılacağını duyurmasının ardından yerel sakinlerin üzerinde bir 'fiziksel sıkıntı' (hastalanma, uykusuzluk, yemek yiyememe vb. gibi sağlık problemlerinden) oluştuğunu ortaya çıkarmıştır.

Docuet (2009), Butler vd. (2013) ve Liu vd. (2017) hem yerinden edilme baskısını hem de dışlayıcı yerinden edilmeyi incelemiştir. Doucet (2009), yerel sakinlerin soylulaşma sürecine dair öznel deneyimlerini kültürel ve sosyal yerinden edilme üzerinden ele alarak mahalle hizmetlerinin ve sosyal ilişkilerin değişimini, konut piyasasındaki fiyat artışı üzerinden de dışlayıcı yerinden edilmeyi ele almıştır. Butler vd. (2013) mahalleye gelen soylulaştırıcıların mahalledeki okulları "iyi" ve "kötü" olarak etiketletmesini ve kendi çocuklarını "iyi" okullara göndermesini ve bunun sonucunda yerel sakinlerin artık çocuklarını "iyi" okullara gönderememesi durumunu dışlayıcı yerinden edilme ve yerinden edilme baskısı kavramları

üzerinden tartışmıştır. Liu vd. (2017), emlak öncülüğünde yeniden yapılandırmanın (property-led development) dışlayıcı yerinden edilme ve yerinden edilme baskısına sebep olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Bazı araştırmacılar, Marcuse'un doğrudan yerinden edilme formu olarak tanımladığı fiziksel ve ekonomik yerinden edilmeyi bir arada incelemiştir. Stabrowski (2014) ve Valli (2016), ortaya attıkları yeni kavramlarla hem ev sahiplerinin kiracıları üzerinde yarattığı taciz merkezli baskıları hem de ekonomik baskıları incelemiştir. Stabrowski (2014), doğrudan ve dışlayıcı yerinden edilmeye ek olarak 'her gün yerinden edilme' (everyday displacement) kavramının varlığını ortaya atmıştır. Stabrowski (2014) 'her gün yerinden edilme' ile ev sahiplerinin bina içinde kiracının yaşam koşullarını kısıtlayan bir takım yasaklar getirmesi ve kira kontratını yenilememesi üzerinden taciz merkezli baskılara dikkat çekerken, kira için özellikle zengin kitle arayışında olma vb. tutumlar izlemesi sonucu kiracısının konutunda ikamet etmeye devam edebilme konusunda giderek daha az güvende hissetmesi ile yaşadığı ekonomik baskılara dikkat çekmiştir. Valli (2016) ise 'çağdaş günlük yerinden edilme baskısı' (contemporary everyday displacement pressure) kavramı ile ev sahiplerinin kiracısını evinden çıkarmak için uyguladığı çeşitli taciz merkezli baskılara (evi bakımsız bırakma, kontrat yenilememe, kiracıya rüşvet teklif etme) ve ekonomik baskılara (kira için özellikle zengin kitle arayışında olma) dikkat çekmiştir. Atkinson (2015) ise 'fiziksel yer değiştirme: mahalle ötesinden yer değiştirme' (physical dislocation: displacement beyond the neighbourhood) ile yalnızca ev sahiplerinin kiracıları üzerinde uyguladığı ekonomik baskılara dikkat çekmiştir.

Tablo 2. 1 Yerinden Edilme Kavramları Tablosu

Marcuse (1985)	Dışlayıcı yerinden edilme	Ekonomik yerinden edilme	Fiziksel yerinden edilme	Yerinden edilme baskısı		
Davidson (2008)	Dolaylı ekonomik yerinden edilme				Mahalle kaynaklarının yerinden edilmesi	Topluluğun yerinden edilmesi
Twigge-Molecey (2014)	Konut piyasasının yerinden edilmesi			Sosyal yerinden edilme	Kültürel yerinden edilme	Politik yerinden edilme
Chernoff (1980)						Sosyal yerinden edilme
Martin (2007)						Politik yerinden edilme
Hyra (2014)					Kültürel yerinden edilme	Politik yerinden edilme
Stabrowski (2014)		Her gün yerinden edilme				
Sakızlıoğlu (2014)		Yerinden edilme tehditi				
Atkinson (2015)		Fiziksel yer değiştirme		Sembolik yerinden edilme		
Valli (2016)		Çağdaş günlük yerinden edilme baskısı		Duygusal, afektif, psikolojik yerinden edilme		

3

YERİNDEN EDİLMEYE YÖNELİK KAPSAYICI BİR SINIFLANDIRMA DENEMESİ

Yerinden edilme sürecine yönelik kavramsallaştırma ve sınıflandırma çabalarına yönelik önceki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde yer verilen çalışmalarda, benzer süreçlerin birbirinden farklı kavramlarla ifade edildiği ve seçilen bazı kavramların tarif edici özelliklerinin sınırlı olduğu ya da tarif ettiği süreçten farklı süreçleri çağrıştırdığı gözlemlenmektedir. Farklı araştırmacıların yerinden edilme kavramsallaştırmalarından yola çıkılarak hazırlanan Tablo 2.1, benzer süreçlerin farklı kavramlar ile ifade edilmesinden kaynaklı kavramsal karmaşayı daha açık bir şekilde görmeye imkan tanımaktadır. Bu karmaşayı ortadan kaldırmak, yerinden edilme sürecinin nasıl işlediğini daha iyi anlamak ve açıklamak için tarif ediciliği daha yüksek olan (basit ve anlaşılır) kavramlarla yeni bir tipoloji oluşturmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Yukarıda bahsedilen sınıflandırmalar ve kavramsallaştırmalardan yola çıkılarak yerinden edilmenin farklı hallerinin tümünü içine alacak, beş kategoriden oluşan yeni bir sınıflandırma önerilmektedir. Bu sınıflandırmaya göre, farklı yerinden edilme durumları beş kategori altında toplanabilir:

1) ekonomik yerinden edilme ,
2) taciz merkezli yerinden edilme,
3) kültürel yerinden edilme,
4) sosyal yerinden edilme
5) politik yerinden edilme

Yukarıda sıralanan bu beş kategori, yerinden edilmenin arkasındaki ana etmenler merkeze alınarak oluşturulmuştur ve farklı yerinden edilme hallerini tarif etmektedir. Bu beş kategori, yerinden edilmenin farklı **türleri** olarak kabul edilebilir. Bu sınıflandırmayla birlikte hane halkının yerinden edilmeden etkilenme durumları arasındaki farklılıklara vurgu yapmak üzere i) doğrudan ve ii) dolaylı başlıklıkları altında ikili ya da i) doğrudan yerinden edilme, ii) yerinden edilme

baskısı ve iii) dışlayıcı yerinden edilme başlıkları altında üçlü bir sınıflandırma da yapılabilir. Bu ikili ya da üçlü kategoriler, yerinden edilmenin farklı **formları** olarak tarif edilebilir.

Yukarıda sıralanan farklı yerinden edilme **türlerinin** her biri, farklı yerinden **formlarında** karşımıza çıkabilir. Örneğin Marcuse ekonomik yerinden edilmenin, üç farklı yerinden edilme formu altında nasıl gerçekleşebileceğini, bir dairenin kira bedelinin aynı yıl içerisinde iki kat arttığı hayali bir örnek üzerinden tartışmıştır (bkz. Ekonomik Yerinden Edilme bölümü).

İlerleyen bölümlerde, Marcuse'un bu sınıflandırması baz alınarak burada tarif edilen her bir yerinden edilme türünün (ekonomik, taciz merkezli, sosyal, kültürel ve politik) bu üç yerinden edilme formu (doğrudan y.e., dışlayıcı y.e., yerinden edilme baskısı) altında nasıl gerçekleşebileceği tartışılacaktır. Doğrudan yerinden edilme; mahalleyi fiziksel anlamda terk durumunu, yerinden edilme baskısı; er ya da geç haneden çıkmak zorunda olduğunun farkında olarak baskı altında yaşamaya devam etme halini tarif etmektedir. Dışlayıcı yerinden edilme ise; herhangi bir sebeple yaşadığı haneden ayrılan bir bireyin, gelecekte tekrar aynı mahallede yaşama ihtimalinin ortadan kalması veya mahalle içinde yaşamaya devam eden bir bireyin mahallenin dışına çıkmaya zorlanması durumunu tarif etmektedir.

Yukarıda tarifi yapılan yerinden edilme ile ilgili literatürde geçen kavramlar ve durumlara dair sınıflandırmayı oluşturma sürecinde üç tür veriden faydalanılmıştır: i) yerinden edilme literatüründeki teorik/kavramsal tartışmalar ii) yine bu literatürde yerinden edilmenin farklı durumlarına dair verilen örnek durumlar iii) Yeldeğirmeni ve Fener-Balat'ta gerçekleştirilen saha çalışmasından elde edilen bulgular.

Burada ortaya atılan sınıflandırmanın en fazla beslendiği kaynak olan birinci kapsamdaki veriler bir önceki bölümde ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır. Yerinden edilmeye dair bir tipoloji oluşturmada, bu konudaki teorik ve kavramsal açıklamalar kadar beslenilen ikinci bir kaynak da farklı yerinden edilme türlerinin sahada nasıl gerçekleştiğine dair akademik yayınlarda yer verilen örneklerin analizi olmuştur. Atkinson (2002), "Does Gentrification Help or Harm Urban

Neighbourhoods? An Assessment of the Evidence-Base in the Context of the New Urban Agenda" adlı çalışmasında detaylı bir sistematik literatür taraması yapmış, bu taramadan elde ettiği bulguları, soylulaştırmanın mahalleler için olumlu ve olumsuz taraflarına göre sınıflandırmıştır. Böylece soylulaştırmanın mahalleye olan negatif ve pozitif etkilerini kanıtlandırmış ve literatürde bu konuda kalan boşlukları doldurmayı amaçlamıştır. Atkinson'un (2002) çalışmasına benzer şekilde bu çalışma kapsamında yerinden edilme üzerine örnek olay incelenen uluslararası makaleler taranmıştır.

İncelemenin kapsamı, yerinden edilmenin zamansal boyutu ile sınırlı tutulmuş, bu bağlamda; beş yerinden edilme türünden (ekonomik, taciz merkezli, sosyal, kültürel, politik) en az birini, iki yerinden edilme formundan en az birini (yerinden edilme baskısı ve dışlayıcı yerinden edilme) veya yerinden edilme türü ve formlarını aynı anda inceleyen ve örnek olay incelemesi içeren makaleler sistematik literatür taramasına dahil edilmiştir. Ortaya konulan kapsayıcı tipolojide her ne kadar üç ana yerinden edilme formundan biri olan doğrudan yerinden edilme incelenmiş olsa da incelemenin kapsamı yerinden edilmenin zamansal boyutu ile sınırlı tutulduğundan, yalnızca doğrudan yerinden edilmeyi ele alan çalışmalar dışarıda tutulmuştur. Ayrıca, merkezinde dolaylı yerinden edilmeyi konu almayıp, yalnızca çalışmanın bir ya da birkaç yerinde dolaylı yerinden edilme kavramından bahseden çalışmalar da dışarıda tutulmuştur. Makalelerin seçim kriterleri küresel ölçek olarak belirlenmiş, ancak teorik makalaler ve İngilizce dışındaki dillerde yazılan makaleler araştırma kapsamının dışında tutulmuştur. Belirlenen kriterlere göre Google Scholar ve Science Direct arama motorlarından 'soylulaştırma ve dolaylı yerinden edilme' anahtar kelimesi ile arama yapılmış, kriterlere uyan toplamda 8 makaleye ulaşılmıştır. Bu 8 makalenin taranma aşamasında ise makale içindeki kaynaklardan, kriterlere uyan 6 makaleye daha ulaşılmıştır. Sonuç olarak 1980-2017 yılları arasında araştırma kriterlerine uyan toplamda 14 makalede yer verilen 43 örnek belirlenmiştir. Belirlenen örneklerin, burada önerilen beş kategorinin her biri içinde ne orada temsil edildiğine yönelik bir çalışma yapılmıştır. Bu örnekleri, her bir örneğin tarif ettiği en baskın yerinden edilme özelliği (birden fazla yerinden edilme türüne girebilecek örnekler, en baskın özellik belirlenip, tek bir kategoriye

yerleştirilmiştir; yani her bir örnek sadece tek bir kategoride yer almıştır) baz alınarak sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu kriterler üzerinden yapılan bir sınıflandırmada bu 42 örneğin 17'sinin **ekonomik yerinden edilme**, 8'inin **taciz merkezli yerinden edilme ("fiziksel"),** 6'sının **sosyal yerinden edilme**, 6'sının **kültürel yerinden edilme** ve 5'inin **politik yerinden edilme** kategorilerine girmekte olduklarını görmekteyiz (bkz. Tablo 3.1).

Tablo 3. 1 Literatürdeki Örnekler Üzerinden Yerinden Edilme Durumları Tablosu (Chernoff 1980, Davidson ve Lees 2005, Martin 2007, Davidson 2008, Doucet 2009, Davidson ve Lees 2010, Twiggie-Molecey 2014, Sakızlıoğlu 2014, Hyra 2014, Stabrowski 2014, Shaw ve Hagemans 2015, Atkinson 2015, Valli 2016, Liu vd. 2017)

	Doğrudan yerinden edilme	**Yerinden edilme baskısı**	**Dışlayıcı yerinden edilme**
Ekonomik	3	10	4
Taciz Merkezli	1	7	-
Sosyal	-	6	-
Kültürel	-	6	-
Politik	-	5	-

Yerinden edilmeye yol açan ekonomik ve taciz merkezli faktörler, insanları evinden çıkmaya zorlayarak onların hayatını daha doğrudan etkilediğinden literatür taramasında ekonomik yerinden edilmeye dair üç temel yerinden edilme formuna da, taciz merkezli yerinden edilmeye dair ise doğrudan yerinden edilme ve yerinden edilme baskısına girebilecek örneklere rastlanmıştır. Sosyal, kültürel ve politik faktörler ise kişinin mahallesine ve mahallede yaşayan yakın çevresine karşı hissettiği bağlılık ve aidiyetlik derecesine göre ortaya çıktığından ekonomik ve taciz merkezli baskılara göre insanların hayatını daha ikincil derecede etkileyebilmektedir. Dolayısıyla literatürde sosyal, kültürel ve politik yerinden edilmenin yalnızca yerinden edilme baskısı boyutu görülmektedir. Örneğin bir hane sakini, orantısız kira artışı sebebiyle evinden çıkmak zorunda kalabilirken, komşusu mahalleden ayrıldığı için veya aşina olduğu dükkanlar artık var olmadığı

için kısa vadede mahalleden ayrılmayı düşünmeyebilir. Düşük gelirli hane halkının mahalleden ayrılmak yerine sosyal, kültürel, politik baskılardan bir ya da birkaçı altında hanesinde yaşamaya devam etmesi daha olasıdır. Dolayısıyla sosyal, kültürel ve politik yerinden edilmenin her ne kadar doğrudan yerinden edilme ve dışlayıcı yerinden edilme boyutu mümkün olsa da çoğunlukla yerinden edilme baskısı boyutu ağır basmaktadır. Ancak kişinin mahallesine ve/veya yakın çevresine çok kuvvetli bir bağlılık duyması durumunda bu kişi için sosyal, kütürel ve politik baskıların şiddeti, taciz merkezli ve ekonomik baskılardan daha fazla da olabilir. Bu durumda kişi, sosyal, kültürel ve politik faktörlerin değişimi sonucu mahalleden ayrılabilir.

Beşinci bölümde tartışılacak üçüncü kapsamdaki (İstanbul'daki saha çalışmasından elde edilen) veriler, burada tarifi yapılan sınıflandırmayı oluşturma sürecinde beslenilen diğer bir kaynak olmuştur. Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde gerçekleştirilen saha çalışması, aynı zamanda, oluşturulan sınıflandırmanın işlerliğini test etmeye imkan sağlamıştır.

3.1 Ekonomik Yerinden Edilme

Marcuse'a (1985) göre yerinden edilme doğrudan veya dolaylı olmak üzere iki şekilde tezahür etmektedir. "Fiziksel" ve ekonomik yerinden edilme doğrudan gerçekleşirken, yerinden edilme baskısı ve dışlayıcı yerinden edilme dolaylı bir biçimde gerçekleşmektedir. Grier ve Grier (1978), ekonomik nedenleri yani olağan seyrin üzerinde artan emlak değerlerini yerinden edilmenin arkasındaki ana neden olarak göstermektedir. Vatandaşlar Konut ve Planlama Konseyi (Citizens Housing and Planning Council) (2002) ise emlak değerlerindeki artışa paralel bir şekilde gerçekleşen yerinden edilmeyi "ikincil yerinden edilme" olarak tarif etmektedir. CHPC'ye (2002) göre birincil (geleneksel) yerinden edilme ise kentsel yenileme projelerinin uygulanabilmesi için yoksul ailelerin evlerinden zorla çıkarılması durumunda gerçekleşmektedir.

Marcuse yaptığı sınıflandırmada her ne kadar ekonomik yerinden edilmeyi doğrudan gerçekleşen yerinden edilme formunun altına koysa da, ekonomik yerinden edilmenin aslında üç ana yerinden edilme formunda da (doğrudan yerinden edilme, dışlayıcı yerinden edilme ve yerinden edilme baskısı)

görülebileceğini, bir dairenin kira bedelinin aynı yıl içerisinde iki kat arttığı hayali bir örnek üzerinden tartışmıştır:

> "i) ***Doğrudan yerinden edilme***, eğer bu birimi işgal eden hane sakini kira artışını karşılayamaz ve taşınırsa, ii) ***Dışlayıcı yerinden edilme***, hane sakini başka sebeplerden ötürü taşınır ancak aynı özelliklere sahip başka bir hane sakini içeri giremezse, iii) ***Yerinden edilme baskısı***, hane sakini biriminde oturmaya devam eder ancak gelirinin çok daha büyük bir kısmını kira için öderse ve er ya da geç konutundan çıkmak zorunda olduğunu fark ederse oluşabilir" (1985: 213-214)

Marcuse, verdiği hayali örnekte ekonomik yerinden edilme baskısının apartman ölçeğinde hissedilebilirliğine vurgu yapmıştır. Ekonomik yerinden edilmenin **yerinden edilme baskısı** boyutu; ev sahibinin kirayı normalden fazla artırmasıyla hane sakinini evini terk etmeye zorlayarak apartman ölçeğinde hissedilebileceği gibi, soylulaştırıcıların ihtiyaçlarına uyum sağlamak amacıyla ticari birimlerin el değiştirmesi sonucu satılan ürün fiyatlarının artmasıyla mahalle ölçeğinde de hissedilebilir. Doğrudan yerinden edilme ve yerinden edilme baskısı, mahallenin içerisinde yaşayan sakini etkilerken dışlayıcı yerinden edilme hem mahalle içinde yaşayan hem de mahallenin dışında yaşayan kişi tarafından hissedilmektedir. Bu durumda mahallenin dışında yaşayanlar uygun fiyatlı konut bulamadığından mahalleye giremezken, mahallenin içinde yaşayan yerel sakinler ise çevredeki emlak değerlerinin artması sebebiyle mahalle içinde benzer koşullarda başka bir konuta taşınma ihtimali kalmadığından (mahalle dışından uygun fiyatlı başka bir konut bulmaya zorlandığından) dışlayıcı yerinden edilmeye maruz kalabilmektedir. Mahallenin içinde yaşayanlar tarafından hissedilen dışlayıcı yerinden edilme, yerinden edilme baskısının aksine kişiyi mahalleden ayrılmaya değil, kendi evinde kalmaya iterek mahalle içindeki konut hareketliliğini sınırlandırmaktadır.

Yerinden edilme literatüründeki örneklerde ekonomik yerinden edilmeye üç ana yerinden edilme formunda (doğrudan yerinden edilme, dışlayıcı yerinden edilme ve yerinden edilme baskısı) da rastlanmaktadır. **Doğrudan yerinden edilme**; sıklıkla ev kiralarının artmasıyla burada kalmayı karşılayamayanların mahalleden

ayrılmak zorunda kaldığı (Davidson 2008, Davidson ve Lees 2010, Twigge-Molecey 2014, Atkinson 2015, Liu vd. 2017), yerel bir sakinin tahliye kağıdını imzalamadığı sürece mülk sahibi tarafından ödediği kiranın iki ya da üç katını ödeme tehdidine dayanamayarak mahalleden taşınması ve bir başkasının bu tehdide dayanamayarak tahliye kağıdını imzalaması (Sakızlıoğlu, 2014), yıllardır aynı apartmanda yaşayan emeklilerin ev sahibi tarafından mülkiyeti rehabilite etmek ve daha sonra yüksek fiyata satmak için tahliye edilmesi (Atkinson, 2015) durumlarda karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik yerinden edilmenin **dışlayıcı yerinden edilme** boyutu; ebeveynlerin artan kiralar sebebiyle çocuklarının veya akrabalarının gelecekte kendi mahallesinde ev bulamayacağı endişesi (Davidson 2008, Doucet 2009), yerel sakinlerin mahalleden önceki dönemde ayrılmış arkadaş ve aile bireylerinden mahalleye geri dönmek isteyenlerin isimlerini sosyal konut listesine yazdırarak çaresizce beklemeleri (Twigge-Molecey, 2014), yerel sakinin evinden çıkarsa bir daha mahallede kendine uygun yer bulamayacağını farkında olarak mahalle içinde hareket edemediği (Twigge-Molecey 2014, Liu vd. 2017), yerel sakinlerin soylulaşma öncesi mahalle içinde konut alma şansı varken soylulaşmayla beraber bu şansları ortadan kalktığından hiçbir zaman konut satın alamayacaklarını farkında olarak çaresizce kirada yaşamaya devam etmeleri (Atkinson, 2015) ve bu sebeple eninde sonunda mahalle dışında uygun fiyatlı bir eve taşınmak zorunda olduklarını bilmeleri(Doucet, 2009) gibi durumlar üzerinden tarif edilmektedir.

Ekonomik nedenlerle yaşanan **yerinden edilme baskısı** ise, literatürde, ev sahibinin; kirayı orantısız artırması (Sakızlıoğlu 2014, Atkinson 2015, Liu vd. 2017), artan fiyatlar sebebiyle mevcut kiralık evin kaybedilmesi endişesi (Davidson 2008, Liu vd. 2017), inşa edilen yeni yapıların mahalle içinde son kalan karşılanabilir konutların fiyatlarını artırması endişesi (Davidson ve Lees, 2010), karşılanabilir fiyatlı yerel marketlerin zamanla mahallede tutunamayacağı endişesi (Davidson ve Lees, 2010) sosyalleşilebilecek yeni mekanların yüksek fiyatları sebebiyle bu mekanları tercih edememe (Doucet 2009, Shaw ve Hagemans 2015, Valli 2016), günlük alışveriş yapılan mekanların el değiştirerek ürün fiyatlarının artmasıyla alışveriş imkanının kısıtlanması (Davidson 2008, Atkinson 2015, Liu vd.

2017), ev sahibinin evi kiracısına kendi fiziksel gücüyle yenilemesi karşılığında ona kirada indirim teklif etmesi ve kiracı evi yeniledikten sonra ise fiziksel olarak iyileşen evden daha yüksek kira elde etmek adına kiracısını tahliye etmeye çalışması(Stabrowski, 2014), ev sahibinin evi yüksek fiyata kiraya verebilmek için özellikle ekonomik durumu iyi olan kitle arayışında olması (Stabrowski, 2014, Valli 2016), emlak ofisleri konut alanlarını daha sonraki bir dönemde pahalı kiralık birimlere dönüştürmek amacıyla ev sahiplerine anında nakit para vererek bu konutları gerçek değerinin altında satın alındığından zamanla birçok dairenin üzerinin nakit para karşılığında ev almayı teklif eden ilanlar ile dolması (Stabrowski, 2014), artan kiralar sebebiyle giderleri minimuma indirerek tasarruf yapmak zorunda kalmak (yemek, ulaşım, dvd kiralama vb. konularda) (Atkinson, 2015) gibi örnekler üzerinden aktarılmaktadır.

3.2 Taciz Merkezli Yerinden Edilme

Marcuse (1985) 'fiziksel yerinden edilme' kavramıyla ev sahibinin çeşitli tacizler uygulayarak kiracısını hanesinden çıkmaya zorlamasını tanımlamıştır. Marcuse'un ardından birçok araştırmacı da, Marcuse'u referans alarak, fiziksel yerinden edilme kavramını aynı anlamda kullanmaya devam etmiştir. Vatandaşlar Konut ve Planlama Konseyi (Citizens Housing and Planning Council) (2002) de, ikincil yerinden edilmenin kira artışları yanında kiracıyı evinden çıkarmak adına uygulanan taciz boyutlarından bahsetmektedir.[1]

"Fiziksel" yerinden edilme terimi, kavramın (hem Türkçe, hem İngilizce) gündelik dil içerisinde ifade ettiği anlam üzerinden bakıldığında, kafa karıştırıcı bir özelliğe sahiptir. Fiziksel olarak yerinden edilme dendiğinde ilk akla gelen anlam, hanede yaşayan sakinin haneden (fiziksel olarak) ayrılması olduğundan ev sahiplerinin uyguladığı tacizler sonucu kiracının konutundan çıkmaya zorlandığı durumları ifade etmek için uygun bir kelime seçimi değildir. Yerinden edilme literatüründe birçok araştırmacının da fiziksel yerinden edilmeyi, insanların yaşadığı haneyi terk etmesi anlamında ele aldığı görülmektedir (Chernoff 1980, Davidson 2009, Doucet

[1] Vatandaşlar Konut ve Planlama Konseyi (Citizens Housing and Planning Council) (2002) kentsel yenileme projelerinin uygulanabilmesi için düşük gelirli hane sakinlerinin evlerinden zorla çıkarılmasını ise 'geleneksel yerinden edilme' ile ifade etmiştir.

2009, Davidson ve Lees 2010, Sakızlıoğlu 2014, Stabrowski 2014, Shaw ve Hagemans 2015, Valli 2016). Bu sebeple ileride yaşanabilecek anlam karmaşasına engel olmak adına ev sahibinin kiracısına uyguladığı tacizleri, *fiziksel yerinden edilme* yerine *taciz merkezli yerinden edilme* olarak adlandırmak daha doğru bulunmuştur.

Kişiyi yaşadığı haneden istemsiz olarak çıkmak durumunda bırakan ev sahibi tacizleri ve stratejileri, hane sakinini evini terk etmeye zorladığından insanların hayatını doğrudan etkilemektedir. Birçok araştırmacı da yerinden edilmenin ev sahibi tacizi boyutlarından bahsetmiştir; ısıyı veya yardımcı hizmetleri kesmek, onarım yapmamak, kötü kokana kadar çöpün birikmesine izin vermek, apartmanın ışıklarını açık bırakmak, ön kapıyı açık veya kırık bırakmak, yangın çıkarmak (Marcuse, 1985), kira sözleşmesi feshi (Davidson, 2008), kiracıyı göndermek için binadaki hizmetlerin (elektriğin, suyun, gazın kesilmesi) durdurulması (CHPC, 2002), kiracının tahliye edilmesi (Newman ve Whyly, 2006; Davidson, 2008; Twigge-Molecey, 2014;Coopervd.2019).

Taciz merkezli yerinden edilme, ev sahibi tarafından uygulanan tacizler sonucunda meydana gelebileceği gibi, devletin uyguladığı çeşitli tacizlerin sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir. Sakızlıoğlu (2014), yerinden edilmeyi devlet eliyle soylulaştırma üzerinden ele almış, kentsel yenileme projesinin ilanıyla yerinden edilme tehditi altına giren yerel halkın, hem ev sahiplerinin hem de devletin izlediği stratejilerle bu tehditi artırmasının ardından bu tehditi nasıl deneyimlediklerini 'yerinden edilme tehdidi' (threat of displacement) kavramıyla anlatmıştır.

Taciz merkezli yerinden edilme baskısı, diğer yerinden edilme türlerinde olduğu gibi, farklı örneklerde farklı şiddetlerde gerçekleşebilir ya da hissedilebilir: ev sahibinin evi ihmal etmesi (evin tamirini, apartmandaki ışıklandırma bakımını, apartman temizliğini yapmaması vb.) ile daha küçük şiddetle hissedilebilirken, ev sahibinin kasıtlı girişimiyle (elektriği veya suyu kesme, hiç bitmeyecek bir tamirata başlama, gürültü yapan grupları komşu daireye yerleştirme vb.) daha büyük şiddette hissedilebilir.

Taciz merkezli yerinden edilme; hane halkının ev sahibinin tacizlerine dayanamayarak yaşadığı birimi terk etmek zorunda kaldığı durumlarda **doğrudan yerinden edilme** şeklinde gerçekleşir. Literatürdeki doğrudan yerinden edilme örnekleri; ev sahibinin kira kontratını yenilememesi veya binada gerekli tamirleri yapmaması sonucu kiracıların bu baskıya danamayarak konutundan ayrılması (Valli, 2016) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Hane sakininin, ev sahibinin uyguladığı tacizlere direnerek konutunda yaşamaya devam ettiği durumlarda ise **yerinden edilme baskısı** hissedilir. Taciz eksenli yerinden edilmeye ilişkin literatürde en sık verilen örnekler de yerinden edilme baskısı üzerinedir: Ev sahibinin; elektrik-su-gaz gibi temel hizmetleri kesme tehditinde bulunması (Sakızlıoğlu, 2014), binayı bakımsız bırakması (Sakızlıoğlu 2014, Atkinson 2015, Valli 2016), kira kontratını keyfi bir şekilde yenilememesi (Stabrowski 2014, Valli 2016), her an tahliye etme ihtimali ile kiracıyı bu şekilde diken üstünde yaşamak zorunda bırakması (Atkinson 2015), evden çıkması için kiracıya rüşvet teklif etmesi (Valli 2016), birden bire apartman içerisinde sonradan birtakım yeni kurallar ve yasaklar getirerek kiracının mekansal pratiklerini kısıtlaması (bodrum katları ve çamaşırhanelerin kaldırılması, ev sahibinin kiracısını çok iyi bir şekilde gözlemleyip 'birincil ikamet' (primary residency)[1] şartına uymayan durumlarda onu konuttan göndermek adına tetikte beklemesi, kira kontratında yazmasına rağmen "oda arkadaşı yasasını"[2] reddederek kiracının işgal hakkını yasadışı olarak kısıtlaması) (Stabrowski 2014), yerel belediyenin yıkım sırasında molozları ortada bırakması ve çevre binada yaşayanların yaşam çevresini bir yıkıntı alanına çevirmesi (Sakızlıoğlu, 2014) taciz eksenli yerinden edilmenin yerinden edilme baskısına neden olduğu durumlara örnek olarak gösterilebilir.

Sistematik literatür taramasında her bir örnek, tarif etttiği en baskın yerinden edilme özelliği baz alınarak tek bir kategoriye yerleştirildiğinden, belediyenin yıkım sırasında molozları ortada bırakması ve çevre binada yaşayanların yaşam

[1] Birincil ikamet (primary residency) şartına göre, kiracı yılın en az yarısını evinde geçirmek zorundadır. Ancak özellikle yaşça büyük Polonyalı kiracılar, sağlık durumları ve aile ziyaretleri sebebiyle birkaç aylığına memleketine dönebilmekte, ev sahipleri de kiracısının ne kadar süre evinde olmadığını takip ederek tahliye için zemin arayabilmektedir (Stabrowski, 2014).

[2] Oda arkadaşı yasası (roommate law), birincil kiracının, akrabası olmayan ikinci bir kiracı ile yaşayabilmesine olanak sağlamaktadır (Stabrowski, 2014).

çevresini bir yıkıntı alanına çevirmesi (Sakızlıoğlu, 2014), mahallede yaşayanlar için yerinden edilme baskısı yarattığından bu örnek taciz merkezli yerinden edilme baskısı örneklerine dahil edilmiştir. Ancak bir durum, bazı insanlar için yerinden edilme baskısı yaratabilirken bazı insanlar içinse dışlayıcı yerinden edilmeye sebep olabilir. Molozların ortada bırakılması mahallede yaşayanlar tarafından bir yerinden edilme baskısı yaratırken, diğer taraftan dışarıdaki insanlar için mahalleyi erişilemez duruma getirmektedir. Bu durumda mahallenin dışında yaşayanlar, taciz merkezli **dışlayıcı yerinden edilmeye** maruz kalabilir.

3.3 Sosyal Yerinden Edilme

Sosyal yerinden edilme; eğer bu birimi işgal eden hane sakini arkadaşlarının, komşularının veya tanıdığı simaların ayrılmasıyla yalnızlaşır ve mahalleden taşınırsa **doğrudan yerinden edilme**, hane sakininin arkadaşlarının, komşularının veya tanıdığı simaların birer birer ayrılmasına rağmen yalnızlaşır ve mahallede yaşamaya devam ederse **yerinden edilme baskısı**, benzer bir hane sakini sosyal profili değiştiğinden ötürü mahalleye tekrar giremezse **dışlayıcı yerinden edilme** formunda ortaya çıkabilir.

Marcuse, adını koymadan, sosyal yerinden edilmeden 'yerinden edilme baskısı'nı oluşturan faktörlerden biri olarak bahsetmiştir. Onun tanımına göre soylulaşma sürecindeki bir mahallede yaşayan yerel halk zaman içerisinde yakın ilişki içinde olduğu sosyal bağlarını kaybettiğinde bölge yerel bir sakin için daha az yaşanılabilir hale gelmektedir (Marcuse, 1985). 2014'e kadar farklı araştırmacılar yerinden edilme örneklerinde sosyal yerinden edilme baskısına dair örneklere değinmiş ancak özellikle yerinden edilme baskısının sosyal yönünü araştırmamış ve bu örneklerin sosyal yerinden edilme baskısı olduğunu vurgulamamıştır. 2014'te Twigge-Molecey sosyal bağların kaybını 'sosyal yerinden edilme' adı altında ayrı bir başlıkta incelemiştir. Soylulaşmanın meydana getirdiği geniş ölçekli değişimler sosyal ilişkilerin kaybına sebep olurken kişilerin yalnız hissetmesine de neden olabilir (Twigge-Molecey, 2014). Böylece sosyal yerinden edilme baskısı altında olan kişi, yaşanan yere ve yeni gelen kesime karşı kendini yabancı hissetmeye başlar.

Yerinden edilme literatüründe sosyal yerinden edilmenin **yerinden edilme baskısı** üzerinden gerçekleştiği durumları tarif eden birçok örneğe rastlanmaktadır: ev sahibi tarafından zorla evlerinden çıkarılan ve mahallede çıkan yangınların sonrasında mahalle içinde başka bir ev arayan yakınların uygun fiyatlı konut bulamaması sonucu mahalleden ayrılmasıyla sosyal bağların kaybı (Twigge-Molecey, 2014), birbirine aile kadar yakın olan insanların sahip olduğu samimi ambiyansın azalması (Twigge-Molecey 2014,) yakınların gelecekte mahallede ev bulamayacakları endişesi (Davidson, 2008), tanıdık yüzlerin ortadan kalkması endişesi (Shaw ve Hagemans, 2015), sosyalleşilebilecek yeni mekanlarda çok daha az tanıdık yüze rastlandığından bu mekanlarda kendini yabancı hissetme (Shaw ve Hagemans 2015, Valli 2016) ve komşuların mahalleden ayrılmasıyla kişinin kendi evine karşı duyduğu aidiyetlik hissinin azalması (Davidson ve Lees 2010, Sakızlıoğlu 2014) gibi.

Her ne kadar literatürde sosyal yerinden edilmenin dışlayıcı yerinden edilme boyutuna dair bir örneğe rastlanmamış olsa da, sosyal yerinden yerinden edilme, **dışlayıcı yerinden edilme** şeklinde gerçekleşebilir. Örneğin herhangi bir sebeple hanesinden ayrılmış ve mahalle dışına taşınmış bir birey, mahallenin sosyal profili değişim geçirdiğinden tekrar o mahalleye geri dönmek istemeyebilir. Bu durumda kişi, sosyal dışlayıcı yerinden edilmeye maruz kalır.

3.4 Kültürel Yerinden Edilme

Kültürel yerinden edilme; eğer bu birimi işgal eden hane sakini gündelik vakit geçirdiği mekanların ortadan kalkmasıyla mahalleye olan aidiyetini kaybeder ve taşınırsa **doğrudan yerinden edilme**, hane sakini mahallede yaşamaya devam etmesine rağmen tüm bu değişim sebebiyle kendini yabancı hisseder ve mahalleye olan aidiyetini kaybeder, eninde sonun buradan gitmek zorunda olduğunu farkına varırsa **yerinden edilme baskısı,** ticari birimlerin çoğunun sadece yeni gelenlere hizmet veren bir değişim geçirdiğinde bu yeni düzene ayak uyduramayacağını fark eden başka bir benzer profil mahalleye giremezse **dışlayıcı yerinden edilme** şeklinde gerçekleşebilir.

Marcuse, soylulaşma sürecinde olan bir mahalledeki kültürel değişimin yerel sakinleri ne ölçüde etkilediğinden 'yerinden edilme baskısı'nı oluşturan

faktörlerden biri olarak bahsetmektedir: Yerel halka hitap eden dükkanlar yerine başka bir kesime hitap eden yeni dükkânlar açıldığında bölge yerel bir sakin için daha az yaşanabilir hale gelir (Marcuse, 1985). Davidson aynı süreci '**mahalle kaynaklarının yerinden edilmesi'** ile tanımlar ve günlük hayatta kullanılan mekanların ortadan kalkmasıyla önceden ilişki içinde olunan mekanların artık 'ilişkilendirilemeyen' mekanlara dönüştüğüne vurgu yapar (Davidson 2008). Twigge-Molecey ise '**kültürel yerinden edilme'** ile yalnızca ticari mahalle hizmetlerinin değişimine değil, rahatça kullanılabilen kamu alanlarında da artık eskisi gibi rahat vakit geçirememe sürecine dikkat çeker (Twigge-Molecey,2014). Tanımlardan görüldüğü üzere Marcuse (1985), Davidson (2008) ve Twigge-Molecey (2014) kültürel yerinden edilmenin, **yerinden edilme baskısı** boyutu üzerinde durmuştur. Özetle ticari hizmetlerin ve/veya kamusal mekanın yeni gelen kitleye hitap edecek şekilde değişim geçirmesiyle tercih edilebilecek sosyal mekan sayısının azalması, alışveriş imkanının kısıtlanması ve yeni oluşan ticari sektörden kopma sonucu kişinin alışık olduğu gündelik pratiklerin ortadan kalkması kültürel yerinden edilme baskısına sebep olabilir.

Yerinden edilme literatüründe kültürel yerinden edilmenin, **yerinden edilme baskısı** boyutuna yönelik örneklere rastlanmaktadır. Yerinden edilme baskısı; bir mahalledeki yeni ticari birimlerin konseptleri gereği yaşça daha genç yeni kesime hitap ettiğinden yaşça daha büyük olan yerel sakinin bu mekanları kullanamaması (Davidson ve Lees 2005, Shaw ve Hagemans 2015), aşina olunan çehrenin değişmesiyle mekanla ilişkinin kopması (Atkinson 2015, Davidson ve Lees 2010, Twigge-Molecey 2014, Shaw ve Hagemans 2015), alışveriş yapılan marketlerin el değiştirmesiyle ürün seçiminde kısıtlanma (Shaw ve Hagemans, 2015) ve bunun sonucunda temel ihtiyaçları karşılayabilmek için mahalle dışında çıkmak zorunda kalma (Davidson ve Lees 2010, Twigge-Molecey 2014, Sakızlıoğlu 2014), park alanı gibi kamusal mekanların yenilerin kullanımına geçmesi (Twigge-Molecey, 2014), kültürel etkinlik düzenleyen bir kurumun mahalleden ayrılmalar sonucunda cemaatsiz kalma tehlikesi yaşaması (Davidson ve Lees 2010) gibi durumlarda yaşanabilir.

Yerinden edilme ile ilgili literatürde rastlanmasa da, kültürel yerinden edilme, **dışlayıcı yerinden edilme** formunda da ortaya çıkabilir. Örneğin ticari birimlerin birçoğu sadece yeni gelenlere hizmet veren bir değişim geçirdiğinde bu yeni düzene ayak uyduramayacağını fark eden mahalle dışında yaşayan ama mahallede yaşayanlarla benzer profile sahip bireylerin mahalleye erişimlerinin sınırlandığı ya da ortadan kalktığı durumlar dışlayıcı yerinden edilmeye örnek olarak gösterilebilir.

3.5 Politik Yerinden Edilme

Politik yerinden edilme; eğer mahalle sakinleri, o döneme kadar kendi ellerinde olan mahallenin geleceği hakkında karar alma üstünlüğünün, sonradan gelenlerin eline geçtiğini fark eder ve buna dayanamayıp mahalleden ayrılırsa **doğrudan yerinden edilme,** hane sakini mahallenin geleceğine yönelik hizmetlerin artık soylulaştırıcılar tarafından düzenlendiğinin farkında olmasına rağmen mahallede yaşamaya devam ederse **yerinden edilme baskısı,** benzer bir hane sakini mahallenin yeni sosyal profil tarafından yönetildiğini görür ve mahalleye giremezse **dışlayıcı yerinden edilme** şeklinde gerçekleşir.

Politik yerinden edilmenin **yerinden edilme baskısı** boyutu; Chernoff'un (1980) **'sosyal yerinden edilme',** Martin'in (2007) ve Twigge-Molecey'in(2014) **'politik yerinden edilme'**, Davidson'un (2008) **'topluluğun yerinden edilmesi**' ne karşılık gelen, yenilerin mahallenin geleceğine yönelik hizmetlerin düzenlenmesinde etkin bir şekilde yer alması ve sahip olduğu sosyal çevreyi kendi çıkarına yönelik kullanmasıyla eski sakinlerin mahallenin geleceği hakkında karar alma etkinliğinin giderek azalması veya tamamen ortadan kalkmasıyla hissedilir (Chernoff 1980, Martin 2007, Davidson 2008, Twigge-Molecey, 2014).

Politik yerinden edilme üzerinden hissedilen yerinden edilme baskısının saf hali, mahallenin geleceği hakkında karar alma sürecinde yerel sakinin artık kendi sözünün geçmeyeceğine inanma durumunu tanımlarken, bu baskı mekansal düzleme geçtiğinde **kültürel yerinden edilme** baskısıyla örtüşebilir. Hyra da, politik yerinden edilmenin kültürel yerinden edilmeye bağlı olarak gerçekleşebileceğine değinmektedir (2014). Piyasa güçleri, fiziksel bir mekanı kendiliğinden dönüştürüyorsa bu bir kültürel yerinden edilmedir, ancak fiziksel

mekanın dönüşüm sürecinde devletin herhangi bir etkisinin (yerel sakinlerin yeni mekanlardan rahatsızlık duyduğu konularda devletin hiçbir müdehalede bulunmaması, devletin yeni mekanların açıklarına göz yumması, devlet mecralarındaki tanıdıklar sayesinde mahallenin istenildiği gibi şekillendirilebilmesi vb.) olduğu durumlarda ise hem mekan dönüştüğünden kültürel yerinden edilme, hem de devletin müdehalesinden dolayı politik yerinden edilme hissedilebilir. Örneğin yerel sakinlerin çocuklarının kullandığı bir çocuk parkı zaman içerisinde kendiliğinden mahalleye gelen yeni genç kesimin ve onların evcil hayvanlarının kullanımına geçerse burada bir kültürel yerinden edilme söz konusudur; fiziksel mekan dönüşmüş ve yerel sakinler kültürel yerinden edilme baskısını hissetmektedir. Bu çocuk parkının yeni gelenlerin kullanımına geçme sürecindeki dinamiklerden biri devletin bu dönüşüme müdehalesiyse, bu durumda kişinin kendi mahallesini bir başka gücün yönettiğini farkında olarak politik yerinden edilme baskısı hissetmesi çok daha olasıdır.

Yerinden edilme literatüründeki örneklerde politik yerinden edilmenin, **yerinden edilme baskısı** üzerinden gerçekleşen örneklerine rastlamaktayız. Yenilerin yönetimde etkin rol almasıyla siyasi ortamda (Martin 2007, Hyra 2014) veya yeni esnafların sayıca artmasıyla ticari ortamda (Chernoff, 1980) azınlık durumuna düşerek eskilerin baskın gücünü kaybetmesi, yenilerin yönetim sürecine devletin de destek vermesiyle kamusal mekanların yenilere hitap edecek şekilde düzenlenmesi (Hyra 2014), yenilerin resmi bir kurum altında toplanmadan anlık örgütlenmelerle mahallenin planlama sürecinde aktif rol alarak kendi istekleri doğrultusunda mahalleyi şekillendirmeleri (Davidson, 2008), yenilerin siyasi mecralardaki tanıdıkları vasıtasıyla hedefledikleri girişimleri gerçekleştirebilmesi (Chernoff 1980, Davidson 2008), devletin yenilerin çıkarına olabilecek girişimlerini desteklemesi[1] (Davidson ve Lees, 2010) ya da eskilerin aleyhine girişimlerde bulunması[2] (Shaw ve Hagemans, 2014) politik yerinden edilmenin,

[1] Polisin, önceden eski sakinlere yardım ederken artık yeni gelen kesimin lehine olacak şekilde hareket etmesi (Davidson ve Lees, 2010).
[2] Devlet, 'problem yaratan karakterlerin sokaklarını temizle' stratejisi ile eskilerin toplanma noktası olan bankları kaldırdı (Shaw ve Hagemans, 2015).

yerinden edilme baskısı formu altında gerçekleştiği durumları tarif eden örneklerdir.

Yerinden edilme ile ilgili literatürde rastlanmasa da, politik yerinden edilme, **dışlayıcı yerinden edilme** formunda da ortaya çıkabilir. Örneğin mahalleden taşınmış bir birey, mahalleye tekrar geri dönmek ister ancak mahallenin yönetim sürecinin, yeni sosyal profile geçtiğini görür ve bu sebeple tekrar mahalleye dönemezse politik dışlayıcı yerinden edilmeye maruz kalabilir.

4
FENER-BALAT VE YELDEĞİRMENİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE SOYLULAŞMASI

Bu bölümde öncelikle, İstanbul'daki klasik soylulaşma süreçlerinin en belirgin örneklerinden Fener-Balat ve Yeldeğirmeni mahallelerinin tarihsel gelişim süreçleri ayrı ayrı incelenecek, ardından nicel araştırma yöntemi kullanılarak sayısal veriler üzerinden mahallelerin soylulaşma süreçlerine dair göstergelere odaklanılacaktır.

Soylulaşma dinamik bir süreç olduğundan bu süreçteki alanların karakterinde zaman içerisinde birtakım değişimler meydana gelmektedir. Freeman (2005), henüz soylulaşmamış ancak soylulaşma potansiyeline sahip mahellerin ve soylulaşma sürecini yaşamakta olan mahallelerin farklı göstergelere sahip olduğunu belirtmiştir. Buna göre soylulaşma potansiyeline sahip mahalleler merkezi bir konumda olmalı, daha önceden o mahallede düşük gelirli hane halkı ikamet etmeli ve mahalle yatırımsız kalmış olmalı; soylulaşma sürecindeki mahallelerde ise yüksek gelir grubu mahalleye akın etmeli ve yatırımda artış olmalıdır (Freeman, 2005). Freeman'a göre (2005), yüksek gelir grubunun mahalleye akını ile eğitim seviyesinde artışlar yaşanırken, konut fiyatlarında yaşanan artışlar ise yatırımın bir göstergesi olmaktadır. Yüksek gelir grubunun mahalleye gelmesi ile yeni mağazalar ve işletmeler de açılmakta, bunların arasında özellikle kafelerin artması soylulaşmanın başlangıcı olarak görülebilmektedir (Seater vd. 2012). Bu soylulaşma göstergelerinden hareketle, ilerleyen bölümlerde Fener-Balat' ve Yeldeğirmeni'nin soylulaşma süreçleri; soylulaşma mekanlarının yıllar içerisindeki değişimi, eğitim profilinde yaşanan değişimler ve emlak fiyatlarındaki değişimler olmak üzere üç nicel veri üzerinden incelenecektir.

4.1 Fener-Balat'ın Tarihsel Gelişimi

Günümüzde Balat Mahallesi sınırları içerisinde bulunan Fener ve Balat semtleri, batıda Ayvansaray Mahallesi, doğuda Yavuz Sultan Selim Mahallesi ve Kuzey'de

Haliç'e komşudur. Varlığı Bizans İmparatorluğu'na dayanan semtlerden Fener, Fener Rum Ortadoks Patrikhanesini bünyesinde barındırdığından zengin Rumların ve Fenerli aristokratların ikamet ettiği bir bölgeyken, Balat Yahudi işçilerin yaşadığı bir bölge olmuş, Rum ve Yahudilerin dışında bu semtlerde belli dönemlerde Türkler ve Ermeniler de yaşamıştır (Yoker, 2012). İki semtte yaşayan kesimin statü farkı ve gelir düzeyi, mahallelerin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Fener'de, kurulduğu ilk günden beri daha varlıklı ve yüksek statüye sahip bir kesim yaşadığından buradaki konutlar mimari açıdan da daha ihtişamlı bir görünüme sahip olacak biçimde inşa edilirken[1]; Balat bünyesinde barındırdığı Çıfıt Çarşısı sebebiyle ticaret bölgesi olarak gelişerek canlılığını korumuş ve dolayısıyla da gösterişten uzak olmuştur (Yoker, 2012). 20. yüzyıla kadar kozmopolit dokusunu koruyan semtler, özellikle 1940'lardan sonra artan azınlıkları dışlayıcı politikalar sonucu Rumların ve Yahudilerin bölgeden ayrılmalarıyla boşta kalmış ve böylece semtlere Karadeniz başta olmak üzere Marmara, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan işçi kesim göçü yaşanmıştır (Altıntaş, 2014). 18.yüzyılın ilk yarısında Haliç kıyılarının sanayiye açılmasıyla kıyı şeridi boyunca başlayan sanayileşme, 20. yüzyılın ikinci yarısında uygulamaya konulan Haliç Kıyı Düzenleme Projesi ile Tuzla'ya taşınmış ve böylece semtler ticari canlılığını yitirmiştir (Gür, 2015). Bunlarla beraber semtlerde zaman içerisinde sıkça yaşanan yangınlar ve depremler de semtlerin mekansal ve sosyal dönüşümünde etkili olmuştur.

Semtlerin mekansal ve sosyal yapısının değişimiyle 1996'da Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Projesi gündeme gelmiş, projenin dikkatleri bölgeye çekmesiyle 1990'lı yılların sonralarından itibaren semte; sanatçı, akademisyen, mimar, moda ve medya sektöründen insanlar gelmeye başlamış (İslam, 2005), soylulaştırıcıların yanısıra yatırımcılar da devreye girmiştir (Erkan ve Altıntaş, 2018). 2003'te başlayan rehabilitasyon projesi henüz uygulama sürecindeyken, 2006 yılında 5366 sayılı kanun kapsamında Fener, Balat ve Ayvansaray semtleri yenileme alanı ilanı edilmiş ve 2007'de Fener-Balat-Ayvansaray Kentsel Yenileme Projesi için yüklenici firmayla anlaşma yapılmıştır (Şahin, 2016). 2009 Aralık'ta

[1] https://islamansiklopedisi.org.tr/fener

onaylanan Fener-Balat-Ayvansaray Yenileme Alanı Avan Projesi için Mimarlar Odası projenin iptali için dava açmış, proje 2012 Mayıs'ta mahkeme tarafından 'kamu yararı olmadığı' gerekçesiyle iptal edilmiştir.[1] 2012 Ekim'de ise Fatih Belediyesi acele kamulaştırma kararı vermiş, ancak 2013'te mahkeme tarafından bu karar iptal edilmiştir.[2] 2003'te başlayan rehabilitasyon projesi 2010'da tamamlandığında ise parsel ölçeğinde seçilen yapıların bir kısmında basit onarım, bir kısmında ise kapsamlı restorasyon uygulanarak binalar fiziksel anlamda iyileştirilmiş, Balat çarşısı restore edilmiş ve semtlerin sosyal olanaklarında değişimler yaşanmıştır (Dinler ve Güçhan, 2016). Rehabilitasyon projesiyle semtin iyileşmesinin ve kentsel yenileme projesinin iptal edilmesinin ardından, soylulaştırıcı kesimin de bölgede artışıyla beraber ilerleyen yıllarda kafeler, antikacılar ve mezatlar, vintage dükkanlar, sanat atölyeleri ve tasarım dükkanları açılmış ve günümüze değin gözle görünür oranda artış göstermişlerdir. Semtte soylulaştırıcılara yönelik tüketim mekanlarının artışıyla mahallenin günümüzdeki sosyal dokusunu üç grupta toplamak mümkündür; eski sakinler (kiracılar, ev sahipleri, esnaf), mahalleye sonradan gelip kalıcı olanlar (kiracı, ev sahibi, soylulaştırıcılara yönelik açılan dükkanların işletmecileri) ve mahalleye günübirlik gelen ziyaretçiler (Türklerden; üniversite öğrencileri, öğrenci olmayan gençler, yaşça büyük kesim ve yabancı turistler).

4.2 Fener ve Balat'ın Soylulaşması

İlerleyen bölümlerde Fener-Balat'ın soylulaşma süreçleri; soylulaşma mekanlarının yıllar içerisindeki değişimi, eğitim profilindeki değişimler ve emlak fiyatlarındaki değişimler olmak üzere üç nicel veri üzerinden incelenecektir.

4.2.1 Soylulaşma Mekanları

Fener ve Balat semtleri fiziksel konum olarak Vodina ve Yıldırım Caddeleri ile doğrusal bir aks boyunca birbirine bağlanmalarına karşın, gelişimleri boyunca farklı kültürlere sahip olduklarından semtlerin soylulaşma süreçleri de belli noktalarda farklılıklar göstermiştir. Rumların yaşadığı dönemde Fener Çarşısı fazla

[1]https://sendika63.org/2013/12/kentsel-yagmanin-izini-suruyorsaniz-fatih-belediyesi-yetmez-bakanlar-kurulunu-da-alin-155667/
[2] https://t24.com.tr/haber/kentsel-donusumde-acele-kamulastirmaya-mahkeme-iptali,238533

gelişmediğinden dükkanlar çoğunlukla boştu ve kiraya da verilemiyor, dolayısıyla mevcut hizmetler hariç zemin katlar depo veya ev olarak kullanılıyordu.[1] Yoker de 1950'lerde Fener'de yalnızca birer adet kasap, berber, fırın, muhallebici ve iki eczane olduğunu belirtmiştir (Yoker, 2012). Balat ise yine aynı yıllarda sahip olduğu çok sayıda bakkal, manav, kasap, fırın, berber, taksitçi dükkanı, eczane, banka vb. çeşitli hizmetlerle bir çarşı özelliği taşıyordu ve her zaman daha canlıydı (Tecim, 2017). Fener, geçmişinde bünyesinde yerleşik bir ticaret yaşamı barındırmadığından süreç içerisinde kümeleşmiş bir kafe bölgesi olarak gelişebilmiş ancak Balat'ta önceden süregelen yerleşik bir ticaret yaşamı olduğundan kafeler, mevcut yerel esnaf düzeninin içinde dağınık bir şekilde yerleşmişlerdir.

Bölgenin ticari dokusundaki değişiklikler, 5 yeni kafenin açılmasıyla 2014 yılında görünür olmaya başlamıştır. 2015 Ocak ve 2018 Aralık arasında, mahallenin ticari alanı her yıl ortalama 14 kafenin açılmasıyla çarpıcı bir değişim geçirmiştir. Aralık 2018'de kafe işletmecileri ve çalışanları ile yapılan birebir görüşmeler dahilinde Fener-Balat genelinde 2010'da 1, 2012'de 2, 2013'te 1, 2014'te 5, 2015'te 17, 2016'da 11, 2017'de 16, 2018'de 20 ve 2019 Nisan'a kadar 7 kafe açıldığı öğrenilmiştir. 2013 yılında açılıp kapanan kafe sayılarının tamamına ulaşılamamış, ancak Altıntaş (2016), 2013-2015 yılları arasında alanda yaptığı çalışmasında 2013 Nisan'da kafe sayısının 8 olduğunu tespit etmiştir. Altıntaş'ın çalışmasında adı geçen 2015 ve 2016'da açılan ikişer kafenin ve açılış tarihi bilinmeyen 4 kafenin ise araştırma yapılan dönemde yerinde olmadığı saptanmıştır. 2019 Nisan'a kadar toplamda açılan 80 kafenin 6'sı Yavuz Sultan Selim Mahallesi, 17'si ise Ayvansaray Mahallesi sınırı içinde yer almaktadır. Bu idari sınırlar içerisindeki kafelerin de aynı dinamikle açıldığı düşünüldüğünde, bu kafeler de ayrım yapılmadan çalışma alanı içine dahil edilmiştir. Ortaya çıkan tablo, soylulaşma sürecinin yakın çevresini dönüştürme gücünü göstermektedir. Özellikle 2015 yılında 17 kafenin birden açılması ve kafelerin ilerleyen yıllar içerisinde artarak açılmaya devam etmesi, bu yılın kırılma noktası olduğunu doğrular niteliktedir.

[1] Yerel sakinlerle yapılan görüşmeler dahilinde bilgiye ulaşılmıştır.

Kafelerin yansıra antikacılar, eski eşya dükkanları ve mezatlar da soylulaşma süreciyle beraber yıllar içerisinde semtte artış göstermiştir. Alanda yapılan gözlemler dahilinde 2009'da 1, 2010'da 1, 2011'de 1, 2014'te 2, 2015'te 3, 2016'da 2, 2017'de 5 ve 2018'de 4 mezat/antikacı dükkanı açılmıştır. 2018 Aralık'ta alanda toplamda 19 mezat/antikacı dükkanı bulunmaktadır. Bu dükkanlardan biri Fener'de, geri kalanlarıysa çoğunluğu Hızır Çavuş Köprübaşı Sokak'ta olmak üzere Balat'ta bulunmaktadır. Kafeler ve antikacıların dışında semtlerde sayısı tam bilinmemekle beraber yirminin üzerinde atölye[1], biri Fener ve biri Balat'ta olmak üzere iki vintage butik ve üç tane de el yapımı tasarım ürün satan dükkan bulunmaktadır[2]. Atölyeler çoğunlukla Balat'ta, kafeler gibi dağınık biçimde konumlanmıştır. Alan gözlemleri sonucunda elde edilen verilerden faydalanılarak oluşturulan Şekil 4.1, Fener-Balat'taki soylulaşma mekanlarını göstermektedir.

[1] Google mapste Ocak 2019'da 26 adet atölye görülmekte, ancak alanda yapılan gözlem sonucunda büyük bir kısmının kapanmış olduğu tespit edilmiştir.
[2] Aralık 2018'de alanda yapılan gözlemler dahilinde sayılar tespit edilmiştir.

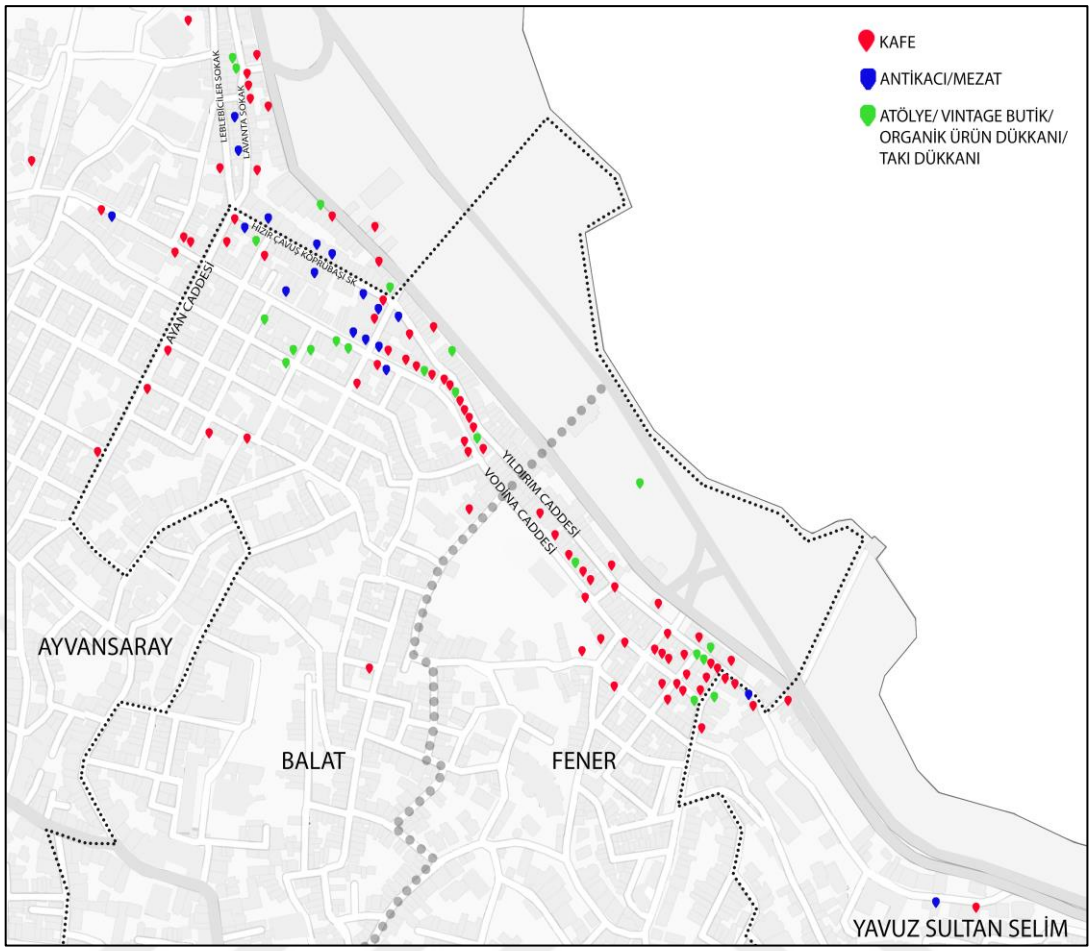

Şekil 4. 1 Fener-Balat Soylulaşma Mekanları Haritası

4.2.2 Eğitim Seviyeleri

TUİK 2009-2017 yılları arası ADNKS sonuçlarından uyarlanarak oluşturulmuş Şekil 4.2 ve Şekil 4.3, yıllar içerisinde Fener-Balat'ta yaşayan insanların eğitim düzeylerinin gözler görülür oranda arttığını göstermektedir. 2009 ile 2017 yılları arasında yüksekokul ve üzeri eğitime sahip insanların sayısı sürekli artış gösterirken okur yazar olmayan ve okur yazar olup bir okul bitirmeyen insanların sayısı sürekli olarak azalmıştır. 2009'dan 2017'ye uzanan 9 yıllık süreçte yüksekokul ve üzeri eğitim seviyesine sahip insan sayısında %221 lik bir artış olduğu görülürken okur yazar olmayan ve okur yazar olup bir okulu bitirmeyenlerin sayısında %240 lik bir azalma olmuştur (Şekil 4.2).

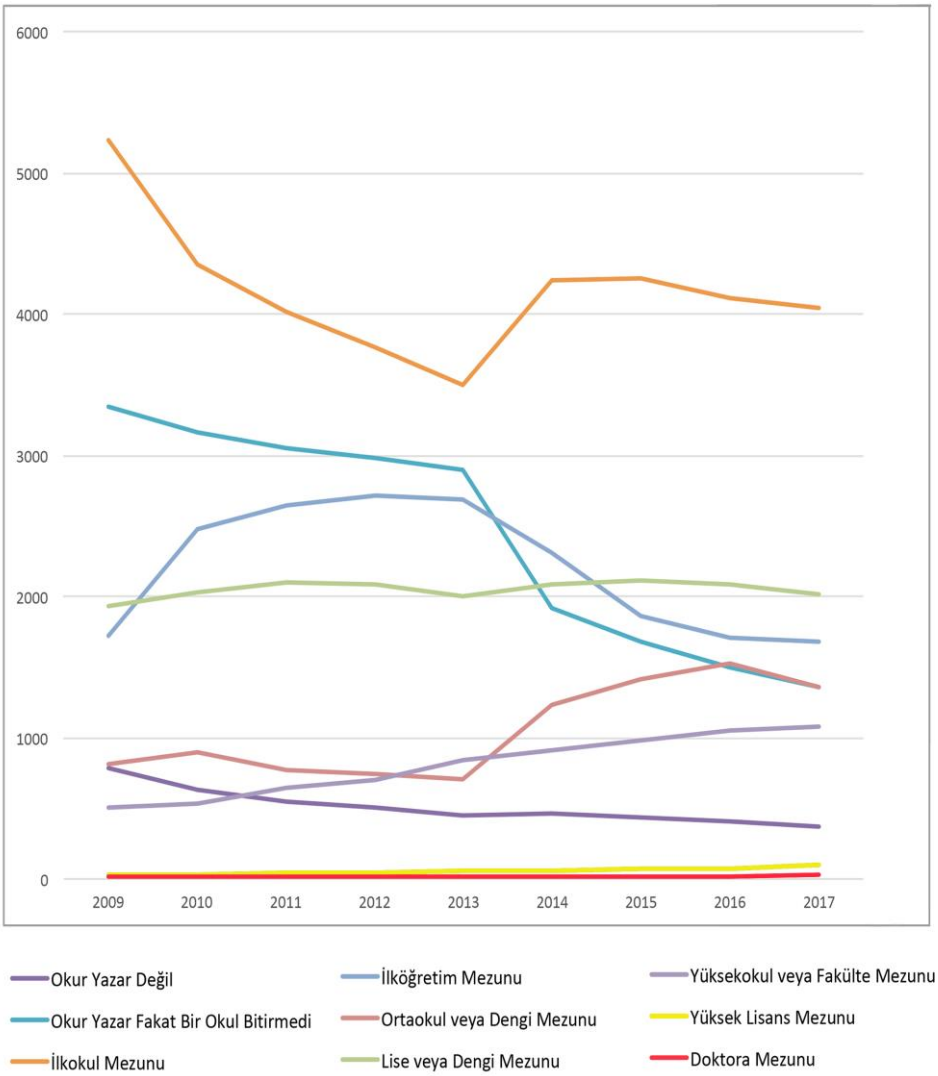

Şekil 4. 2 Fener-Balat Eğitim Düzeyi

Yükseköğretim ve üzeri eğitime sahip insan sayısı her yıl bir önceki yıla göre artış göstermiştir. 2017 yılında yüksekokul ve üzeri eğitime sahip insanların sayısının, 2009 yılındaki yüksekokul ve eğitime sahip insan sayısının 2 katından daha fazla olduğu görülmektedir (Şekil 4.3).

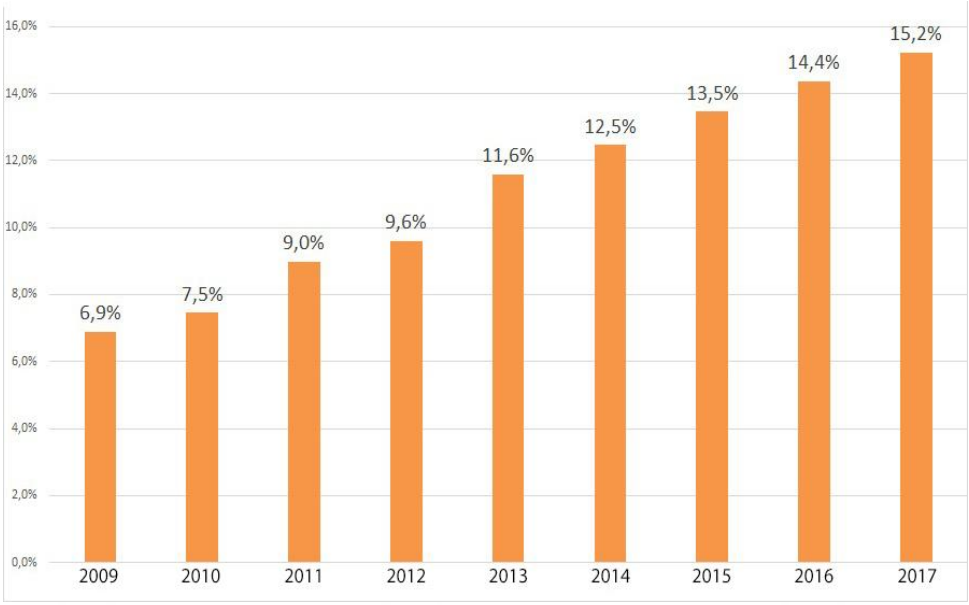

Şekil 4. 3 Fener-Balat Yüksekokul ve Üzeri Eğitme Sahip İnsanların Yüzde Artışları

4.2.3 Emlak Değerleri

Soylulaşma sürecinde olan bölgelerdeki emlak değerlerinde ciddi artışlar yaşanır. Sahibinden.com emlak endeksi verileri kullanılarak hazırlanan Tablo 4.1' de görüldüğü üzere Fener-Balat' ın kiralık konut metrekare birim fiyatları Aralık 2016' dan Kasım 2019' a her daim İstanbul ve Fatih' in fiyat ortalamasının üzerinde seyretmiştir.

Tablo 4. 1 İstanbul, Fatih, Fener-Balat'ın Yıllara Göre Ortalama Kiralık Konut Metrekare Birim Fiyat (TL) Tablosu (Sahibinden, 2020)

	Kiralık Konut Metrekare Birim Fiyatının Yıllara Göre Değişimi			
	Aralık 2016	**Aralık 2017**	**Aralık 2018**	**Kasım 2019**
İstanbul	15	15	15	17
Fatih	16	18	20	21
Fener-Balat	18	20	22	23

Sahibinden.com emlak endeksi verileri kullanılarak hazırlanan Tablo 4.2' den görüldüğü üzere kiralık konut metrekare birim fiyatları Fener-Balat' ta 2016-2019 yılları arasında her yıl artış göstermiştir. 2016-2017 yılları arasında yaklaşık yüzde 10, 2017-2018 yılları arasında yüzde 9, 2018-2019 yılları arasında ise yüzde 4' lük

bir artış yaşanmıştır. Son 3 yıllık fiyat değişimi göz önüne alındığında Fatih ve Fener-Balat her yıl azalan bir şekilde de olsa devamlı bir artış gösterirken, İstanbul' da kiralık konut metrekare birim fiyatları 2016-2018 yılları arasında durağan pozisyondayken artışını ancak 2019 yılında gerçekleştirebilmiştir. 2016-2019 yılları arasında Fener-Balat'ın kiralık konut metrekare birim fiyatlarının artış ortalaması, her daim İstanbul'un üzerinde seyrederken, Fatih ortalamasının ise altında kalmıştır (bkz. Tablo 4.2). Bunun sebebi, Fener-Balat'ın 2016 yılı öncesindeki kiralık metrekare birim fiyatlarına ulaşılamaması olabilir. Bu veriye ulaşılması durumunda veri seti genişleyeceğinden fiyat değişimlerinin de daha anlamlı olacağı bir grafiğin çıkması olasıdır.

Tablo 4. 2 İstanbul, Fatih, Fener-Balat'ın 2016 Yılına Göre Kiralık Konut Metrekare Birim Fiyatlarının (TL) Yüzde Değişim Tablosu (Sahibinden, 2020)

	Konut Metrekare Birim Fiyatlarının Yıllara Göre Değişim Yüzdesi		
	2016-2017	**2016-2018**	**2016-2019**
İstanbul	0,00	0,00	11,76
Fatih	11,11	20,00	23,81
Fener-Balat	10,00	18,18	21,74

4.3 Yeldeğirmeni'nin Tarihsel Gelişimi

İstanbul'un tarihi semtlerinden biri olan ve günümüzde Yeldeğirmeni adıyla bilinen Rasimpaşa Mahallesi'nin kuzeyinde Haydarpaşa Tren Garı, güneyinde Osmanağa Mahallesi, batısında Marmara Denizi ve doğusunda karayolu köprüsü olan Taşköprü Caddesi bulunmaktadır. 19.yy'a kadar Türkler ve Rumlar'ın yaşadığı mahalleye 19. yüzyılın ikinci yarısında Yahudilerin gelişiyle İstanbul'da ilk apartmanlaşmanın görüldüğü Yeldeğirmeni, İstanbul'un önemli kozmopolit semtlerinden biri olmuştur (Atılgan, 2017). 20.yy'ın başlarında mahallede çoğunlukla Türk ve Yahudi, az sayıda Rum ve Ermeni yaşarken, 20.yy'ın ikinci yarısında ise azınlık nüfus azalmış ve Anadolu'dan gelen nüfus artmıştır (ÇEKÜL, 2014).

20.yy'ın ikinci yarısında mahalledeki trafik ve otopark sorunu, hızlı apartmanlaşma, altyapı sorunları, binaların bakımsızlaşması ve emlak değerlerinin düşmesi ile mahalle giderek köhneleşmiş ve mahallenin çevresinde gelişen mega projelerin de mahalleyi tehdit etmesiyle 2010 yılında Kadıköy Belediyesi ve Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı ortaklığı ile hazırlanan Yeldeğirmeni Rasimpaşa Mahallesi Yenileme Projesi gündeme gelmiştir (ÇEKÜL, 2014). Projenin yaklaşımı, mahallenin baştan aşağı yenilenmesi yerine onun gelişimini engelleyen sorunların çözülmesi olmuş, bu bağlamda noktasal müdahaleler uygulanarak "kamusal mekan yaratmak" ve "sivil insiyatifi harekete geçirmek" projenin ana amaçları olmuştur (ibid. S.23). Yeldeğirmeni Mahallesi, uzun yıllar üç ana yöndeki kesin sınırlar sebebiyle her ne kadar içine kapanık bir mahalle olarak gelişse de (Yücel, 2015), 2000'li yıllardan itibaren mahallede uygun fiyatlı konut stoğunun bulunması sebebiyle özellikle atölye arayışında olan sanatçılar ve öğrenciler mahalleye yönelmiştir.[1] Ana hedeflerinden biri kamusal mekan yaratmak olan proje kapsamında ise 2012'de düzenlenmeye başlanan Mural İstanbul festivali ve 2013'te eski Özen Sineması'nın Tasarım Atölyesi Kadıköy'e dönüştürülmesi ile özellikle mimarlar, şehir bölge planlamacılar, tasarımcılar ve benzeri meslek grupları bölgeye yönelmiştir (Türkmen, 2015). Diğer yandan 2012'de metro hattının bağlanması ve 2013'te Marmaray'ın işlemeye

[1] Sanatçılar, öğrenciler ve yerel sakinler ile yapılan kişisel görüşmeler dahilinde veriye ulaşılmıştır.

başlaması da semte ulaşım olanaklarını artırmıştır. Ardından 2013 Ağustos'ta gezi olaylarıyla beraber Yeldeğirmeni Dayanışması oluşturularak Don Kişot İşgal Evi'nin kurulmasıyla burada düzenlenen çeşitli organizasyonlar ve forumlar, Gezi Parkı protestolarına katılanları bölgeye çekerek semtin keşfedilmesini sağlamıştır (Türkmen, 2015). 2014'te ise Yeldeğirmeni Rasimpaşa Mahallesi Yenileme Projesi kapsamında Notre Dame de Rosaire Kilisesi restore edilerek Yeldeğirmeni Sanat Merkezi olarak açılmıştır (ÇEKÜL, 2014). Yaşanan tüm bu değişimlerle beraber mahalle kültür ve sanat odaklı bir çekim noktasın dönüşmüş, 2013-2019 yılları arasında kafeler, atölyeler ve vintage butikler gözle görünür oranda artış göstermiştir. Semtte soylulaştırıcılara yönelik tüketim mekanlarının artışıyla mahallenin günümüzdeki sosyal dokusunu üç grupta toplamak mümkündür; eski sakinler (kiracılar, ev sahipleri, esnaf), mahalleye sonradan gelip kalıcı olanlar (kiracı, ev sahibi, soylulaştırıcılara yönelik açılan dükkanların işletmecileri) ve mahalleye günübirlik gelen ziyaretçiler (üniversite öğrencileri, öğrenci olmayan gençler, orta yaşlılar ve yabancı turistler).

4.4 Yeldeğirmeni'nin Soylulaşması

İlerleyen bölümlerde Yeldeğirmeni'nin soylulaşma süreçleri; soylulaşma mekanlarının yıllar içerisindeki değişimi, eğitim profilindeki değişimler ve emlak fiyatlarındaki değişimler olmak üzere üç nicel veri üzerinden incelenecektir.

4.4.1 Soylulaşma Mekanları

Günümüzde Yeldeğirmeni'nin ana ticaret aksı olan Karakolhane Caddesi uzun yıllar Kadıköy'ü Üsküdar'a bağlayan tramvay hattı olarak kullanıldığından sürekli işlek durumda olmuş ve çarşı olarak gelişmiş, tramvayın çalıştığı 1950-1970 arası dönemde mahallede; bakkal, fırın, kurukahveci, tesisatçı, tuhafiye, manav, terzi, balıkçı, turşucu, kilimci, kahve, meyhane vb. mahalle hizmetleri bulunmuştur (Atılgan, 2017). Yıllar içerisinde mahallede açılan kafeler de aynı düzeni korumuş, çoğunlukla ilk açılan kafeler Karakolhane Caddesi'nde, eski esnaf dükkanlarının yerinde konumlanmıştır. Zamanla Karakolhane Caddesi'ne bağlanan ara sokaklarda da kafe sayıları artış göstermiştir. Günümüzde ise kafelerin mahalle genelinde yayıldığı, ara sokaklarda dahi çok fazla kafenin açıldığı görülmektedir.

Yapılan görüşmeler ve gözlemler dahilinde mahallenin Yeldeğirmeni olarak algılanan kısmının, Mısaki Milli Sokak ve Halitağa Caddesi'nin çizdiği sınırın Karakolhane Caddesi'nde kalan kısmı olduğu tespit edilmiştir. Bu sınırın diğer tarafı Kadıköy Çarşısı'na olan yakınlığından dolayı, onun etkisi altında gelişerek geçmişten günümüze perakende sektörün ve alışveriş dükkanlarının olduğu bir bölge olarak gelişmiştir. Mahallenin bu kısmında yine kafeler bulunmakta ancak Yeldeğirmeni olarak algılanan sınıra göre daha az görünmektedirler. Bu kafeler de Rasimpaşa Mahallesi sınırı içerisinde bulunduğundan çalışma alanına dahil edilmiştir.

Bölgenin ticari dokusundaki değişim, Fener-Balat'ta olduğu gibi, çok sayıda kafenin açılmasıyla hissedilir olmaya başlamıştır. Aralık 2018'de kafe işletmecileri ve çalışanları ile birebir yapılan görüşmeler dahilinde Yeldeğirmeni'nde etkin olarak işleyen 84 kafe bulunduğu tespit edilmiştir. Yeldeğirmeni'nde kafe sayılarında gözle görünür artışın 2014 yılında başladığı görülmektedir (Fener-Balat'ta bu süreç 2015'te başlamıştır). 2012 öncesinde açıldığı bilinen 1 kafe ve 2013'te gezi olaylarıyla beraber açılan 1 kafenin ardından 2014 yılını takip eden 5 yıl boyunca bölgede her yıl ortalama 16 yeni kafe açılmıştır: 2014'te 10, 2015'te 18, 2016'da 14, 2017'de 20 ve 2018'de 20 yeni kafe açılmıştır (Kafelerden birinin açılış tarihi bilinmemektedir).

Kafeler dışında Fener ve Balat 'ta antikacılar ve mezatlar ön plandayken, Yeldeğirmeni'nde ise sanat atölyeleri ön plandadır. Mahalleye kafelerden önce 2010'da sanat atölyeleri gelmiş ve zaman içerisinde sayıları artmıştır. 2014'ün başında semtte 80'den fazla atölye bulunmaktaydı (ÇEKÜL, 2014). Günümüzde ise mahallede 100'ün üzerinde atölye olduğu tahmin etilmektedir.[1] Atölyelerin birçoğu Duatepe Sokak'ta yer almakla beraber geri kalanları mahallenin diğer ara sokaklarında dağınık konumlanmıştır.[2] Kafeler ve atölyelerin dışında mahallede 4 vintage butik ve 2 tasarım dükkanı yer almaktadır. Alan gözlemleri sonucunda elde

[1] Görüşülen emlakçılar ve sanatçılar, atölye sayıları sorulduğunda yüzün üzerinde olduğunu belirtmişlerdir. 2010'da mahalleye gelmiş bir ressam, ilk geldiğinde atölye sayısı elli atmış kadarken zamanla yüzü geçtiğini, ancak son üç yılda semtte fiyatların artışı sebebiyle atölyelerin bir kısmının zemin kattan evlere taşınırken bir kısmının da semtten ayrıldığını belirtmiştir.

[2] Atölye sayılarının fazlalığından dolayı birebir görüşme yapılamamış, atölyelerin açılış yılları ve konumları belirlenememiştir.

edilen verilerden faydalanılarak oluşturulan Şekil 4.4, Yeldeğirmeni'ndeki soylulaşma mekanlarını göstermektedir.

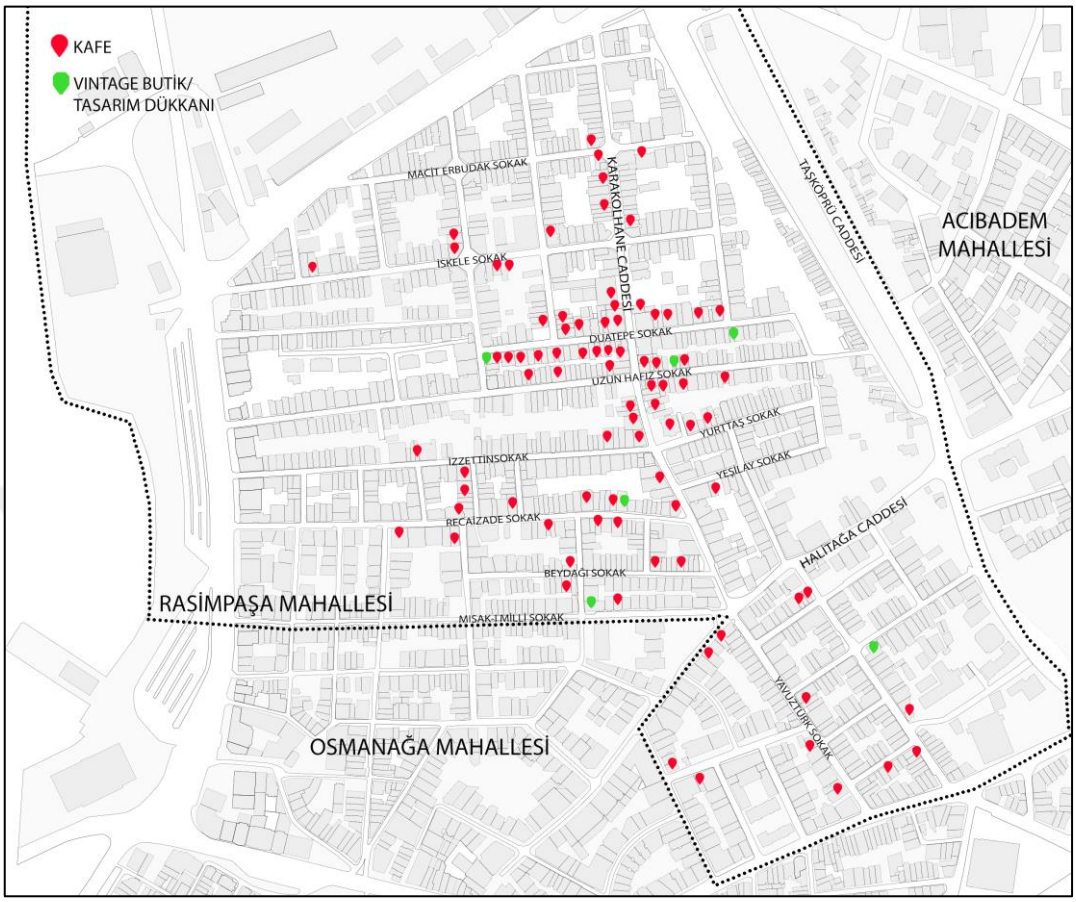

Şekil 4. 4 Yeldeğirmeni Soylulaşma Mekanları Haritası

4.4.2 Eğitim Seviyeleri

TUİK 2008-2017 yılları arası ADNKS sonuçlarından uyarlanarak oluşturulmuş Şekil 4.5 ve Şekil 4.6, yıllar içerisinde Yeldeğirmeni'nde yaşayan insanların eğitim düzeylerinin gözler görülür oranda arttığını göstermektedir. 2008 ile 2017 yılları arasında yüksekokul ve üzeri eğitime sahip insanların sayısı sürekli artış gösterirken okur yazar olmayan ve okur yazar olup bir okul bitirmeyen insanların sayısı sürekli olarak azalmıştır. 2008'den 2017' ye uzanan süreçte yüksekokul ve üzeri eğitim seviyesine sahip insanlarda %221 lik bir artış olurken, okur yazar olmayan ve okur yazar olup bir okulu bitimeyenlerin sayısında %250 lik bir azalma olmuştur (Şekil 4.5).

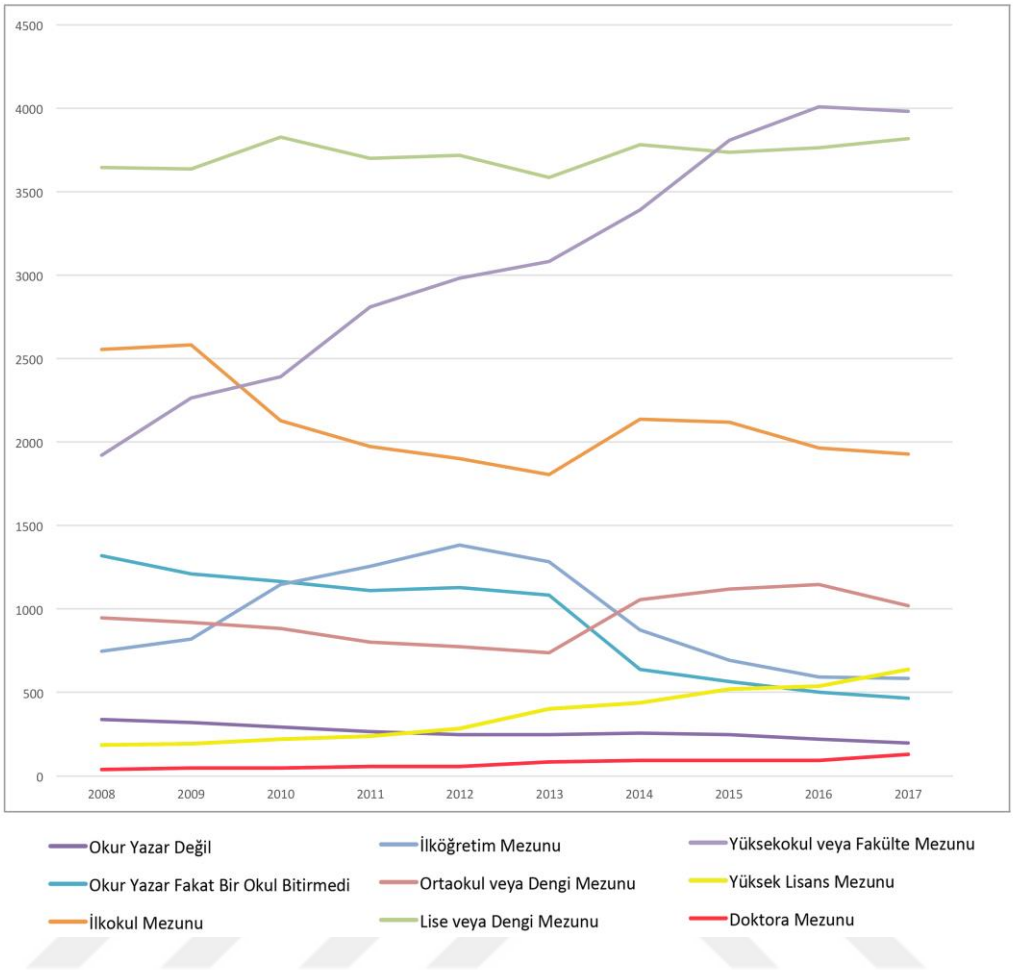

Şekil 4. 5 Yeldeğirmeni Eğitim Düzeyi

Yükseköğretim ve üzeri eğitime sahip insan sayısı her yıl bir önceki yıla göre artış göstermiştir. 2017 yılında yüksekokul ve üzeri eğitime sahip insanların sayısının, 2009 yılındaki yüksekokul ve eğitime sahip insan sayısının 2 katından daha fazla olduğu görülmektedir (Şekil 4.6).

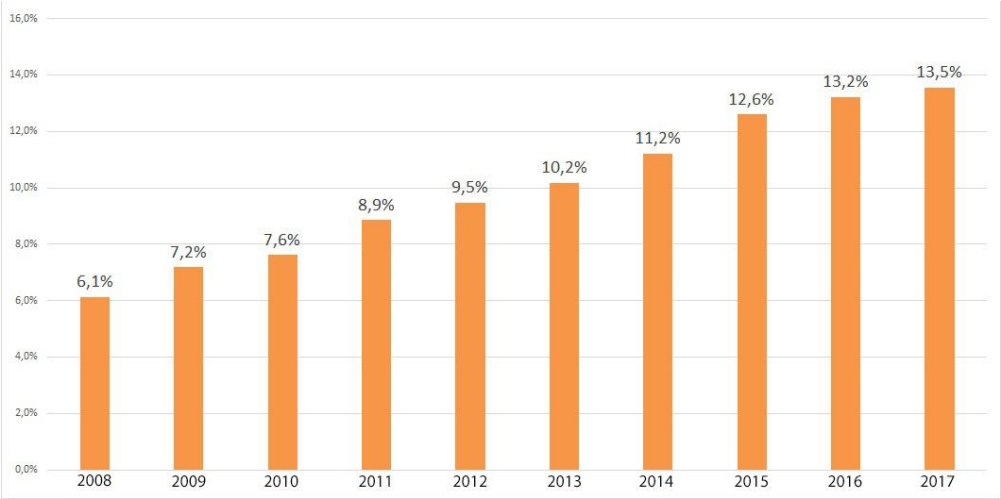

Şekil 4. 6 Yeldeğirmeni Yüksekokul ve Üzeri Eğitime Sahip İnsanların Yüzde Artışları

4.4.3 Emlak Değerleri

Soylulaşma sürecinde olan bölgelerdeki emlak değerlerinde ciddi artışlar yaşanır. Zingat.com emlak endeksi verileri kullanılarak hazırlanan Tablo 4.3 'te de görüldüğü üzere, Yeldeğirmeni'nin kiralık konut metrekare birim fiyatları 2012' den günümüze her daim İstanbul ortalamasının üzerinde seyretmiş, 2019 yılına gelindiğinde ise Kadıköy ortalamasına ulaşmıştır. Yeldeğirmeni 2012-2015 yılları arasında İstanbul ve Kadıköy ile benzer bir grafik çizerek sürekli artan bir eğilim göstermiş olup, ardından 2015-2019 yılları arasında yine İstanbul ve Kadıköy ile benzer bir grafiğe sahip olmuş ve durağan bir seyir izlemiştir.

Tablo 4. 3 İstanbul, Kadıköy, Yeldeğirmeni'nin Yıllara Göre Ortalama Kiralık Konut Metrekare Birim Fiyat (TL) Tablosu (Zingat, 2020)

	Kiralık Konut Metrekare Birim Fiyatının Yıllara Göre Değişimi							
	2012	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
İstanbul	7,91	9,34	10,71	12,67	15,02	15,67	16,24	16,19
Kadıköy	12,06	15,21	17,5	21,14	24,73	23,32	23,79	22,32
Yeldeğirmeni	9,32	10,89	13,31	16,03	21	22,31	22,91	22,85

Zingat.com emlak endeksi verileri kullanılarak hazırlanan Tablo 4.4 'den görüldüğü üzere Yeldeğirmeni' nde 2019 hariç kiralık konut metrekare birim fiyatları her yıl

artış göstermiştir. 2012-2013 arasında yaklaşık yüzde 15, 2013-2014 arasında yüzde 18, 2014-2015 arasında yüzde 17, 2015-2016 arasında yüzde 24, 2016-2017 arasında yüzde 6, 2017-2018 arasında ise yüzde 3'lük bir artış yaşanırken 2018-2019 yılları arasında yüzde 0,26'lık bir düşüş yaşanmıştır. Burada özellikle 2015-2016 yılları arasındaki yüzde 24'lük artış dikkat çekerken son 3 yıldır İstanbul' daki azalışın benzeri Yeldeğirmeni'nde de yaşanmıştır. 2012 yılından günümüze kiralık emlak metrekare birim fiyatlarındaki yüzde değişim oranları değerlendirildiğinde Yeldeğirmeni'nin yüzde artış oranın İstanbul ve Kadıköy'ün üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 4 İstanbul, Kadıköy, Yeldeğirmeni'nin 2012 Yılına Göre Kiralık Konut Metrekare Birim Fiyatlarının (TL) Yüzde Değişim Tablosu (Zingat, 2020)

	Konut Metrekare Birim Fiyatlarının Yıllara Göre Değişim Yüzdesi						
	2012-2013	**2012-2014**	**2012-2015**	**2012-2016**	**2012-2017**	**2012-2018**	**2012-2019**
İstanbul	15,31%	26,14%	37,57%	47,34%	49,52%	51,29%	51,14%
Kadıköy	20,71%	31,09%	42,95%	51,23%	48,28%	49,31%	45,97%
Yeldeğirmeni	14,42%	29,98%	41,86%	55,62%	58,23%	59,32%	59,21%

5

FENER – BALAT VE YELDEĞİRMENİ'NDE FARKLI YERİNDEN EDİLME HALLERİ

Beşinci bölümde nitel araştırma yöntemleri kullanılmış, Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde yaşayan uzun süreli yerel sakinler ile yapılan derinlemesine görüşmeler ve katılımcı gözlemlere dayanarak, üçüncü bölümde ortaya koyulan beş yerinden edilme türünün izleri her iki mahallede aranmıştır. Bu kapsamda Fener-Balat'ta 2018 yılı; Mayıs, Ekim, Kasım, Aralık ve 2019 yılı; Mart ve Nisan aylarında alanda yaşayan ve alanı aktif olarak kullanan farklı aktörlerle görüşülmüştür. Fener-Balat'ta; eski sakinler, kafe işletmecileri/çalışanları, atölye işletmecileri, antikacılar ve emlakçılarla görüşülerek toplamda 34 derinlemesine ve 18 kısa görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kişilerden 36'sı erkek, 16'sı kadındır. 24 yerel sakin ile derinlemesine görüşme, 3 yerel sakin ile kısa görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan yerel sakinlerin hepsi (6 ve 8 yıldır mahallede yaşayan iki kişi hariç) en az 20 yıldır mahallede yaşamaktadır. Mahallede yaşayan yerel sakinler dışında uzun yıllar (10, 20, 30 ve 45 yıl) mahallede yaşamış ancak mahalleden taşındığı halde işi sebebiyle mahalleye gelmeye devam eden 4 kişi ile de görüşülmüştür. Görüşme yapılan yerel sakinlerin 9'u kiracı 18'i ev sahibidir. Kafe işletmecileri/çalışanları, atölye işletmecileri ve antikacılardan oluşan soylulaştırıcı kesimle ise 9 derinlemesine ve 12 kısa görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan soylulaştırıcı kesimden 12 kişi mahallede yaşarken 9 kişi ise mahalleyi aktif olarak kullanmaktadır. Görüşülen yerel sakinler ve soylulaştırıcıların içerisinde 5 tane de emlakçı bulunmaktadır. Bu emlakçılardan 4'ü yerel sakin, 1 tanesi soylulaştırıcıdır. Aynı aylar içerisinde Yeldeğirmeni'nde gerçekleştirilen saha çalışmasında ise alanda yaşayan ve alanı aktif kullanan eski sakinler, kafe işletmecileri/çalışanları, sanatçılar, öğrenciler ve emlakçılarla görüşülerek toplamda 25 derinlemesine ve 14 kısa mülakat gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan kişilerin 24'ü erkek, 15'i kadındır. 19 yerel sakin ile derinlemesine görüşme, 4 yerel sakin ile kısa görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan yerel

sakinlerin hepsi (5 ve 7 yıldır mahallede yaşayan iki kişi hariç) en az 10 yıldır mahallede yaşamaktadır. Mahallede yaşayan yerel sakinler dışında 49 yıl mahallede yaşamış ancak mahalleden taşındığı halde işi sebebiyle mahalleye gelmeye devam eden 1 kişi ile de görüşülmüştür. Görüşme yapılan yerel sakinlerin 7'si kiracı, 16'sı ev sahibidir. Kafe işletmecileri/ çalışanları, sanatçılar ve öğrencilerden oluşan soylulaştırıcı kesimle ise toplamda 5 derinlemesine ve 10 kısa görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan soylulaştırıcı kesimden 12 kişi mahallede yaşarken 3 kişiyse mahalleyi aktif olarak kullanmaktadır. Görüşülen yerel sakinler ve soylulaştırıcıların içerisinde 3 emlakçı, 1 eski ve 1 yeni mahalle muhtarı, 1 tane de TAK çalışanı bulunmaktadır. Görüşülen emlakçıların 3'ü de aynı zamanda mahallede yaşayan sakinlerdir.

Derinlemesine mülakatlar kapsamında görüşmecilere yarı yapılandırılmış formatta sorular yöneltilmiştir. İlk etapta görüşmecilerin mümkün olduğunca yönlendirilmeden, kendileri için en önem arz eden yerinden edilme deneyimlerini aktarmaları istenmiştir. Bu amaçla görüşmelere genel sorularla başlanmış, kişilerin soylulaşma öncesi ve sonrası yaşamlarının nasıl değiştiği sorusunun cevabı aranmıştır. Bu kapsamda mahalle sakinlerine yöneltilen genel sorular; kişilerin mahallede yaşadığı süre boyunca mahallenin geçirdiği değişimler, mahalleye gelen farklı kesimler (soylulaştırıcılar ve yabancı kesimler) hakkındaki görüşleri, görüşmecilerin değişim öncesi ve sonrası yaşamlarında meydana gelen değişimler olmak üzere üç grupta toplanabilir. Ardından sorularda biraz daha özele gidilerek kişilerin; ekonomik, taciz-merkezli, sosyal, kültürel ve politik yerinden edilme türlerine girebilecek deneyimleri aranmıştır. Son olarak ise görüşmecilere, mahallenin geleceğine dair vizyonları sorulmuş, kendilerini yakın bir gelecekte nerede gördükleri sorgulanmıştır.

Üçüncü bölümde ortaya konulan kapsayıcı tipolojide her ne kadar üç ana yerinden edilme formundan biri olan doğrudan yerinden edilme incelenmiş olsa da, çalışmanın metadolojik kurgusu dolaylı yerinden edilmenin nasıl yaşandığını anlamaya yönelik olduğundan bu çalışma kapsamında doğrudan yerinden edilmenin farklı türlerine yönelik bir araştırma yapılmamıştır. Dolayısıyla saha

çalışmasında, belirlenen beş yerinden edilme türü, yerinden edilme baskısı ve dışlayıcı yerinden edilme formları üzerinden incelenmiştir.

5.1 Ekonomik Yerinden Edilme

Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde ekonomik yerinden edilmenin, yerinden edilme baskısı ve dışlayıcı yerinden edilme boyutuna rastlamak mümkündür. **Fener-Balat** özelinde ekonomik yerinden edilme baskısı**;** kiralardaki yüksek yüzde artışları sebebiyle düşük bütçeli yerel sakinlerin gelirlerinin büyük bir kısmını kiraya ayırmak zorunda kalması ve soylulaştırıcıların ihtiyaçlarına uyum sağlamak için ticari alanların dönüştürülmesinin günlük harcamalara yansıması şeklinde hissedilmektedir. **Yeldeğirmeni** özelindeyse ticari birimlerin sattığı ürünlerin çeşitlenmesi ve fiyatlarının artmasıyla yerel sakinlerin bu birimlerden alışveriş yapamaması yerinden edilme baskısına neden olmaktadır. Diğer taraftan ekonomik yerinden edilme baskısı, her iki mahallede, soylulaştırıcı kesimin dahi mahallede barınmakta zorlanması şeklinde ortak bir sonuç doğurmuştur. Ekonomik yerinden edilmenin dışlayıcı yerinden edilme boyutu ise her iki mahallede de herhangi bir sebeple bir kez mahalleden ayrılmış yerel sakinlerin artan fiyatlar sebebiyle artık mahallede kendi bütçelerine uygun bir ev bulamaması ve Fener-Balat özelinde, mahallede yaşamaya devam eden düşük bütçeli yerel sakinlerin evlerinden çıkması durumunda bir daha mahallede kendilerine uygun bir yer bulamayacaklarını farkında olması şeklinde ortaya çıkmıştır.

Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde soylulaştırıcıların mahalleye gelişiyle 2015'ten itibaren emlak değerleri büyük oranda artış göstermiştir. Ev kiralarının yanısıra dükkan kiraları da kafe açmaya yönelik yoğun talep doğrultusunda artmıştır. Aşağıdaki alıntılar, Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'ndeki satılık-kiralık ev ve dükkan fiyatlarının zaman içerisinde nasıl değiştiği hakkında fikir vermektedir:

> *"Para yapmayan dükkanlar para yapmaya başladı. 300-400'e veremediğin dükkanlar önce 700-800'e, sonra 1000-1500'e çıkmaya başladı. Yani ilk zamankiyle dörde katladı." [Metin (E, 45), emlakçı, 30 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*

"Şimdi dükkanlarda kiralar ciddi arttı burada. Eskiden 700-800 liraydı kiralar. Şimdi 3500-4000-5000 civarında. Bazı yerler 10 bin lira." [Şükrü Kavak: (E, 30+), emlakçı, 13 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

Fener-Balat ve Yeldeğirmeni mahallelerinde soylulaştırıcıların mahalleye gelişiyle emlak değerlerinin artmasının yanısıra son yıllarda mahallede yaşamaya başlayan yabancı kesimler de konut piyasasının değişiminde etkili olmuştur. Fener-Balat'ta yaklaşık olarak 2012'den beri yaşayan Suriyeliler, Yeldeğirmeni'nde ise benzer şekilde Özbek, Afgan, Türkmenler bir dairede kalabalık olarak yaşayabildiklerinden yüksek bir kirayı karşılayabilmektedirler. Ev sahiplerinin bir kısmı da normalde düşük fiyatlara kiralanan bodrum katlarını ve depoları bu kesimlere ederinden daha yüksek fiyata kiralamaktadır. Dolayısıyla bu durumu fırsat bilen ev sahipleri hem Balat, hem de Yeldeğirmeni'nde yabancıların kalabalık yaşama durumunu değerlendirmek adına yüksek kiralar isteyebilmektedir. Yerel halktan birçok kişi, bu göç dalgasının mahallelerindeki kira fiyatlarındaki artışa büyük ölçüde katkıda bulunduğuna inanmaktadır:

"Bir de 1500 kira, 1500 depozit. Emlakçı da alıyor. Bir taşınman senin 5000-6000'i buluyor. Suriyeliler gelince böyle oldu. Suriyeliler şimdi bir evde 15 kişi 10 kişi. Şimdi bu evde 30 kişi oturuyor. 4-5 milyar da kira deseler tutarlar çünkü hepsi 10 hane olduğundan koymuyor onlara." [Münire Kılıçoğlu: (K, 38), 20 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]

"Bir de onlar (Özbek, Türkmen, Afgan) da geldi. Onlar da baya oldu geliyor, devamlı geliyor. Suriye olayından sonra falan daha da çoğaldılar. Onlar da çok kalabalık aileler. Onlar da yüksek kiralar veriyorlar. Zaten çok çalıştıkları için fark etmiyor. Sizin eviniz 1.5 etmez, 2000'e tutarım hemen diyor." [Nedim Şahin (E, 53), kırtasiyeci, 49 yıl mahallede yaşadı 4 yıl once taşındı hala mahallede çalışıyor, Yeldeğirmeni]

2015 yılından bu yana kira değerlerindeki artışa rağmen düşük gelirli yerel sakinlerin mahallelerinde nasıl yaşamaya devam edebildiğiyse bir merak konusudur. Uzun vadeli kiracıları, artan fiyatlar karşısında koruyabilecek kira kontrolü veya sosyal konut gibi resmi mekanizmaların olmadığı bir bağlamda, bu

sakinlerin mahallede kalmaya devam etmelerini sağlayan koşullar nelerdir? Burada gayrı resmi sosyal ilişkiler ve kötüleşmiş konut koşulları kendini göstermektedir. Uzun süreli pek çok kiracı ev sahibiyle derin sosyal bağlara sahiptir. Diğer bir faktörse yüksek gelir gruplarının yaşam standartlarına uygun olmayan bozulmuş konut stoğunun varlığıdır. Düşük gelirli yerel sakinlerin birçoğunun ekonomik durumu el vermediğinden eskimiş evini onaramamakta, ev sahibi de bu konuda herhangi bir girişimde bulunmamaktadır. Ev sahibinin evi bakımsız bırakmasının sebebi, bu birimlerin yüksek gelir gruplarını çekerek birimden en yüksek karı elde etmek adına doğru zamanda yatırım yapmayı beklemesidir. Bu iki faktör, yerel halkın üzerindeki ekonomik baskıyı azaltarak mahallede kalma süresinin uzatırken eskilere ve yenilere uygulanan farklı konut piyasasının oluşumuna da katkıda bulunmaktadır.

Uzun süreli yerel sakinler, gerçek piyasa değerinin altında kira ödeyerek mahallede kalmaya devam etmelerine rağmen kiralarındaki yüksek yüzde artışları sebebiyle ekonomik yerinden edilme baskısını yaşamaktadırlar. Dolayısıyla ekonomik yerinden edilme, çoğunlukla uzun süredir mahallede yaşayan düşük gelirli profili etkilemekte, onları gelecekleriyle ilgili belirsizlikleri ve güvensizlikleri artıracak bir konuma getirmektedir. Bu kesim, bir kez konutundan çıkarsa bir daha o mahallede veya mahellenin yakın çevresinde yaşamak için kendi bütçesine uygun bir ev bulamayacağını bildiğinden ***dışlayıcı yerinden edilmeye*** de maruz kalmaktadır.

> *"İlk defa kirayı artırdı bu sene. 320'den 400 oldu." [Münire Kılıçoğlu: (K, 38), 20 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*
>
> *"Ev sahibi normalde 20 artırıyordu kirayı. Bu sene 50 artırdı." [Bediye Yıldırım: (K, 65+), 48 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*
>
> *"Ben 650 lira kira veriyorum. Kiralar önceki dönemden çok çok uçuk fiyatlara çıktı orası doğru. Ben yaşamadım." [Metin Biçer: (E, 38), 20 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*
>
> *"Son zamanlarda ev fiyatlarının artmasıyla iki insan çıktı buradan. Şimdi benim bir emekli maaşım var beyimden kalma. Beyim vefat etti. Evler 1.5*

milyar 2 milyar. Biliyorsun kiralar çok pahalılandı. 1.5 oda, 520 milyon para veriyorum. Buradan çıkarsak daha yer bulamayız bu fiyata." [Bediye Yıldırım: (K, 65+), 48 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]

Yerinden edilme baskısının bir diğer yönü, soylulaştırıcıların ve günlük ziyaretçilerin ihtiyaçlarına uyum sağlamak için ticari alanın dönüştürülmesinin günlük harcamalara yansımasıdır. Yerel sakinlerin ihtiyaçlarına hizmet eden uygun fiyatlı ticari birimlerin sayısı azalırken alım gücü yüksek olan soylulaştırıcı ve günlük ziyaretçilere hitap eden mekanlar artış göstermiştir. Yerel sakinler bu dönüşümün bir sonucu olarak günlük maliyetlerdeki artışı hissetmeye başlamışlardır:

"Buranın yerel, yerleşik halkını buradan tedirgin edip göndermeye çalışıyorlar yani Balat'ın durumu bu. Artı pahalılaştı. Bizim semt pazarımız önceden çok uygundu Salı pazarı. Şimdi pazara çıkamıyor insanlar. Çok pahalılandı her şey bu değişimle beraber. Yani burayı bir lüks semt gibi yapmaya çalışıyorlar zannımca ama buradan lüks semt olmaz. Çünkü halkın gelir düzeyi belli. Nasıl sen lüks semt yapacaksın ki burada." [Pembe Kuleli: (K, 47), 30 yıl mahallede yaşadı 1 yıl önce taşındı hala mahallede çalışıyor, Fener-Balat]

Emlak değerlerinde yaşanan artışların yanısıra Yeldeğirmeni'nde ticari bir birim ürün skalasında çeşitlenmeye giderek zamanla yeni gelenlere hitap eden bir markete dönüşmüş ve ürün fiyatlarını da artırmıştır. Uzun yıllardır mahalle bakkalı olarak işleyen bir ticari birim semtte artış gösteren vegan kesimin ve vegan kafelerin ardından veganlara yönelik gıdalar satmaya başlamıştır. Özellikle marketteki ürün çeşitliliğinin de yerel bir mahalle bakkalına göre çok daha zengin olması dikkat çekmektedir.

"Salı Pazarı adı altında bir yer kuruldu mesela. Kişiler özel açtılar. O da çok pahalı, bildiğin market oldu. Daha önce pazar adı altında geldi, daha sonra marketleşti. "[Ayfer Uçan (K, 47) 30 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

Mahallede uzun süreli ikamet eden düşük gelirli yerel sakinlerin yanısıra özellikle son yıllarda artan fiyatlar sebebiyle mahalleler ilk gelen soylulaştırıcı kesimin dahi

tercih alanı olmaktan çıkmaktadır. 2000'den sonra Yeldeğirmeni'ni tercih etmeye başlayan ve özellikle 2010'dan sonra sayısı artan sanatçıların da ilk başta Yeldeğirmeni'ni tercih etmelerinde emlak fiyatlarının uygun oluşu belirleyici bir faktör olmuştur. Ancak 2015 sonrasında gelen, çoğunlukla kafe işletmecileri ve çalışanlarından oluşan soylulaştırıcı kesimin emlak fiyatlarını artırmasıyla sanatçı kesimin bir kısmı yoğun bir ekonomik baskı altına girerken bir kısmıysa atölyesini başka semtlere taşımak zorunda kalmıştır. Balat'ta ise 9 yıldır mahallede yaşayan bir ressam, mahallede uzun süreli ikamet eden yerel sakinlerin sahip olduğu emlak piyasasına benzer bir durum sayesinde hala orada yaşayabildiğini, ancak buradan çıkması halinde tekrar bir atölye bulamayacağını dile getirmiştir. Bu durum, ekonomik yerinden edilmenin yalnızca düşük gelirli yerel sakini değil, zamanla değişen şartlarla soylulaştırıcı kesimi dahi etkilediğini göstermektedir.

> *"Mesela atıyorum ben şimdi 1800 lira ödüyorum. Mesela şimdi bana 2500 lira olsun diye gelecek. Normal insani bir artırımdan bahsedemeyeceğiz bundan sonrasında. Her sene çünkü bunu yaşıyoruz, her sene büyük bir kavga kopuyor. Bir şekilde devam ediyorum artık pazarlıkla. Ama yani hani gerçekten üzerimde ciddi şekilde baskı oluştu, hani her sene o kira artışından iki ay önce streslenmeye başlıyorum." [Nur Gürel (K, 35+), ressam, 5 yıldır mahallede yaşıyor, Yeldeğirmeni]*

> *"Şu anda yok. Gelemezler artık. Boşalsın bir yer, 3000- 4000 lira kira istiyorsa 50 metrekarelere kimse veremez. Ben de şimdi eski kiracı olduğum için biraz uygun, çıksam burayı tekrar tutamam." [Yahya Bağcı (E, 30+), ressam, 9 yıldır mahallede yaşıyor, Fener-Balat]*

Ekonomik yerinden edilmenin **dışlayıcı yerinden edilme boyutu**, mahalleden herhangi bir sebeple bir kez ayrılmış yerel sakinin artan fiyatlar sebebiyle artık mahallede kendi bütçesine uygun bir ev bulamaması şeklinde yaşanmaktadır. Yapılan görüşmelerde Balat özelinde birçok ev sahibi, mahallenin değerlenmeye başladığı yıllarda o zaman için yüksek fiyatlara evini satıp başka bölgelere taşınmış ancak özellikle son yıllarda mahallenin geçirdiği değişimlerle beraber bu kesim mahallenin güzelleşmesi ve büyük değer kazanmasıyla tekrar mahalleye gelmek istemektedir. Mahalleye geri dönmek isteyen bir diğer kesimse, yenileme projesi

zamanında gelecekte mahallenin durumunun ne olacağından korkarak evini satıp başka bölgelere taşınanlardır. Görüşülen bir emlakçı, bu kişilerin bir kısmının mevcut dairelerini satıp üzerine kredi koyarak dönmeyi düşündüğünü belirtmiş ancak bu şekilde bile şu anki emlak fiyatlarıyla ekonomik durumunlarının burada bir ev almayı karşılayamayacağını belirtmiştir. Ayrılan kişilerin yakınlarıysa mahalleden ayrılanların birçoğunun zamanında evlerini satmasından duyduğu pişmanlığı dile getirmiştir.

> *"Dün bir tane geldi işte. 100 bin liramız var, 60-70 kredi çeksek buradan 170'e ev alabilir miyiz falan filan. Anne oğul geldiler buraya. Üzgünler. Bir şekilde ev satıldı. Ondan sonra adamlar o paralara buradan ev bulamadılar artı burada kiralar yüksek diye Pendik'e gittiler işte. Orada 800-900 liraya ev tutmuşlar o zaman 4+1 ama akılları burada." [Metin (E, 45), emlakçı, 30 senedir mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*

> *"Gittiğine pişman olanlar da oluyor. Çok var. Keşke gitmeseydim, bütün kurulu düzenimi yıktım diyor, çocuklar burayı özledi diyor ama yapacak bir şey yok diyor. Sattık bir kere evimizi diyor." [Ertan Şahin (E, 53), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]*

5.2 Taciz Merkezli Yerinden Edilme

Saha çalışmasında taciz merkezli yerinden edilmeye yönelik veriye ulaşılamamıştır. Bunun bir nedeni, çalışmada kullanılan araştırma yönteminin getirdiği kısıtlar olabilir. Çalışma kapsamında görüşülen kişilere yarı yapılandırılmış formatta sorular yöneltilmiş ve herhangi bir yönlendirme yapılmadan kişilerin kendi yerinden edilme deneyimlerini aktarmalarının istenmiştir. Yönlendirmeyi en düşük seviyede tutmaya yönelik bu metodolojik tercih nedeniyle görüşme yapılan kişiler, kendileri için en fazla önem arz eden yerinden edilme deneyimlerini aktarmış olabilirler. Daha yapılandırılmış bir formatta gerçekleştirilecek mülakatlar ile taciz merkeli yerinden edilmeye yönelik farklı bulgulara ulaşmak mümkün olabilir. Farklı mahalle sakinlerinin ve soylulaştırıcıların görüşmelerde belirttiği üzere, hem ev sahibi olan yerel mahallelinin, hem de ev sahibi olan soylulaştırıcıların içerisinde son zamanlarda daha yüksek kira geliri elde etmek adına yeni bir kiracı arayışı içinde olan bir

kesim bulunmaktadır. Bu durumda hem mahalle sakini, hem de soylulaştırıcı ev sahiplerinin bir başka soylulaştırıcıdan yüksek kira geliri elde etmek amacıyla kiracısı olan mahalle sakinini göndermek için taciz-eksenli yerinden edilme olarak görülebilecek farklı yöntemlere başvurması olası görünmektedir.

5.3 Sosyal Yerinden Edilme

Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde, sosyal yerinden edilmenin yerinden edilme baskısı boyutuna rastlanırken, dışlayıcı yerinden edilmeye dair örneklere rastlanmamıştır. Yerinden edilme baskısı Fener-Balat ve Yeldeğirmeni mahallelerinde; yerel sakinlerin yeni gelenleri birer **yabancı** olarak tanımlaması ve yerel sakinlerin artık kendilerini yabancı olarak tanımlaması şeklinde ortak sonuçlar doğururken, Yeldeğirmeni'nde konut bazında kendini yabancı hissetme şeklinde de tezahür etmiştir. Sosyal yerinden edilmeyi yaşayan yerel sakinlerin her iki mahallede de kendilerince geride kalan sosyal bağlarını sürdürmeye çalıştığı görülmektedir. Mahallede yaşamaya devam edenler birtakım etkinlikler düzenleyerek sosyal bağlarını güçlü tutmaya çalışırken mahalleden ayrılanlarsa haftanın birkaç gününü mahallede geçirmeye devam etmektedir.

Yerel sakinler mahalleden birer birer ayrılarak azınlık durumuna düşerken yeni gelen kesim sayıca artmış, tanınmayan yüzlerin çoğunluk durumuna geçmesiyle mahalle yerel sakinler için artık yabancıların yaşadığı bir ortama dönüşmüştür. Sokaktan geçerken selamlaşmanın büyük önem taşıdığı mahallelerde selamlaşılabilecek tanıdık insan sayısı azalmıştır. Eskiler, tanımadığı yeni kesimi yabancı olarak nitelendirirken, diğer taraftan mahalleye yeni gelenlerin artık eskileri yabancı olarak gördüğünü düşünmektedir. Eskiler, yenileri yabancı olarak tanımlayarak bir yandan hala mahallenin sahibinin kendisi olduğunu vurgulamakta, diğer yandan yeni gelenlerin artık onları yabancı bulduğunu düşünmesiyle onların da mahalleyi sahiplenme hakkına eriştiğini kabullenmektedir.

> *"Çocukluğunuzdan beri buradasınız, bütün esnafı tanıyorsunuz bütün arkadaşlarınızı tanıyorsunuz. Yolda geçtiğiniz zaman herkes birbirine selam veriyor, saygı ve sevgi var ama şimdi bakıyorsunuz kimse yok. Yani birisi geliyor karşıdan, acaba kim bu? Yabancı. Bu kesinlikle buralı değil." [Ercan*

Yıldırım: (E, 45+), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]

"Şimdi artık biz semtimizde yabancı olduk. Çünkü son yıllarda o kadar çok semtin insanı olmayan insanlar geldi ki semtin insanları, gerçek sakinleri gözükmez oldu artık yani o kalabalıkta. Biz de onlara göre yabancıyız gibi geliyor artık yani. Eskiden şurdan mesela siz geçseniz sizin buranın insanı olup olmadığınızı anlardık. Artık onlar bizi çözüyor." [Bülent: (E, 44), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

Mahalle genelinde sosyal bağların kaybıyla yaşanan kendini yabancı hissetmenin yanısıra zamanla apartmanlarda ikamet eden insanların sosyal profilinin değişmesi, konut bazında yabancı hissetmeyi de beraberinde getirmiştir. Bir zamanlar yalnızca düşük gelirli ailelerin ikamet ettiği apartmanlarda şimdi farklı sosyal gruplar da ikamet etmektedir. Yeldeğirmeni'nde apartman yerleşimi, Fener ve Balat'ta ise hala müstakil ev yerleşimi bulunmakla beraber son yıllarda evlerin birçoğu katlara bölünerek kiralanmaktadır. Her ne kadar Fener ve Balat'ta da zamanla apartman yerleşimi oluşmuş olsa da, Yeldeğirmeni'nde apartmanlarda çoğunluğu oluşturan öğrenciler ve airbnb turistleri sebebiyle konut bazında yabancı hissetme, Balat'a göre çok daha derin bir biçimde hissedilmektedir:

"Sürekli değişiyor. Her gün değişiyor. Apartmana giren de değişiyor, çıkan da değişiyor. Yani ilk defa gördüğün bir tip. Yarın başka birini görüyorsun. Birçok ev zaten o şekilde kullanılıyor. Gecelik, günlük, kiralık, saatlik." [Hasan: (E, 40+), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

"Üç senede çok değişik değişik insanlar geliyor. Artık tanıyamıyorsunuz, her taraf öğrenci doldu. Apartmanınızdakileri de tanıyamıyorsunuz. Mesela bizim apartmanımızda hep aile vardı. Şimdi üst katımda ve onun karşı tarafında öğrenciler var. Gireni çıkanı çok fazla oluyor. Mesela bir öğrenci anlaşamıyor başka birisini getiriyor. Onu tanıyorsunuz başkasını tanımıyorsunuz." [Havva Şahin: (K, 40+), 26 senedir mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

Kendini yabancı hisseden mahalleli, elinden geldiğince geride kalan sosyal ilişkilerini güçlü tutmaya çalışmaktadır. Fener-Balat'ta özellikle kadınların kapı

önünü sohbet etmek ve sosyalleşmek amaçlı kullandığı bir mahalle kültürü vardır. Fener-Balat'ta görüşülen yerel sakinlerin birçoğu bu mahalle kültüründen bahsetmiş ve bu geleneğin şehrin diğer kısımlarında çok nadir bulunabildiğini dile getirmiştir.

> *"Bizim değişik kültürlerimiz var. Değişik kültür demeyeyim de daha mahalle kültürlerimiz var. Mesela benim çocukluğumdan beri anneannem saat 5 oldu mu çayını demler ve evlerimiz bizim çok yakındır. Herkes saat 5 dedin mi çayını demler merdivenine iner. Bir oturma, sohbet hali, kapı önü muhabbeti. Bu hani akşam 6-7'ye kadar, evin adamı gelene kadar gerçekleşen şeydir." [Melike (K, 27), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*

Fener-Balat'ta kadınların sürdürdüğü düzenin benzeri, Yeldeğirmeni'nde ise erkekler tarafından gerçekleştirilmektedir. Yeldeğirmeni Spor Kulübü, kulübün futbolcularını ve mahallenin erkeklerini birbirine bağlayıcı bir rol üstlenmekte ve düzenli olarak hafta sonu beraber yapılan kahvaltının ardından maça çıkmak gelenekselleştirilmiştir. Günden güne mahalleden ayrılan tanıdık simaların olduğu bir ortamda geride kalan sakinler kendilerini mahalleye karşı daha az ait hissettiğinden bugünkü durumla başa çıkma stratejisi olarak sosyal bağlarına daha derinden sahip çıkmaya başlamışlardır.

> *"Bizim burda Yeldeğirmeni Spor Kulübü'nin çocukları gelir. Ya Cumartesi ya Pazar günü Yeldeğirmeni Spor Kulübü'nin maçı olur. Maç günü sabahtan gelirler başkanla beraber. E burda onları ağırlarız, kahvaltılarını yaparlar. Burdan da maça çıkarlar. E bu da giderse belki iki taştan bir tanesi kalmış olacak. O da ne olur, Yeldeğirmeni'nin işte ne bileyim ya bu kafesi (yerel sakinin açtığı kafe) kalmış olur, ya şurda kalmış olan üç beş tane çocuk (futbolcular) olmuş olur. Onlar da yarın öbür gün gittiği zaman Yeldeğirmeni'ni sana kim anlatacak veya sen kime ne anlatacaksın?" [Bülent: (E, 44), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]*

Hala mahallede yaşamaya devam edenlerin yanısıra mahalleden ayrılanlar da sosyal bağlarını korumaya çalışmaktadır. Mahalleden ayrılan bir grup insan hala mahalledeki eski çevresiyle iletişim içinde bulunurken bir kısmıysa haftanın birkaç

gününü mahallede geçirmektedir. Fener-Balat'ta mahalleden ayrılmış kişiler gittikleri yerlerde mahalle ortamının yarattığı yakın ilişkileri bulamadığından şikayetçi olmakta, haftada birkaç gün eski mahallesine gelerek yakın çevresiyle vakit geçirmektedir. Yeldeğirmeni'nde yapılan görüşmelerde görüşmeciler, yaşlı nüfusun azımsanmayacak bir oranda olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Yeldeğirmeni'nde evlenip başka bir yere taşınmış orta yaşlı çocuklar, yaşlı anne babalarını ziyaret amacıyla da mahalleye sıklıkla gelebilmektedir.

> *"Abi dedi orası getto, hiç kimseyi tanımıyorum. Ben 50 yıllık buralıyım ben orada kiminle iletişim kuracağım. Burada beni herkes tanıyor dedi." [Metin (E, 45), emlakçı, 30 yıldır mahallede yaşıyor Fener-Balat]*

> *"Mesela Tuzla'da oturan müşterimiz var. Buranın çocuğu buradan taşınmış. Annesi burada duruyor yaşlı olduğu için. O da evlenmiş oraya gitti. Cumartesi akşam geliyor buraya, bizim kafeye geliyor sohbet ediyor. O da arkadaş grubu buranın çocuklarını toplar. Farklı yerlerde oturur sohbet ederler. Beraber kapatırız. Pazar günü yine gelirler. Ondan sonra eşlerini de alır geri dönerler." [Nedim Şahin (E, 53), emlakçı, 49 yıl mahallede yaşadı 4 yıl önce taşnıdı hala mahallede çalışıyor, Yeldeğirmeni]*

Mahallede gerçekleşen büyük çaplı dönüşümler sonucunda yerel halkın bir kısmının mahalleden taşındığı, bir kısmınınsa hala sosyal yerinden edilmeyi yaşayarak mahallede ikamet etmeye devam ettiği görülmektedir. Ancak hala mahallede yaşamaya devam eden birçok yerel sakin gelecekte mahallenin sosyal profilinin tamamen değişebileceğini, ileride kendilerinin dahi burada barınamayacağını düşünmektedir. Bu durum, sosyal yerinden edilmenin geçmişin ve şimdinin ötesinde yaşanarak gelecekte sosyal yerinden edilmeyi yaşayabilecek bir yerel sakinin dahi mahallede kalmayabileceğini düşündürtmektedir.

> *"Belki 5-10 seneye geldiğinizde beni burada bulamayabilirsiniz. Benim gibi bir sürü insanı da burada bulamayabilirsiniz. Çünkü bizim o tarz yaşam tarzına pek uyum sağlayabileceğimizi zannetmiyorum. Bak bunu yalansız aşağı yukarı yirmi sene önce dedim ki, zamanı gelir Balat'a bizi kimlik kartıyla sokarlar. Bana güldüler burada. Şimdi yavaş yavaş oraya gidiyor yani." [Orhan: (E, 38), 31 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*

5.4 Kültürel Yerinden Edilme

Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde kültürel yerinden edilmenin yerinden edilme baskısı boyutuna dair bulgulara ulaşılırken, dışlayıcı yerinden edilmeye rastlanmamıştır. Kültürel yerinden edilme baskısı, ticari hizmetlerde değişim ve kamusal mekanda değişim olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ticari hizmetlerin değişmesi; küçük esnafın yerine yenilere hitap eden kafe, atölye, antikacı, eski eşya dükkanı gibi yeni hizmetlerin gelmesiyle yereller tarafından gündelik hayatta aktif kullanılan mekanların azalmasına sebep olmuştur. Zamanla mahalleye aidiyetini kaybeden yerel sakinler kendine hitap etmeyen bu mekanlara karşı; kendi kafelerini açmak ve dükkanının işlevinde veya fiziksel cephesinde yenileme gitmek gibi birtakım mahalleye tutunma stratejileri geliştirmiştir.

Kamusal mekanda yaşanan kültürel yerinden edilme, Fener-Balat özelinde, tek bir girişimcinin birden fazla dükkanı kapalı tutarak Balat Çarşısı'nın ticari canlılığı öldürmesi ve önceden yerellerin spor kulübü olarak kullandığı bir mekanın antikacıya dönüşmesiyle yerel sakinin duyduğu derin üzüntü şeklinde ortaya çıkmıştır. Yeldeğirmeni'nde ise; çocuk parkının artık yenilerin evcil hayvanlarını dolaştırdığı ve kimi zaman gençlerin kullandığı bir yere dönüşmesiyle artık çocuk parkının kullanılamaması ve mahallede öğrenci sayısı giderek azaldığından bir ilkokulun kapanma noktasına gelmesi şeklinde yaşanmaktadır.

Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nin soylulaşma sürecinden en çok geçmişten günümüze mahallelerin özünde var olan küçük esnaf dükkanları etkilenmiştir. Küçük esnafın birer birer mahalleden ayrılmasıyla bu dükkanların yerini zaman içerisinde kafeler, antikacılar, eski eşya dükkanları, atölyeler vb. mekanlar almıştır. Dolayısıyla yerel mahallelinin aktif olarak kullandığı dükkanlar gün geçtikçe azalmış, yerel sakinlerin gündelik hayatına kısıtlanma gelmiştir. Yeldeğirmeni'nde bu değişim, çarşı olarak gelişen kısımda eskilerin ihtiyaç duyduğu birtakım hizmetlerin yok olmasna sebep olurken Fener-Balat özelindeyse zamanla Fener bölgesinin kafeleşmesiyle burada yaşayan sakinlerin ihtiyaçlarını karşılamak için hala çarşı özelliğini sürdüren Balat'a gitmek zorunda kalmaları şeklinde kendini göstermektedir.

"Mesela bu yakınlarda artık bir tane bile marangoz kalmadı. Bir şey olduğu zaman ne yapıyorsunuz, ya atıyorsunuz ya yenisini alıyorsunuz. Ya da hani kullanılabilecek bir şeyse ben ilk önce öğrencilere soruyorum isteyen var mı diye. Siz de yenisini almak zorunda kalıyorsunuz. Yok çünkü alternatifiniz yok. Buralarda öyle yapan birisi yok. Artık yok." [Havva Şahin: (K, 40+), 26 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

"Bazı iş yerleri kapanıyor ama sonuçta kafeye dönüştürülüyor. Ben de buna karşıyım yani. Çünkü bir mahalle esnaftan oluşur. Esnaf derken bakkalı olur, marketi olur, sucusu olur, turşucusu olur, peynircisi olur, yoğurtçusu olur ama bizim mahallede öyle bir şey kalmadı artık. Eskiden öyleydi. Çıktığın zaman Balat'a gitme şansın yoktu ki veya gitmene gerek yoktu. Burada her şeyini tedarik edebiliyordun ama şimdi mecbur Balat'a gidiyorsun çünkü Balat'ta kaldı o yerler. İşte peynircisi, yumurtacısı, lokantası." [Rahmi Bayram: (E, 53), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]

Bazı kafeler boş konut stoğundan faydalanarak dükkan açarken bazı kafelerse mevcut yerel esnafın çıkmasının ardından onların dükkanına yerleşmiştir. Fener-Balat'ta özellikle yerel sakinlerin vakit geçirdiği dükkanların kafeye dönüşmesi, onları duygusal olarak derinden sarmıştır. Birçok yerel sakin günlük hayatında tanıdığı ve aktif vakit geçirdiği mekanların kafeye dönüşmesinden duyduğu rahatsızlığı ve üzüntüyü dile getirmiştir.

"Lahmacuncu vardı gider orada lahmacun yerdik değişti kafe oldu. Market vardı herkesin alışveriş ettiği orası bıraktı kafe oldu. Eczacımız vardı yılların eczanesi o bıraktı kafe oldu. Yılların Mavi Köşesi vardı bizim çocukluğumuzun tekel bayisiydi şimdi kafe oldu. Bizim çocukluğumuzun emlakçı dükkanı vardı babalarını çocuklarını tanırdık, onlar oldu kafeci. Manifaturacımız vardı onlar oldu kafeci. Çoğu kafeye döndü yani". [Necibe Batmaz: (K, 44), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]

Mekan bazında incelendiğinde her iki mahallede de küçük esnafın gidişiyle yerine gelen birçok kafenin, atölyelerin, antikacıların ve eski eşya dükkanlarının genel olarak yerel sakinler tarafından tercih edilmediği görülmektedir. Yerel mahallelinin yeni kafeleri kullanmama sebeplerinden biri, mekan temalarının ve

mekan kullanıcılarının kültürel açıdan yerel mahalleliye uzak oluşudur. Fener ve Balat'ta kafeler, genellikle kültürel sermayesi yüksek olan yeni kesime hitap edecek şekilde çoğunlukla vintage olmak üzere modern ve etnik konseptlerde de tasarlanmıştır. Fener ve Balat'taki kafelerin konseptlerinde çoğunlukla vintage tarzı benimsemesi, Fener-Balat'ın tarihi bir semt oluşuyla ilişkilendirilebilirken aynı zamanda soylulaştırıcıları da mahalleye çekebilecek bir unsurdur. (Altıntaş, 2016). Yeldeğirmeni'nde ise Fener ve Balat'ın tersine, kafeler çoğunlukla modern konsepti benimsemişlerdir. Yeldeğirmeni'nde daha fazla öğrencinin ve öğrenci olmayan genç kesimin yaşadığı düşünüldüğünde, bu kesimin vakit geçirmek ve kimi zaman ders çalışmak adına bu mekanları tercih etmesi, kafelerin modern konsepti benimsemesinde etkili olduğu söylenebilir. Yerel sakinlerin kafeleri tercih etmeyişinin bir diğer sebebiyse fiyatların onlara hitap etmemesidir. Fener-Balat'ta yerel sakinlerin, kafelere çok daha sert tepkiler verdiği görülmektedir.

> *"Şimdi şu arada bir kafe var mesela adı bile değişik. Şimdi ben oraya gittiğimde giyim tarzları, hareketleri değişik insanlar var. Ben şimdi bu şekilde oraya gidip de bir kahve içemiyorum mesela. Rahat hissedemiyorum oradakileri rahatsız mı ederim acaba diye. Bize uymadıkları için mi, giyim tarzları bize uymadığı için mi hani nasıl bir kelime kullanayım bilemiyorum." [Necibe Batmaz: (K, 44), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*

> *"Biz zaten şu açılan kafelerin hiçbirine gitmiyoruz. Burada yaşarken de ben hiçbirine gitmemişim. Gidip de bir çayını dahi içmemişim. Artı bir bardak çay 8 lira olursa gidip de sen onu içemezsin ki. Yani bize açılmamış zaten o kafeler. Ne amaçla açılmış onu da bilmiyorum. Ben gideceğim oturacağım kafeye, bir kahveye vereceğim 15 tl, bi çaya vereceğim 8 tl. Arkadaş ben onu evimde de yapar içerim. Niye vereyim bu hayat pahalılığında. Bu bizim kesime göre olmadığı belli. Bizim için açılmadıkları da belli. Çünkü insanların durumu belli. Bu da doğal olarak işte insanları değiştirmeye yönelik açıldıklarının besbelli kanıtı yani." [Pembe Kuleli: (K, 47), 30 yıl yaşadı 1 yıl önce taşındı hala mahallede çalışıyor, Fener-Balat]*

Kafeler dışında her iki mahallede de seramik, resim, mozaik, tabela, ahşap içerikli olmak üzere farklı konseptlerde açılan atölyeler, yenilerin ve eskilerin arasındaki yaşam tarzı ve beğeni farkları gibi sosyo-kültürel uyuşmazlıklardan ötürü eskiler tarafından tercih edilmemektedir. Fener ve Balat'ta 2000 yılında Balat'ın ilk sanat galerisi ve okulu olarak açılan Balart Sanat Atölyesi, açıldığı dönemden itibaren işletmecinin sanatçı arkadaşları ve kursiyerlerin tanıdıkları tarafından kullanılmış, son 3 senedir ise sanata ilgi duyanlar ve öğrenciler tarafından tercih edilmektedir. Atölye 18 senedir semtte etkin olarak işleyen bir yer olmasına karşın yerel sakinler tarafından kullanılmamaktadır. Atölye işletmecisinin "yerel halk buraya sanat evi ne demek diye geldi" ifadesi de iki kesim arasındaki sosyo-kültürel farkın bu mekanların yereller tarafından kullanılmamasında öncü etken olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Yeldeğirmeni'nde sanatçılar atölyelerini ilk açtıklarında yerel sakinlerin atölyelere entegre olabilmesi adına camlarını sürekli açık tutmuştur. Dolayısıyla ilk zamanlarda merak uyandıran atölyelerin fiziksel varlığını mahallelinin bir kısmı zamanla kabullenmiş, ancak bu kabulleniş özellikle atölyelere yakın konumda yaşayan yerel sakinin, sanatçı kesimle bir ölçüde günlük muhabbet kurmasının ötesine geçememiştir. Dolayısıyla Yeldeğirmeni'ndeki atölyeleri de Fener ve Balat'a benzer şekilde atölye sahibinin sanatçı ve sanatçı olmayan arkadaşları, öğrencileri ve kimi zaman da yakın ilişki kurdukları kafe işletmecileri kullanmaktadır.

Fener ve Balat özelinde kafeler ve atölyelerin yanısıra 2010 yılından itibaren açılmaya başlayan eski eşya dükkanlarında ve mezatlarda fiyatlar cazip miktarlardan başlayabildiğinden, bu mekanlar koleksiyonler ve turistler kadar, kimi zaman yerel mahalleliye de hitap edebilmektedir. Eski eşya dükkanlarında kimi zaman fiyatlar 1 liradan başlamakta, bazen de bir ürün dekor olarak satılırken yerel halktan biri onu kullanmak için uygun fiyatlı diye satın alabilmektedir. Eski eşya dükkanının yanı sıra mezatlarda da açık artırmalar 10 liradan başlayabilmekte ve talebe göre artış göstermektedir. Antikacı, eski eşya ve mezatçılar her ne kadar soylulaştırıcılara yönelik mekanlar olarak açılmış olsalar da satılan malzemenin niteliğine gore fiyatların uygun olabilmesi, yerel halkın da zaman zaman bu durumdan faydalanabilmesini sağlamıştır.

Mahallelerde soylulaştırıcılara hitap eden mekan sayısının artışıyla kendini sosyo-kültürel açıdan mahalleye ait hissetmeyen ve maddi anlamda yeni mekanları karşılayamayacak olan yerel kesim, kendisine hitap etmeyen bu mekanlara karşı bir direniş göstererek kendince mahalleye tutunma stratejileri geliştirmiştir. Bu stratejilerden biri, yerel mahallelinin hem sosyalleşebilmek hem de kendi mahallesinde kendine ait bir yer tanımlayabilmek adına kendi kafesini açmasıdır.

> *"Burası çok yabancılaştı. Oturulacak mekanımız kalmadı. Yeni açılan mekanlarda oturduğumuz zaman bize göre fiyatlar biraz uçuk geliyor ve rahat edemiyoruz. Dedik böyle kendimize bir yer açalım. Hem biz otururuz hem de yabancılar gelir oturur, gezerler. Hem ticari hem kendimize bir yer." [Metin Biçer: (E, 30+), çocukluğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*

> *"Bizim kafemizi yabancı kimse kullanmaz. Semtin insanları, arkadaşlarımız, dostlarımız yani. Bizim kafemizde böyle para kazanma tutkusu olarak burayı açmadık. Sadece oturacağımız bir yer olsun dedik semtin insanları olarak. Bizim amacımız buydu. Oturup kalktığımız belli bir yerimiz olsun dedik." [Bülent: (E, 44), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]*

Her iki mahallede de yerel mahallelinin açmış olduğu kafeler kullanım durumlarına göre; sadece yerel sakinlerin vakit geçirdiği ve hem dışarıdan gelen ziyaretçilerin hem de yerel sakinlerin vakit geçirdiği olmak üzere iki grupta sınıflandırılabilirler. Fener-Balat özelinde 2018'de bir mahalle sakininin açtığı kafe, işletmecisinin yakın çevresi tarafından kullanılırken aynı zamanda kafenin yakın çevresinde bulunan eski esnaf dükkanlarına da çay vermektedir. Eskiler tarafından yenilerin açtığı kafelerde çaya 4-5 lira vermek yerine buranın yerlisinden çayı 1-2 liraya alması, bir günde fazla çay içen bir kesim için fiyat açısından daha makul olurken aynı zamanda eski esnafın yerel kafe işletmecisiyle yıllardır süregelen ilişkisi de bunun yalnızca ticari bir çıkar ilişkisi olmaktan öte olduğunun göstergesidir. Bu durum mahallede dönüşen koşullara rağmen yerel halkın birbirine sahip çıktığının bir göstergesiyken, Yeldeğirmeni'nde ise yine yerel mahallelinin açtığı bir kafenin her hafta sonu düzenli olarak semtin spor kulübü camiası tarafından kahvaltı amaçlı

kullanılıp ardından maça çıkılması da mahalle sakininin kendine ait olan bir mekan arayışında olduğunu göstermektedir. Ancak hafta sonu her iki mahalle de hafta içine göre çok daha kalabalık olduğundan dışarıdan gelen ziyarteçi ve turist kesim de hafta sonu zaman zaman da olsa bu kafeleri kullanabilmektedir. Hem ziyaretçiler hem de yerel sakinler tarafından kullanılan kafelerdeyse hem hafta içi, hem de hafta sonu her iki kesimi de görmek mümkündür. Her iki mahallede de yalnızca yerel sakinler tarafından kullanılan kafeler erkeklere hitap ederken, her iki kesimin de kullandığı kafeler yerel halkın kadınlarının da vakit geçirebildiği mekanlardır.

Yerel mahallelinin bir diğer mahalleye tutunma stratejisi ise dükkanın işlevini değiştirerek veya fiziksel görünümde birtakım yenilemelere giderek dönüşüme ayak uydurmaktır. Biri Fener'de ve biri Balat'ta uzun yıllardır bakkal olan ancak mahallede marketlerin artışıyla iş yapamayacak duruma gelen iki esnaftan biri 2015'te, diğeri ise 2018'de dükkanını kafeye çevirmiştir. Semtte kafelerin yavaş yavaş görünür olma yılının 2013 ve patlama yılının 2015 olduğu göz önünde bulundurulduğunda her iki bakkal işletmecisinin de bakkal dükkanını özellikle kafeye çevirmesi, mahalle bazında aynılaşmanın bir göstergesi olurken aynı zamanda soylulaşmanın dönüştürücü gücünü de ortaya koymaktadır. Biri Fener ve diğeri Balat'ta olan ve uzun zamandır berber olarak işleyen iki dükkansa dış cephelerinde yenilemeye gitmiş, böylece hem içinde bulundukları sokağın görünümüne uyum sağlamış hem de dışarıdan gelen kitleyi çekebilecek bir konuma gelmişlerdir. Her iki mahallede yaşanan bu değişimler, yerel halkın kendine has yöntemler geliştirerek piyasaya tutunmaya çalıştığını açıkça göstermektedir.

Hem Yeldeğirmeni hem de Fener-Balat'ta bazı dükkanlar kabuk değişimine giderken bazıları da ürün çeşitiliğini artırarak değişime uyum sağlamıştır. Yeldeğirmeni'nde uzun yıllardır mahalle bakkalı olarak işleyen bir dükkan semtte artış gösteren vegan kesimin ve vegan kafelerin ardından veganlara yönelik birtakım gıdalar satmaya başlamıştır. Özellikle marketteki ürün skalasının da yerel bir mahalle bakkalına göre çok daha zengin olması dikkat çekmektedir. Balat'ta ise

benzer şekilde bir mahalle bakkalı, yerel sakinlerin alışık olmadığı ürünler satmaktadır.

> *"Ya da ne bileyim Ahmet Abi avokado satıyordu bir ara. Şok olmuştuk. Şuradaki bakkal. İşte makarnada fettucini falan, tortellini. Hadi hazır sosu geçtim. Fettucini makarna satıyor bildiğin, tortellini satıyor. Tortelliniyi kim alıyor senden. Böyle bir kitle oluştu yani. Böyle bir talep oluştu ki getirdi. Garip garip şeyler görmeye başladık işte." [Melike: (K, 27), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*

Yerel esnafın dönüşen piyasa koşullarında ayakta kalabilmek için dükkanında birtakım yenilemelere gitmesi, yerel halkın uzun süredir etkin olarak kullandığı bazı mekanlardan da mahrum kalmasına sebep olmuştur. Yeldeğirmeni'nde alkol ruhsatına sahip Dallas Birahanesi ve Mekan Pub olmak üzere iki yer bulunmaktadır. 1980 başlarında ilk önce Mekan açılmış, ardından çok geçmeden Dallas açılmıştır. Her iki mekan da semtin insanları tarafından ilk açıldığında dönemin popülaritesine ayak uydurarak birahane ismiyle açılmıştır (Atılgan,2017). İlk açıldığı zamanlarda her iki mekan da salaş bir tarza sahip olduğundan ve fiyatlar da uygun olduğundan yerel halkın etkin olarak vakit geçirdiği mekanlar olmuştur. 2010'dan sonra Dallas'ı başka bir yerel mahalle sakini devralmıştır. Ancak semtte yaşanan dönüşümlerle beraber Mekan Birahanesi hem mekan görünümünde hem de ürün skalasında değişime giderek ismini de Mekan Pub olarak değişmiştir. Yaşanan dönüşüme bağlı olarak mekanın kullanıcı profili de değişmiş, zamanla burası çoğunlukla dışarıdan gelen ziyaretçiler ve zaman zaman da öğrenciler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Dallas Birahanesiyse açıldığı ilk günden beri semtin insanına hitap etmiş ve hiçbir değişiklik göstermemiştir.

> *"Mesela bizim semtimizde iki tane meyhane var. Biri Dallas biri Mekan. Bu Mekan eskiden böyle restoran türüydü daha çok. Giderdik işte bira veya rakı neyse. Dolaptan istediğimizi söylerdik. Ne bileyim işte bir ızgara söylerdik falan. Artık onlar da bu değişime ayak uydurdular. Yani bir bu söylediğim bütün şeyi konsepti değiştirdi bir bar türüne çevirdiler mesela. Şimdi gidiyorsun oraya oturmaya. E bir duble rakı söylüyorsun, yanına bir meyve*

istesen meyve yok. Ya kuruyemiş veriyor sana ya da hiçbir şey." [Bülent: (E, 44), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

Yerel esnafın ayakta kalabilmek için mekanında birtakım değişimlere gitmesinin yanısıra mahallelinin eskiden etkin olarak kullandığı bazı mekanların mahallede yaşanan dönüşümün ardından soylulaştırıcı kesim tarafından işletilmeye başlanması da mekanların değişimine yol açarak yerel sakinlerin benzer şekilde bu mekanlardan mahrum kalmasına sebep olmuştur. Fener ve Balat'ta 1980'de Rum bir kaptan tarafından açılan Agora Meyhanesi, ilk başta ağırlıklı olarak fıçıların üzerinde şarap içilen salaş bir mekan olarak açılmış ancak 6-7 Eylül olayları sırasında mekanın sahibi ülkesine geri dönmüştür. 2006'da restorasyon için izin alınan mekanın inşaatı, Balat'ın yenileme alanı ilan edilmesiyle durdurulmuş, 2013'te davanın kazanılmasının ardından 2014'te meyhane soylulaştırıcı kesimin ortaklığıyla beraber yeniden açılmıştır.[1] Yeniden açılan meyhane yine aynı isimle açılmış ancak konseptini değiştirerek restoran tarzına dönmüştür. Eski Agora Meyhanesi'ni fiyatları da daha uygun olduğu için dışarıdan gelenler kadar mahallenin yerel halkı da kullanabilirken, dönüşümle beraber meyhaneyi yalnızca dışarıdan gelen ziyaretçi kesim kullanmaktadır.

"Eskiden her yerden gelirlerdi. Buranın halkı da giderdi ucuz olduğu için. Maliyetle alakalı zaten gidemezsin. Atıyorum eskiden bir adam 20-30 liraya çıkıyorsa şimdi 300 liraya çıkıyor. Kapısında vale var. Aşağıdan giriş açtılar caddeden, çift taraflı. Arka tarafta onun bir bahçesi vardı, oradan aşağıya yapıldı, orada vale bekliyor. Yani Agora'nın valelik bir şeyi yok." [Ercan Yıldırım: (E, 45+), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]

Kültürel yerinden edilme baskısının bir başka kendini gösterme şekliyse kamusal mekanda yaşanan değişimlerdir. Belli bir hedef kitlenin kullandığı kamusal mekanlarda, mahallenin dönüşümüyle hedef kitle azaldığından işlev değişikliğine gidilebilmektedir. Yeldeğirmeni'nin tek ilkokulu olan ve 100 yıldır eğitim veren Osmangazi İlkokulu, 2017 yılında restorasyona alınmış, okulun öğrencileri

[1] https://www.gazeteduvar.com.tr/hayat/2016/10/13/hangi-agora-meyhanesi/

Fenerbahçe'de bir okulda eğitim görmeye başlamıştır. Okulun müdürü yaptığı açıklamada öğrenci sayısının çok az olduğunu ve 100'ün altında öğrencisi olan bir okulun tadilat sonrasında tekrar okul olarak devam edip edemeyeceği hakkında çekincelerinin olduğunu dile getirmiş, açıklamasına şu sözlerle devam etmiştir:

> *"Tadilat başlayınca mecburen öğrenciler başka bir okula nakledilecek. Ancak okul yenilendikten sonra, giderek bir çekim merkezi haline gelen Yeldeğirmeni'ndeki bu tarihi binada eğitime devam edilir mi bilemeyiz".*[1]

Görüldüğü üzere uzun yıllardır eğitim veren bu tarihi bina, mahallede öğrenci sayısının azalmasıyla işlevini yitirme noktasına gelmiştir. Okulun yaklaşık iki senedir restorasyon adı altında kapalı kalması, yerel sakinlere 'giderek çekim merkezi haline gelen Yeldeğirmeni'ndeki bu binanın', yenilere hitap edecek şekilde farklı amaçlarla kullanılmak üzere yeniden işlevlendirileceğini düşündürtmektedir. Özellikle çocuğu olan yerel sakinler arasında, ileride okulun otel olarak kullanılacağı söylentileri dolaşmaktadır. Çocuğu Osmangazi'ye giden birçok yerel sakin, okul için Fenerbahçe'ye gitmek zorunda olmasından duyduğu büyük rahatsızlığı dile getirmiştir. Görüşülen bir yerel sakin ise Osmangazi'ye benzer şekilde Yeldeğirmeni'nde bulunan Kemal Atatürk Anadolu Lisesi'nin de öğrenci potansiyelinin azlığından dolayı geleceğinin belirsiz olduğundan duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir. Dolayısıyla mahalle hizmetlerinin değişimiyle yerel sakinler ihtiyaçlarını karşılamak adına mahalle dışına çıkmaya zorlanmaktadır.

> *"İlkokul bile yok şu anda. En yakın ilkokul ta Söğütlüçeşme'nin orada. Buradaki okulu da elimizden aldılar. Otel ya da butik otel tarzında bir şey yapacaklarmış. Şu anda benim çocuklarım ta Kızıltoprak'a, Fenerbahçe Stadı'nın oraya gidiyorlar. Sürekli tadilatta. Bu üçüncü yılı tadilat. Tadilatta diye yazıyor. Üzerinde Osmangazi İlkokulu restorasyon çalışması diye yazıyor ama değil. Okul olmayacak yani." [Havva Şahin: (K, 40+), 26 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]*

Yeldeğirmeni'nde yaşanan bir başka kültürel yerinden edilme baskısıysa, yeni gelenlerin mekan yaratımını kendi istekleri doğrultusunda şekillendirmeleridir.

[1]http://www.gazetekadikoy.com.tr/genel/100-yillik-osmangazi-ilkokulu-kapaniyor-mu-h5263.html

2014'te çocuklar için açılan Ali İsmail Korkmaz Parkı, son zamanlarda yeni gelenlerin evcil hayvanlarını gezdirdiği ve özellikle akşamları gençlerin vakit geçirdiği bir alana dönüşmüştür. Mahallenin tek parkı olan Ali İsmail Korkmaz Parkı, artık yerel sakinlerin çocuğunu götürebileceği bir yer olmaktan çıkmış, çocuklarla beraber Yeldeğirmeni'nde azımsanmayacak oranda yaşayan yaşlı kesimin de zaman zaman kullandığı bu park artık kullanılamaz duruma gelmiştir. Yeni gelenlerin zamanla parkın kullanımını kendi istekleri doğrultusunda şekillendirdiği görülmektedir.

> *"Şimdi desen Yeldeğirmeni'nde park var mı, yok. Park var, ne var Ali İsmail Korkmaz Parkı koydular ama ben şimdi şu anda ona karşıyım. Niye, tamam herkesin şu anda bir hayvan sevgisi var. Güzel bir şey ama çocukların oynadığı alana sokup oraya çocuk parkı diyemezsin. Çünkü çocuk orada oynayamaz. Çünkü pisliğini yapıyor bırakıp gidiyor. Şimdi ona nasıl çocuk parkı diyebilirsin ki." [Ecevit Çalışkan: (E, 45), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]*

> *"Hayvanına güzel bakıyor, pisliğini alıyor ama yaptığı yerde koku bırakıyor. Yaşlıların çoğu o yüzden gidemiyor oraya. Bir parka çıkarayım seni diyorsun, pislik kokuyor diyor. Çocuklar dahi parka girmek istemiyor. Belli bir saatten sonra içen çok var gençler orada. İşte 12-1 bir gibi oraya gidip birasını alıp lay lay lom yapıp." [Ayfer Uçan: (K, 47), 30 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]*

Balat'ta kültürel yerinden edilme baskısı yalnıza tek bir ticari birim veya tek bir kamusal mekanda sınırlı kalmamış, ticari bir aks boyunca büyük bir girişimcinin eliyle çok daha geniş bir çevreye yayılarak yerel esnafı kültürel yerinden edilme baskısı altına sokmuştur. Bir antika meraklısı 2011'de mahalleye gelerek, geçmişten günümüze ticaret aksı olarak gelişmiş Balat Çarşısı'nda yirminin üzerinde dükkanın kirasını peşinen ödemiş ve kiraladığı dükkanları sekiz sene boyunca depo olarak kullanmıştır. Kamusal değere sahip yirminin üzerinde ticarethane, sekiz seneden beri aktif olarak kullanılmayarak yaşayan bir kimliğe sahip tarihi çarşının canlılığını öldürmekte ve ticari potansiyelini azaltarak esnafın işine engel olmaktadır. Sekiz senedir dükkanların depo olarak kullanılması ve

dışarıya yönelik hizmet vermemesi bölgenin yatırıma açıldığını göstermektedir. Dolayısıyla ilerleyen yıllarda çarşının durumunun ne olacağı büyük bir merak konusudur.

> *"Selçuk diye biri çıktı. Şu arkada en az 20 tane 30 tane dükkanı aldı, kilidini vurdu gitti. Bu resmen burayı öldürmeye çalışan bir harekettir. Sen bu dükkanları neden kapatıyorsun. Denetleme yok. Şu arka sokak Balat'ın belki en neşeli sokağıydı ticari açıdan. Şimdi gidin bakın en az 10 dükkan kapalı ve bunun gibi bir sürü yerleri alıyor bu adam." [Orhan: (E, 38), 31 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*

> *"Şimdi bak kahvenin yanında kapalı tenteli kepenkli bir dükkan var, orası marangozhaneydi. Orada marangozhanede allem etti kallem etti herife hava parası verdi kaç para verdiyse. Benim duyduğum yani 50-60 bin o zaman. Kiraladı orayı, kaç sene peşin vardi." [Harun: (E, 64), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*

Kültürel yerinden edilme baskısı yerel sakinler için yalnızca mekan kulllanımını kısıtlandırmakla kalmayıp, artık o mekanı kullanamayan yerel sakin için duygusal olarak hasarlara da sebep olabilmektedir. Yerel halkın aidiyetlik ilişkisi kurduğu ve sıkça vakit geçirdiği mekanın zamanla onlara hitap etmeyen ve kullanamadıkları yerlere dönüşmesi onlarda derin üzüntüye sebep olmuştur. Balat'ta bir grup yerel sakinin spor kulübü olarak kullandığı bir alan, bina bir antikacıya satıldıktan sonra bulunduğu yerden çıkarak başka bir yere taşınmıştır. Her ne kadar sonrasında spor kulübü başka bir yere taşınarak varlığını devam ettirse de kullanıcılarının günün büyük bir kısmını orada geçirdiği ve derin anlam yüklediği eski mekanın artık yenilere hitap eden bir mekan olarak işlemesi onlarda derin üzüntüye sebep olmuştur.

> *"Bizim şurada arkada bir kulübümüz var spor kulübü. O kapandı. Şu anda gene kulübümüz var ileride ama bu yerdeki, şu müzayede yapılan yerdeydi. Bilardomuz vardı, oyun da oynardık, oturup kahvaltımızı da orada yapardık. En az 15 yıldır oradaydık. Hatta bu kafelerden bile benim için bizim için daha kalabalıktı daha eğlenceliydi. O gitti. Şu an işliyor müzayede yeri." [Sait: (E, 54), 44 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*

Kamusal mekanda yaşanan bir diğer kısıtlanmaysa yerel sakinlerin kendi mahallesinde eskisi kadar rahat hareket edememesidir. Balat'ta özellikle hafta sonu mahalle kalabalık olduğundan yerel sakinler kendi mahallelerinde dışarıda vakit geçirmek istememektedir. Yeldeğirmeni'nde ise kafelerin masa ve sandalyelerinin kaldırımlara taşması, yaşlı insanlar için yürürken rahatsızlık yaratmaktadır.

> *"Burası Çin yavrusu gibi. Cumartesi-Pazar bizi olabildiğince rahatsız eden bir durum var. Ben işten çıkıyorum ve direk eve kaçıyorum. Mümkünse ortalarda dolanmamaya çalışıyorum. Ancak hafta içi olacak ben aşağı ineceğim işte bir çay kahve içeceğim iki sohbet edeceğim. Yazın o hafta içi bile olur mu ondan şüpheliyim." [Melike (K, 27), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*

> *"Birsürü felçli insanlar var. Yürüyemiyorlar, zaten kafelerin masa sandalyesinden geçiş yok. Bir tarafında araba park ediliyor, bir tarafında masa sandalyeler. Yaşlılarımızın çoğu rahat yürüyemiyor. Yürüyemedikleri için de sokağa çıkamıyor çünkü sinirleniyorlar, hiçbir şey yapamıyorlar." [Ayfer Uçan (K, 47) 30 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]*

5.5 Politik Yerinden Edilme

Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde politik yerinden edilmenin yerinden edilme baskısı boyutuna ulaşılmış, dışlayıcı yerinden edilmeye rastlanmamıştır. Politik yerinden edilme baskısı, yerel sakinlerin kafelerden rahatsızlık duyduğu konularda devletin hiçbir müdahalede bulunmaması ve kafelerin açıklarına göz yummasıyla yerel sakin karşısında kafeleri güçlendirmesi, soylulaştırıcı kesimin devlet mecralarındaki tanıdıkları sayesinde mahalleyi istediği gibi şekillendirebilmesi, yerel sakinlerin polis çağırma yöntemine başvurarak mahallenin kontrolünü elinde tutmaya çalışması gibi durumlarda gözlenebilmektedir. Her iki tarafta da yerel sakinlerin ve soylulaştırıcıların mahalleye dair farklı gelecek vizyonlarıysa ileride yerel mahallelinin politik bir yerinden edilme baskısına maruz kalabileceğini düşündürtmektedir.

Yeni gelenlerin kamusal mekanda kendilerine özgü mekan kullanımlarının artışı, eskilerin birtakım rahatsızlıklar duymasına sebep olmaktadır. Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde mahalleye son yıllarda gelen kafeler masa ve sandalyelerini dükkanların önüne koyarak kaldırımları işgal etmekte ve yerel halkın kendi sokağında yürüyebilme hakkını engellemektedir. Her iki tarafta da kafeler; devletin, kafelerin masa ve sandalyelerini koymalarına göz yumması ve buna karşı hiçbir müdehalede bulunmaması sayesinde kamusal mekanı kendi amaçları doğrultusunda şekillendirebilmektedir. Belediye, yeni kafelerin kaldırımı işgal etmesine göz yumarken yerel halkın açtığı kafelere aynı müsamahayı göstermemektedir. Dolayısıyla bir kısım yerel sakin, belediyenin kafelere karşı pozitif tutumu sebebiyle onların belediye tarafından desteklendiği düşünmektedir.

> *"Bakın ben şurada iki tane sandalye koymuşum ama Fener'e gidin yolda yürüyemiyorsun. Kaldırım diye bir şey kalmamış yani her taraf sandalye masa. Ama burada öyle bir şeye müsade etmiyorlar. Burada mesela bazen geçerken kıl kıl bakıyorlar ama bir şey demiyor şimdilik. Bir şikayet olsa gelir burada kaldır der, bir daha çıkarma sandalye masayı. Ama oraya gidiyorsun bakıyorsun, iki şeritli yol tek şeride düşmüş kimse de bir şey demiyor." [Orhan: (E, 38), 31 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*

Yeldeğirmeni özelindeyse bazı kafe sahiplerinin belediyede sahip olduğu yakın ilişkiler, kafelerin kamusal mekanı kendi istekleri doğrultusunda şekillendirmelerine olanak vermektedir. Belediyenin, yeni açılan kafelerin kaldırım işgaline müdahale etmemesi ve soylulaştırıcıların devlet mecralarında tanıdıklarının olması, zamanla mahalleyi istenilen yönde şekillendirebilme gücünün eskilerden yenilere geçmesine yol açmıştır.

> *"Mesela Yeldeğirmeni'nin en büyük sorunlarından biri otopark sorunu. Adamın yeri yok zaten, önünde hiçbir yeri yok. Gidiyor napıyor, arabaların koyduğu yere masa atıyor. Bunu takip etmezse belediye o zaman ne olacak. Benim hayatımı kolaylaştırmıyor, tamamıyla zorlaştırıyor. Herkese ruhsat vermiş durumda. Ruhsatı veriyorsun ama diyeceksin ki kardeşim senin sınırın bu, sen buraya çıkamazsın. Burası kaldırım ya da burası otopark. Ama yok öyle bir şey. Herkes masasını atıyor, herkes sandalyesini atıyor. O zaman da*

noluyor, yolda yürüyemiyorsunuz." [Havva Şahin: (K, 40+), 26 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

"Ama ben ondan (kafenin işletmecisinden) rahatsız oldum yani. Adamın dört tane kafesi var. Kadıköy Belediyesi'nde de eşi mi çalışıyor neymiş. Sokağın sahibi zannediyor kendini." [Hasan: (E, 40+), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

Belediye birçok kafenin ruhsatsız olmasına hiçbir müdehalede bulunmayarak onların devamlılığını sürdürmesine izin vermekte, ancak yerel bir sakine ruhsat konusunda baskı yaparak kafeleri yerel sakinlerin karşısında güçlü konuma getirmektedir. Kişisel görüşmeler dahilinde toplanan verilere göre Yeldeğirmeni'nde 2014'ten 2019 Ocak'a kadar olan süreçte toplamda 84 kafe, Fener-Balat'ta ise 2014 ve 2019 Nisan arasında toplamda 80 kafe açılmıştır. Kadıköy Belediyesi ve Fatih Belediyesi'nden elde edilen ruhsat verileri ile mahallede mevcut durumda bulunan kafe sayılarının uyuşmadığı, her iki mahallede bulunan mevcut kafe sayılarının, belediyelerden alınan ruhsatlı kafe sayılarının çok daha üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Her iki mahallede de birçok kafenin ruhsatı bulunmamakta ancak belediyeler bu konuda kafe işletmecilerine harhangi bir müdehalede bulunmamaktadır. Belediyenin kafelerde ruhsat için herhangi bir denetim yapmazken diğer yandan yerel bir sakinin dükkanı üzerinde ruhsat için baskı yapması kafeleri desteklediğini gösterirken diğer yandan kafelerin açılmasıyla kendiliğinden gerçekleşiyor gibi görünen soylulaşma sürecinin, devletin bu tür durumlara göz yummasıyla aslında devlet tarafından açık bir şekilde teşvik edildiğini ortaya koymaktadır. Yerel sakinlerin birçoğu her ne kadar kafelerin ruhsatsız olduğunu farkında olsa da, onların devlet tarafından desteklendiklerini bildikleri için bu duruma karşı bir girişimde bulunmamaktadırlar. Yaşanan bu durum, devletin kafeleri güçlü konuma getirmesiyle yerel sakinlerin giderek haklarını savunmaktan yoksun kaldıklarını göstermektedir.

"Benim ara sokaktaydı dükkan, oradaki ruhsatı buraya almaya çalıştım. Belediye tak geldi ruhsatın yok diye. Ya dedim oradaki ruhsatı buraya alayım. Kabul etmiyor, yeni ruhsat almam gerekiyormuş. Size bir hafta müddet,

ruhsat almazsanız burayı mühürleyeceğiz dedi. Bize öyle baskı yaptı. Biz gittik ruhsatımızı aldık. Şimdi bu kafelerin çoğunun ruhsatı yok ama gidip de sana bir hafta müddet yoksa mühürlerim demiyorlar. Halbuki eğer denilecekse onlara denilmeli çünkü onlar hijyenik olmalı yani imalathane, yemek yapıyor. Onlara baskı yapmak lazım. Yani belediyenin böyle bir ayrımcılığı var. Belediye destekliyor bunları ama bize öyle davranmadı." [Musa: (E, 45+), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

"Buranın insanını düşünmediği için merkezi yönetim. Kesinlikle onların(belediyenin) işine geliyor ama dediğim gibi sadece olumlu olarak seyrediyorlar ve gelenlere de yardımcı olmaya çalışıyorlar. Gördüğün kafelerin çoğunda ruhsat olduğunu sanmıyorum. Başka yerde açmaya çalış belediye hemen tak kafana biner ama burada teşvik ediliyor. Aman açsınlar, aman fakirler gitsin burdan, aman bizim konuşabileceğimiz insan veya ne bileyim işte bir makbuz kestiğimiz zaman makbuzun geri dönüşümü olsun diye teşvik ediyorlar bu kanunsuzluğu." [Kadit Gözaydın: (E, 63), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]

Mahalleye yeni gelen yüksek gelirli kesimin sahip olduğu sosyal çevre sayesinde siyasi ortamdaki gücü artarken yerel sakinlerin güçsüz duruma düşmesiyle artık mahallenin geleceği hakkında söz hakkı yetisi kaybolmaktadır. Balat'ta bir antika meraklısı 2011'de mahalleye gelerek, geçmişten günümüze ticaret aksı olarak gelişmiş Balat Çarşısı'nda yirminin üzerinde dükkanın kirasını peşinen ödemiş ve kiraladığı dükkanları sekiz sene boyunca depo olarak kullanmıştır. Kamusal değere sahip yirminin üzerinde ticarethane, sekiz seneden beri aktif olarak kullanılmayarak yaşayan bir kimliğe sahip tarihi çarşının canlılığını öldürmekte ve ticari potansiyelini azaltarak esnafın işine engel olmaktadır. Görüşme yapılan yerel sakinler bu durumdan duyduğu büyük rahatsızlığı dile getirirken devletin hiçbir girişimde bulunmamasının arkasında onun belediyede sahip olduğu sosyal bağlar olduğunu düşünmektedir.

"Kendi ustası var. Kendi demircisi, marangozu, boya badanacısı var. Tak adamlar geliyor tık tık tık belediyeyi de ayarlamışlar nasıl ayarlamışlarsa. Ne

uğruyorlar ne bir şey yapıyorlar. Tanımayan da yok belediyede onu. Belediyenin de işine geliyor. Birkaç sefer şikayet ettim onu ben belediye başkanına. Bu beyefendi burada aldı dükkanları kapattı başkanım buna bir çare diye. Mustafa Demir ile arası çok iyiydi. Şimdi Akp'nin adayı gelirse onu da tanıyormuş Merter'den." [Kadit Gözaydın: (E, 63), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]

Mahalleli, yerel belediyede soylulaştırıcı kesimin sahip olduğu ilişkilere sahip olmasa dahi mahallesinde gelişen olayları kendi kontrolünde tutmak ve kendi isteği doğrultusunda şekillendirmek adına birtakım girişimlerde bulunabilmektedir. Diğer taraftan bir diğer grupsa çoktan bu gücün elinden alındığını farkındadır ve bir girişimde bulunsa da dikkate alınmayacağını düşünmektedir. Yerel halktan birine, bu girişimciden rahatsız olanların bir araya gelerek bu durumu engelleme yönünde bir düşüncelerinin olup olmadığı sorulmuştur.

"Kimle yapacaksın? Kimse gelmez ki. Bir şey yapamazsın ki, yapacak bir şey yok. Bizim yapacağımız bir şey yok." [? (E, 64), 22 yıl yaşadı 6 yıl önce taşındı hala mahallede çalışıyor, Fener-Balat]

"Mesela yeni gelen adam kafe açmış. Diyor ki ya bunlar kapalı olmasa, benim gibi birkaç kişi daha açsa buraya daha fazla insan gelecek. Mesela benim yan komşum ondan çok muzdarip. Belediye başkanı Hasan Süver Bey vardı işte yirmi gün bir ay önce. O kız (kafe işletmecisi) ona diretti. Ya dedi yani çok kapalı dükkan var buna bir önlem alın dedi." [Metin (E, 45+), 36 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]

Polis çağırma, mahallenin kontrolünü ele geçirmek amacıyla kullanılan stratejilerden biridir. Hem yerel halk hem de soylulaştırıclar polis çağırmayı mahallenin kontrolünü elinde tutmak amacıyla kullanıp kendisinin mahalle ile ilgili karar alınması konusunda güçlü taraf olduğunu göstermek isteyebilmektedir. Ancak mahallenin dönüşüm süreciyle yerel sakinlerin üzerinde giderek artan baskılar, onların da polis müdehalesine başvurmasına neden olmuştur. Burada yerel halkın politik yerinden edilme baskısına karşı bir başkaldırı gösterdiği, mahallenin kontrolünü elinde tutmaya ve mahalleyi kendi isteği doğrultusunda

şekillendirmeye çalıştığı görülmektedir. Fener-Balat'ta hem soylulaştırıcılar hem de yerel sakinler mahallenin kontrolünü elinde tutmak adına polis çağırmayı bir araç olarak kullanmaktadır. Yerli kesim uzun süredir mahallede yaşadığından kendini buranın sahibi gibi görüp bu konumunu korumak amaçlı polisi arama girişiminde bulunurken, soylulaştırıcı kesimse kendi hakkını korumak ve kanunların olduğunu kanıtlamak adına polise başvurmaktadır. Fener-Balat'ta henüz bir tarafın kesin üstünlüğü yoktur ve iki taraf da mahallenin kontrolünü ele geçirmek için çabalamaktadır. Yeldeğirmeni'nde ise özellikle genç kesimin mahallede yarattığı rahatsızlıklar, yerel sakinlerin polise başvurmasıyla sonuçlanmaktadır. Polise başvurarak mahallenin kontrolünü ele geçirmenin, şimdilik Yeldeğirmeni'nde Balat'a göre tek yönlü işlediği söylenebilir.

> *"Benim İtalyan bir arkadaşım vardı bir Türk kızıyla evli. Üst tarafta bir yer açtı onlar atölye tarzında. Açılışına arkadaşları geldi. Hepsi açık insanlar, rahat insanlar. Dışarıda ellerinde kadehlerle beraber geziyorlar, 10 dakika sonra polisler geldi. Alt tarafta sakallı züppeler duruyordu." [Doğan Gürcü (E, 60), 8 senedir mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*
>
> *"Mesela benim burda kiraya verdiğim bir bayan var inşaat mühendisi. Burda bir dükkan açtı. Ayan Caddesi'nde tam çarşının göbeğinde kasap dükkanının önüne arabasını çekiyor. Adam diyor ki ne kadar kalacaksınız. Ne var ben de burada esnafım, akşam da gelip çekeceğim diyor. Bir esnafın dükkanının önüne on saatlik araba park edilmez. Adam olmaz diyince, sen ne diyorsun ben de esnafım diye kız polis çağırdı." [Metin (E, 45+), 36 senedir mahallede yaşayan yerel sakin, Fener-Balat]*
>
> *"Bir keresinde polis çağırdılar polis geldi. Polise anlatıyorum benim 02.00'a kadar ruhsatım var ve müşteri oturuyor. Ben ne yapabilirim yani istiyorsanız ses ölçme cihazlarınızı getirin bakın, ne gerekiyorsa yapın yani." [Şafak Pala (E, 40+), kafe işletmecisi, Yeldeğirmeni]*
>
> *"Bizim sokağımız işlek bir sokak. Mesela topluyor 15-20 kişiyi evde. Hiçbir şekilde umrunda değil (öğrencilerin). Çalgılar, şarkılar, içmeler ama ben buna müsade ediyor muyum? Hayır. Polisi arıyorum. Karşı dairemde, karşı binamda bir sürü var. Polis benim elimin altında. Ben haklarımı savunurum asla da*

müsade etmem." [Ayfer Uçan (K, 47) 30 yıldır mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

Yerel halkın ve soylulaştırıcıların mahallenin geleceğine dair vizyonları arasındaki uçurum, ikinci grubun mahalle içindeki konumu güçlendikçe ilk grubun politik bir yerinden edilme baskısı yaşayayabileceğini düşündürtmektedir. Özellikle yerel halk arasında yayılan birtakım dedikodular ve kulaktan kulağa duyumlar, soylulaştırıcıların gelecek vizyonlarına karşı olan tepkileri daha da şiddetlendirmektedir. Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde devlet uzun yıllardır alkol ruhsatına sahip belli mekanlar dışında hiçbir kafeye alkol ruhsatı vermemiştir. Alkol konusunda Balat'ta yerel sakinlerin çok büyük bir kısmı kafelere alkol ruhsatı verilmesini istememektedir. Soylulaştırıcıların çoğunluğu yerel halk ile aynı fikirde olmakla beraber azınlık bir kısımsa mahallede alkollü mekan olmasından memnun olacağını dile getirmiştir. Yerel sakinler arasındaki kulaktan kulağa duyumlara göre kafelere gelecekte alkol ruhsatı verilme ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla gelecekte kafelere alkol ruhsatı verilmesi durumunda iki taraf arasında bir çatışma ortamı çıkabilmesi olası görünmektedir.

"Öyle duyumlar alıyoruz. Belediyenin öyle bir eğilimi olduğunu duyuyoruz. Ya da ne bileyim buradaki kafelerin öyle taleplerinin olduğunu duyuyoruz. O yönleri tasvip etmiyorum." [Recai Ergün (E, 54) doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

"Alkollü bir mekan yok mesela Balat'ta. Hiç yok sanırım. Sadece bir Çukur Meyhanesi var ve alkolü seven biriyim. Balat'ta hiç alkol içemedim. Hiç alkol yok. Hani iş çıkışı bir biranı iç, öyle eve gitmek gibi bir durum yok." [Enes Çelenay (E, +20) vintage butik dükkanın çalışanı, Fener-Balat]

Yeldeğirmeni'nde de Fener-Balat'taki gibi yerel sakinler kafelere alkol ruhsatı verilmesine karşı çıkmaktadırlar. Yerel sakinler arasındaki kulaktan kulağa duyumlara göre kafeler alkol ruhsatına sahip olmamasına rağmen yasal olmayan şartlarda alkol vermektedirler. Bazı görüşmeciler kafelerin belediyedeki tanıdıkları sayesinde ruhsatsız alkol verebildiklerini ve devletin bu duruma göz yumduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla ileride iki taraf arasında kafelerin yasal olmayan şartlarda alkol vermesi üzerinden bir çatışma çıkabilmesi olası görünmektedir.

"Şu anda da zaten çoğu kafe veriyor alkol. Veren de belediyede veya poliste tanıdıkları var demek ki, rahat rahat verebiliyor." [Ertan Şahin (E, 53), doğduğundan beri mahallede yaşayan yerel sakin, Yeldeğirmeni]

"Alkol kullanımı yok ama bazı kafeler ruhsatsız satıyor. Burayla ilgili ne düşünülüyor ne yapılmak isteniyor anlamıyorum ben. Belediye tam olarak böyle bir durumdan kaçıyor mu, değişime göz mü yumuyor ne yapıyor bilmiyorum." [Şafak Pala (E, 40+), kafe işletmecisi, Yeldeğirmeni]

5.6 Bölüm Sonucu

Beşinci bölümde, üçüncü bölümde ortaya konulan sınıflandırma kapsamında belirlenmiş olan beş farklı yerinden edilme türünün, çalışma alanı olan Fener-Balat ve Yeldeğirmeni mahallelerindeki yerel sakinler tarafından ne şekilde deneyimlendiği ortaya konulmuştur. Fener-Balat ve Yeldeğirmeni mahallelerinde, yerinden edilme baskısının; ekonomik, sosyal, kültürel ve politik boyutlarına ulaşılırken, dışlayıcı yerinden edilmenin yalnızca ekonomik boyutuna dair bulgulara ulaşılmıştır. Her iki mahallede de taciz merkezli yerinden edilmeye dair bulgulara ise rastlanmamıştır. Saha çalışması sonucunda, iki mahalle arasında, yerinden edilmenin farklı türlerinin hissedilme şiddetleri açısından farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir.

Fener-Balat'ta kiralardaki yüksek yüzde artışları, özellikle düşük gelirli kiracılar için ekonomik yerinden edilme bakısına sebep olurken, her iki mahallede ticari alanların değişim geçirmesi veya el değiştirmesi ile artan ürün fiyatları da günlük harcamalarda zorlanmayı beraberinde getirmiştir. Fener-Balat'ta, Yeldeğirmeni'ne göre daha düşük ekonomik profile sahip insanlar yaşadığından ekonomik yerinden edilme daha şiddetli hissedilmektedir. Bu baskı en çok düşük kiralar ödeyerek mahallede yaşamaya devam eden eski sakinler üzerinde hissedilmektedir.

Her iki mahallede evlerin mimari yerleşimi, yaşamın sokağa taşması geleneği ve mahalle kültürü, uzun yıllar beraber yaşayan yerel sakinlerin sosyal ilişkilerinin güçlü olmasına olanak vermiştir. Ancak zamanla tanıdık simaların birer birer mahalleden ayrılıp, yerine onların yabancı olarak tanımladıkları farklı kesimlerin gelmesi sosyal yerinden edilme baskısına neden olmuştur. Sosyal yerinden edilme

baskısı, her iki tarafta da, özellikle ticari alanlar üzerinde şiddetli bir biçimde hissedilmekte, ancak Fener-Balat'a göre öğrenci ve turiste daha fazla sayıda apartmana (ve dolayısıyla haneye) ev sahipliği yapan Yeldeğirmeni'nde daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

Kültürel yerinden edilme baskısı her iki mahallede yaşayan yerel sakinler tarafından hem ticari, hem de kamusal alanda şiddetli bir biçimde hissedilmektedir. Ticari hizmetlerin değişimi ile yerel sakinlerin gündelik hayatta vakit geçirebildikleri mekanlar azalmış ve alışverişte kısıtlanma yaşanmış; diğer taraftan kamusal mekanda yaşanan değişimlerle halkın kullanımına ait olan bu mekanlar, soylulaştırıcı kesimin kullanımına geçmiştir. Kültürel yerinden edilme, diğer yerinden edilme çeşitlerine göre gündelik hayatta kullanılan mekanların somut bir değişimi şeklinde gerçekleştiğinden iki mahallede de yerel sakinlerin çoğunlukla en fazla hissettiği yerinden edilme baskısı türü olmuştur.

Politik yerinden edilme baskısı, iki tarafta da, devletin yeni açılan kafeleri desteklemesi ve onların açıklarına göz yumması ile yerel sakinlerin, devletin artık soylulaştırıcı kesimin tarafında olduğunu düşünmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Bununla beraber, yerel sakinlerin ve soylulaştırıcıların, kafelerin alkol ruhsatı alması konusunda mahallenin geleceğine dair vizyon farklılıkları da, ileride politik yerinden edilme baskısı yaşanabileceğinin habercisi olabilir. Politik yerinden edilme baskısının ise her iki mahallede yaklaşık olarak benzer şiddetlerde hissedildiği söylenebilir. Her iki mahallede de yerel belediyelerin; kafelerin açıklarına göz yumması, yerel sakinlerin rahatsızlık duyduğu konularda onlara herhangi bir müdehalede bulunmaması ve soylulaştırıcı kesimin devlet mecralarındaki tanıdıkları sayesinde mahalleyi şekillendirmelerine olanak sağlamaları, mahallenin kontrolünün artık soylulaştırıcı kesimin eline geçmesine sebebiyet vermektedir. Tablo 5.1, Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde ekonomik, sosyal, kültürel ve politik yerinden edilme baskısı yaratan durumları bir arada görmeye olanak tanımaktadır.

Dışlayıcı yerinden edilmenin ekonomik boyutu, Fener-Balat'ta hem mahallenin dışında yaşayanlar hem de mahallede yaşayanlar tarafından hissedilirken, Yeldeğirmeni'nde ise ağrlıklı olarak mahallenin dışında yaşayanlar tarafından

hissedilmektedir. Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde, mahalleden ayrılmış ancak mahalleye geri dönmek isteyen sakinler artık mahallede uygun fiyatlı konut bulamadığından mahalleye giremezken, Fener-Balat'ta mahallede yaşamaya devam eden yerel sakinler ise evinden çıkarsa bir daha o mahallede uygun fiyatlı bir konu bulamayacağını bildiğinden dışlayıcı yerinden edilmeye maruz kalmıştır. Fener-Balat'ta mahalle içinde yaşayan sakinlerin dışlayıcı yerinden edilmeye maruz kalırken, Yeldeğirmeni'nde yaşayan sakinlerde bu yönde bir bulguya rastlanmamasının sebebi, Fener-Balat'ta Yeldeğirmeni'ne göre daha düşük kiralara yaşayan, daha dar gelirli bir kesimin varlığı olabilir. Ancak Yeldeğirmeni'nde konut fiyatlarının yıllar içerisindeki değişimi göz önünde bulundurulduğunda (bkz. Emlak Değerlerinin Değişimi bölümü), her ne kadar bulguya ulaşılmamış olsa da, Yeldeğirmeni'nde yaşayan yerel sakinlerin de mahalleden ayrılmaları durumunda tekrar mahallede uygun fiyatları bir ev bulamamaları olasıdır. Dolayısıyla bu kesim konutundan çıkarsa, mevcut geliri ile mahalle içinde uygun fiyatlı başka bir konut bulamayacağını farkındadır (bkz. Tablo 5.2) .

Tablo 5. 1 Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde Yerinden Edlime Baskısı Durumları Tablosu

YERİNDEN EDİLME BASKISI		
	Fener-Balat	**Yeldeğirmeni**
Ekonomik	• Kiralardaki yüksek yüzde artışları • Ticari alanların dönüşümünün günlük harcamalara yansıması	• Ticari birimlerin sattığı ürünlerin çeşitlenmesi ve fiyatlarının artmasıyla yerel sakinlerin bu birimlerden alışveriş yapamaması
Sosyal	• Yerel sakinlerin yeni gelenleri birer yabancı olarak tanımlaması • Yerel sakinlerin artık kendilerini yabancı olarak tanımlaması	• Yerel sakinlerin yeni gelenleri birer yabancı olarak tanımlaması • Yerel sakinlerin artık kendilerini yabancı olarak tanımlaması • Konut bazında yabancı hissetme
Kültürel	Ticari hizmetlerde değişim: • Kafe, atölye, antikacı, eski eşya dükkanı, vintage butik vb. yeni hizmetler Kamusal mekanda değişim: • Tek bir girişimcinin, 20'nin üzerinde dükkanı kapalı tutarak Balat Çarşısı'nın ticari canlılığını öldürmesi • Spor klübünün antikacıya dönüşmesiyle duygusal hasar • Mahallede eskisi kadar rahat haraket edememe (hafta sonu kalabalığından dışarı çıkamama)	Ticari hizmetlerde değişim: • Kafe, atölye, vintage butik vb. yeni hizmetler Kamusal mekanda değişim: • Hedef kitle azaldığından mekanın işlevinin değişmesi (İlkokulun kapanma noktasına gelmesi) • Çocuk parkının, genç kesimin ve onların evcil hayvanlarının vakit geçirdiği bir alana dönüşümü • Mahallede eskisi kadar rahat haraket edememe (yaşlı kesimin, kafelerin masa ve sandalyeleri yüzünden hareketinin kısıtlanması)
Politik	• Yerel belediyenin, mahallelinin kafeler hakkında rahatsızlık duyuğu konularda hiçbir müdahalede bulunmaması • Yerel belediyenin, kafelerin açıklarına göz yumması (ruhsat) • Soylulaştırıcı kesimin, devlet mecralarındaki tanıdıklarını kullanarak mahalleyi istedikleri yönde şekillendirebilmeleri • Yerel sakinlerin ve soylulaştırıcıların mahalleye dair farklı gelecek vizyonları (alkol ruhsatı)	

Tablo 5. 2 Fener-Balat ve Yeldeğirmeni'nde Dışlayıcı Yerinden Edilme Durmları Tablosu

DIŞLAYICI YERİNDEN EDİLME		
	Fener-Balat	**Yeldeğirmeni**
Ekonomik	• Mahalleden ayrılmış yerel sakinin, artan fiyatlar sebebiyle artık mahallede kendi bütçesine uygun bir ev bulamaması • Mahallede yaşamaya devam eden yerel sakinin, evinden çıkması durumunda bir daha mahallede kendine uygun bir yer bulamayacağının farkında olması	• Mahalleden ayrılmış yerel sakinin, artan fiyatlar sebebiyle artık mahallede kendi bütçesine uygun bir ev bulamaması

6
SONUÇ VE ÖNERİLER

Soylulaştırma merkezli yerinden edilme literatüründe son yıllarda, yerinden edilmenin doğrudan gerçekleşmeyen formlarına yönelik çalışmalara ağırlık verildiği gözlemlenmektedir. Dolaylı yerinden edilme olarak tarif edilen bu yerinden edilme biçimi, yerinden edilmenin zamansal boyutuna vurgu yapmaktadır. Dolaylı yerinden edilme ile ilgili çalışmaların tamamı, Marcuse'un 1985 yılında yerinden edilme üzerine yaptığı kavramsallaştırmayı temel almaktadır. Marcuse'u temel alan bu çalışmalarda ortaya çıkan farklı yorumlamalar literatüre bir yönüyle zenginlik katsa da, bir yönüyle de kavram kargaşasına neden olmuştur. Araştırmacıların bir bölümünün Marcuse'un net bir şekilde tarif etmediği yerinden edilme durumlarını tarif ederken, yerinden edilme ile ilgili benzer durumları ve süreçleri tanımlamaya yönelik farklı/yeni kavramlar kullanma çabasında olması ya da Marcuse'un tarif ettiği süreçlere yönelik farklı yorumlar ortaya koyma çabaları bu kavram kargaşasının oluşmasına zemin hazırlayan nedenler arasındadır. Marcuse'un kullandığı kimi kavramların (fiziksel yerinden edilme gibi), tarif ettikleri süreçlerle, kelime anlamlarının çağrıştırdığı anlamlar arasındaki farklılıklar da bu karmaşıklığa katkıda bulunmaktadır. Marcuse'un yerinden edilme tipolojisini merkeze alan bu tez ile ilk olarak yerinden edilme literatüründe olduğu düşünülen yukarıda tarif edilen karmaşa ortaya serilmiş; ardından bu karmaşayı ortadan kaldırmaya yönelik basit, anlaşılır ve tarif edici özelliği olan bir tipoloji oluşturulmuştur. Bu bağlamda, yerinden edilmenin üç farklı formda gerçekleşebilen (doğrudan yerinden edilme, yerinden edilme baskısı ve dışlayıcı yerinden edilme), beş farklı türü belirlenmiştir: i) ekonomik ii) taciz eksenli iii) sosyal iv) kültürel v) politik. Bu tipoloji oluştururken mümkün olduğu kadar literatürde geçen kavramlar içerisinde tarif edici özelliği en yüksek olanlar seçilmeye ve birbiriyle örtüşmeyen/iç içe girmeyen ayrık kategoriler oluşturulmaya çalışılmıştır. Ardından belirlenen bu beş yerinden edilme türünün farklı formlarının, saha çalışmasının yapıldığı iki alandaki -Fener-Balat ve Yeldeğirmeni, karşılıkları aranmıştır.

Yukarıda bahsedilen sınıflandırmanın oluşum aşamasında; 1) yerinden edilme ile ilgili akademik çalışmalarda yer alan teorik açıklamalar 2) bu çalışmaların saha çalışmalarında yer verilen örnekler ve 3) Fener-Balat ve Yeldeğirmeni mahallelerinden elde edilen bulgular olmak üzere üç farklı veriden yararlanılmıştır. Bu sınıflandırmanın oluşum sürecinde en fazla birinci kapsamdaki verilerden yararlanılmış, ikinci kapsamda incelenen literatürdeki örnek durumlar birinci kapsamdaki verilerin daha net bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olmuş, üçüncü kapsamda incelenen verilerse oluşturulan sınıflandırmanın işlerliğini test etmeye olanak sağlamıştır. Üçüncü kapsamda elde edilen bulguların veri kaynağını, iki alanda yaşayan yerel sakinler ve diğer aktörler ile 2018 ve 2019 yılları içerisinde yapılan derinlemesine mülakatlar oluşturmaktadır.

Çalışmanın asıl amacı dolaylı yerinden edilmenin nasıl gerçekleştiğini anlamaya yönelik olduğundan alan çalışması kapsamında doğrudan yerinden edilmenin farklı türlerine yönelik bir çalışma yapılmamış, belirlenen beş yerinden edilme türü, yerinden edilme baskısı ve dışlayıcı yerinden edilme üzerinden ele alınmıştır. Her iki mahallede de, yerinden edilme baskısının; ekonomik, sosyal, kültürel, politik boyutlarına/türlerine ilişkin verilere ulaşılmıştır. Yine her iki mahallede ekonomik yerinden edilmenin dışlayıcı yerinden edilme boyutuna ilişkin durumlara rastlanmıştır. Diğer taraftan taciz merkezli yerinden edilmeye yönelik her iki mahallede de bir bulguya rastlanmamış, iki mahallede, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik yerinden edilmenin yerinden edilme baskısı boyutlarına ilişkin verilere ulaşılırken, dışlayıcı yerinden edilme boyutlarına karşılık gelecek örneklere de rastlanmamıştır. Bu noktada çalışmanın kısıtlarından bahsetmek gerekmektedir. Saha çalışması yapılan iki bölgede, beş yerinden edilme türünden dördüne rastlanırken her iki alanda da, görüşme yapılan sakinler taciz merkezli yerinden edilme olarak görülebilecek vakalardan bahsetmemiştir. Bunun bir nedeni, saha çalışması kapsamında yapılan görüşmelerde, görüşme yapılan kişilere yarı yapılandırılmış formatta sorular sorulması, bu kişilerin mümkün olduğunca yönlendirilmeden yerinden edilmeye dair kişisel deneyimlerini ve hislerini aktarmalarının istenmiş olması olabilir. Bu metodoloji, görüşme yapılan sakinlerin çoğunlukla kendileri (ve önem verdikleri kişiler) için en önemli ve anlamlı olan yerinden edilme deneyimlerini aktarmış olması sonucunu doğurmuş olabilir. Daha

yapılandırılmış bir formatta gerçekleştirilecek mülakatlarda bu çalışma kapsamında ulaşılamayan bazı yerinden edilme türlerine dair bulgulara ulaşmak mümkün olabilir. Ayrıca çalışma, yalnızca yerinden edilme tehditi altında olan kişiler açısından bir resim çizmeyi hedeflediğinden, bu çalışmanın görülmeyen boyutlarının olması da olasıdır. Örneğin, mahallenin soylulaşma sürecinden memnun olan yerel sakinler de olabilir.

Tez kapsamında cevap aranan sorulardan biri, yerinden edilmenin hissedilen şiddetinin iki mahallede farklılaşıp farklılaşmadığıdır. Alan çalışmasında elde edilen bulgular, yerinden edilmenin farklı türlerinin, iki mahallede farklı şiddetlerde hissedilebildiğini göstermektedir. Ekonomik yerinden edilme baskısı, Fener-Balat'ta Yeldeğirmenine göre daha şiddetli hissedilmekte, bunun temel sebebi ise Fener-Balat'ta günümüzde yaşamakta olan alt gelir grubunun varlığıdır. Sosyal yerinden edilme baskısı, Yeldeğirmeni'nde apartman yerleşimi ve Fener-Balat'ta günümüzde halen müstakil ev yerleşimi bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda, Yeldeğirmeni'ndeki apartmanlarda eskiye kıyasla günümüzde yerel sakinler dışında daha farklı sosyal gruplar ikamet ettiğinden, Fener-Balat'a göre daha şiddetli hissedilmektedir. Ticari birimlerin el değiştirmesi sonucu her iki bölgenin de fiziksel çehresi büyük oranda değiştiğinden ve kamusal mekanların bir kısmı soylulaştırıcı kesimin kullanıma geçtiğinden, kültürel yerinden edilme baskısı her iki mahallede de şiddetli bir biçimde hissedilmektedir. Politik yerinden edilmenin hissedilen şiddeti, her iki tarafta da yerel belediyelerin kafeleri destekleme stratejisiyle ilişkilendirilebilir. Araştırma yapılan dönemde iki mahalledeki yerel sakinler de, yerel belediyelerin, kafeleri güçlü konuma getirdiğini düşündüklerini belirtmiştir.

Soylulaşma sürecindeki fiziksel olarak iyileşen, güzelleşen ve ekonomik, sosyal, kültürel olanaklar sağlayan tarihi kentler daima üst gelirli kesimi kendine çekmeye devam edeceğinden soylulaşma ve yerinden edilme kaçınılmaz olacaktır. İstanbul gibi tarihi merkezleri büyük ilgi gören ve bu alanların çeşitli yenilemeler veya kentsel dönüşüm projeleriyle dönüştürülmeye çalışıldığı bir şehirde, farklı yerinden edilme çeşitlerinin ne şekilde deneyimlendiğinin ortaya çıkarılmasına ihtiyaç vardır. Çünkü yerinden edilmenin zamansal boyutu çok daha görünmez

olarak gerçekleşmekte, dolayısıyla bu bölgelerde yaşanan yerinden edilme süreçlerinin görünür kılınması büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de yerinden edilme üzerine yapılan ilk çalışma Sakızlıoğlu'nun (2014) Tarlabaşı'ndaki devlet eksenli soylulaşma sürecinde yerinden edilme tehdidi altına giren yerel halkın, alandaki yenileme projesini yürütmekte olan devlet ve sermaye aktörlerinin izledikleri stratejilerle bu tehdidi nasıl deneyimlediklerini anlatan çalışmadır. Bu tez ise Türkiye'de klasik soylulaşma süreçlerinin gerçekleştiği mahallelerde gerçekleşmekte olan yerinden edilme süreçlerini inceleyen ve yerinden edilmenin tüm farklı formlarını ve türlerini bütüncül bir şekilde analiz eden öncü bir çalışma olma iddiasındadır. Yerinden edilmenin farklı formları ve türleriyle açık ve net bir şekilde tanımlanması ve bunların sahadaki karşılıklarının tanımlanması, yerinden edilmeyi ortadan kaldırmaya ya da etkisini hafifletmeye yönelik politika oluşturma çabalarının ilk adımını oluşturacaktır. Bu çalışma, aynı zamanda, böyle bir çabanın ortaya çıkabilmesi için bir altlık olma potansiyeli taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Ahunbay. Z, Dinçer. G ve Şahin. Ç. (2016): *Neoliberal kent politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray*, Birinci Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Altıntaş, S. (2014): Balat tanıklığında bir semt pazarı monografisi, *Doğu Batı Dergisi*, s. 115-133.

Altıntaş, S. (2016): Kültürel etkinlikler aktörü olarak yeni orta sınıf ve soylulaştırma ilişkisi üzerine bir tartışma, Sosyoloji Konferansları, s. 115-142.

Artan, T. (1995), Fener-İstanbul'da Haliç'in güney sahilinde tarihi bir semt. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ed. TDV İslam Ansiklopedisi, Erişim adresi: https://islamansiklopedisi.org.tr/fener, [Erişim tarihi: 25.03.2020]

Atılgan, A. (2017): *Evvel Zaman İçinde Yeldeğirmeni*, Birinci baskı, K-İletişim Yayınları, 2017.

Atkinson R. (1997): Gentrification and displacement in greater London: an ampirical and theoretical analysis, Degree of doctor of philosophy, University of Greeenwich.

Atkinson, R. (2002): Does gentrification help or harm urban neighbourhoods? An assessment of the evidence-base in the context of the new urban agenda, Centre for Neighbourhood Research Paper 5.

Atkinson, R., Wulff, M., Reynolds, M., and Spinney, A., (2011), Gentrification and displacement: the household impacts of neighbourhood change, AHURI Final Report No.160. Melbourne: Australian Housing and Urban Research Institute.

Atkinson, R. (2015): Losing one's place: narratives of neighbourhood change, market injustice and symbolic displacement*, Housing, Theory and Society*, 32(4): 373-388.

Bernt, M. and Holm, A., (2009): Is it or is it not? The conceptualization of gentrification and displacement and its political implications in the case of Berlin-Prenzlauer Berg, *City, analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, 13(2-3): 312-324.

Butler, T., Hamnett, C., and Ramsden, M, J., (2013): Gentrification, education and exclusionary displacement in East London, *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(2): 556-575.

Chernoff, M. (1980): Social displacement in a renovating neighborhood's commercial district: Atlanta. *Back to the City: Issues in Neighborhood Renovation*, p.204-219.

Citizens Housing and Planning Council (2002): Gentrification and displacement, *The Urban Prospect*, 8(1): 1-4.

Cooper, A.E., Hubbard, P., and Lees, L., (2009): Moving beyond Marcuse: gentrification, displacement and the violence of un-homing, *Progress in Human Geography*, p: 1-18.

Çelebi, S. (2014, 27 Şubat), 100 Yıllık Osmangazi ilkokulu kapanıyor mu?. *Gazete Kadıköy*. Erişim adresi: http://www.gazetekadikoy.com.tr/genel/100-yillik-osmangazi-ilkokulu-kapaniyor-mu-h5263.html, [Erişim tarihi: 20.09.2019]

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, (2014): *Yeldeğirmeni Deneyimi*: Kentsel Yenilemeye Farklı Bir Yaklaşım, Birinci Baskı, Çekül Vakfı, İstanbul.

Danley, S. and Weaver, R., (2016): "They're not building it for us": displacement pressure, unwelcomeness, and protesting neighborhood investment, *Societies*, 8(3): 1-16.

Davidson, M. (2008): Spoiled mixtures: where does state-led 'positive' gentrification end?, *Urban Studies*, 45(12) :2385-2405.

Davidson, M. (2009): Displacement, space and dwelling: placing gentrification debate, *Ethics, Place and Environment*, 12(2): 219-234.

Davidson, M. and Lees, L., (2010): New build gentrification: it's histories, trajectories, and critical geographies, *Population, Space and Place,* 16: 395-411.

Dinler, M. ve Güçhan, N. Ş., (2016): Fener ve Balat'ın dönüşümü üzerine: üç vizyon /üç dönem /üç ayrı "koruma" anlayışı, *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 14: 223-245.

Doucet, B. (2009): Living through gentrification: subjective experiences of local, non-gentrifying residents in Leith, Edinburgh, *Journal of Housing and the Built Environment*, 24:299-315.

Easton, S., Lees, L., Hubbard, P., and Tate, N., (2019): Measuring and mapping displacement: the problem of quantification in the battle against gentrification, *Urban Studies*, p: 1-21.

Erkan, E.N. ve Altıntaş, S., (2018): Soylulaştırmanın gündelik hayattaki dönüşümleri: Balat'ın mekansal ve sosyal dönüşümü, *Kent Araştırmaları Dergisi*, 9(23): 292-335.

Freeman, L. (2005): Displacement or succession? Residential mobility in gentrfying neighbourhoods, *Urban Affairs Review*, 40(4): 463-491.

Glass, R. (1963): Introduction to London: Aspects of Change, London: Centre for Urban Studies.

Green, R.D. Mulusa, J.K., Byers, A.A., and Parmer, C., (2017): The indirect displacement hypothesis: a case study in Washington, D.C., *The Review of Black Political Economy*, 44: p. 1-22.

Gür, E. A., (2015): Regeneration of the historical urban center and changing housing market dynamics: 'Fener-Balat', *International Journal of Architectural Research*, 9(1): 232-246.

Hartman, C., (1984): The right to stay put, *Land Reform, American Style*, p. 531-541.

Hyra, D. (2014): The back-to-the-city movement: neighbourhood redevelopment and processes of political and cultural displacement, *Urban Studies*, 1-21.

İslam, T. (2005): Outside the core: gentrification in Istanbul, *Gentrification in a Global Context* (R. Atkison ve G. Bridge eds.), Routledge.

Köseoğlu, B. (2016, 13 Ekim), Hangi Agora Meyhanesi?. *Gazete Duvar*. Erişim adresi: https://www.gazeteduvar.com.tr/hayat/2016/10/13/hangi-agora-meyhanesi/ , [Erişim tarihi: 02.02.2019]

Lee, B. A., and Hodge, D.C., (1984): Social differentials in metropolitan residential displacement, *Gentrification, displacement and neighbourhood revitalization,* State University of New York Press, Albany.

Lees, L. and Davidson, M., (2005): New-build gentrification and London's riverside renaissence, *Environment and Planning* A, 37: 1165-1190.

Liu, Y., Tang, S., Geertman, S., Lin, Y., and Oort, F., (2017): The chain effects of property-led redevelopment in Shenzhen: price-shadowing and indirect displacement, *Cities*, 67: 31-42.

Marcuse, P. (1985): Gentrification, Abandonment, and Displacement: Connections, Causes, and Policy Responses in New York City, *Journal of Urban and Contemporary Law*, p. 195-240.

Martin, L. (2007): Fighting for control: political displacement in Atlanta's, gentrifying neighborhoods, *Urban Affairs Review*, 42(5): 603-628.

Morris, A. (2017): "It was like leaving your family": gentrification and the impacts of displacement on public housing tenants in inner-Sydney, *The Australian Journal of Social Issues*, p. 1-16.

Newman, K. ve Whyly, E.K., (2006): The right to stay put, revisited: gentrification and resistance to displacement in New York City, *Urban Studies*, 43(1): 23-57.

Rayle, L. (2014): Investigating the Connection Between Transit-Oriented Development and Displacement: Four Hypotheses, *Housing Policy Debate*, 25(3): 531-548.

Sahibinden. (2020), İstanbul, Fatih, Fener-Balat'ın Yıllara Göre Ortalama Kiralık Konut Metrekare Birim Fiyat (TL) Endeksi, Erişim adresi: https://www.sahibinden.com/emlak360/emlak-endeksi/konut/kiralik/istanbul/422/22604, [Erişim tarihi: 07.01.2020]

Sakızlıoğlu, B. (2014): Inserting temporality into the analysis of displacement: living under the threat of displacement, *The Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 105(2): 206-220.

Seater, O., Aure, V., and Bergaust, K., (2012): Artists and gentrification in specific urban context. A case study from Williamsburg, New York, *The International Journal of the Arts in Society*, 6(6): 67-82.

Sendika63. (2013, 17 Aralık). Kentsel Yağmanın izini sürüyorsanız Fatih Belediyesi yetmez, Bakanlar Kurulu'nu da alın. *sendika.org haberler*, Erişim adresi: https://sendika63.org/2013/12/kentsel-yagmanin-izini-suruyorsaniz-fatih-belediyesi-yetmez-bakanlar-kurulunu-da-alin-155667/, [Erişim tarihi: 03.04.2020]

Shaw, S.K. and Hagemans W.I., (2014): Gentrification without displacement and the consequent loss of place: the effects of class transition on low-income residents on secure housing in gentrifying areas, *International Journal of Urban and Regional Research*, p. 1-19.

Slater, T. (2009): Missing Marcuse: on gentrification and displacement, *City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, 13(2-3): 292 -311.

Stabrowski, F. (2014): New-build gentrification and the everyday displacement of Polish immigrant tenants in Greenpoint, Brooklyn, *Antipode*, 46(3): 794-815.

Şahin, Ç. (2016): Neoliberal kent politikaları gereği "kentsel yenileme" adı altında yok edilen tarih ve bu bağlamda Fener-Balat-Ayvansaray sürecinin değerlendirilmesi, *Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray* (Z. Ahunbay, İ. Dinçer ve Ç. Şahin eds.).

Tecim, T. (2017): *İstanbul Balat'la Başlar*, Birinci Baskı, Alternatif Yayıncılık, İstanbul.

Türkmen, Z. (2015): The cultural transformation of Yeldegirmeni Neighbourhood, Yüksek lisans tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Twigge, A. (2014): Exploring resident experiences of indirect displacement in a neighbourhood undergoing gentrification: the case of Saint-Henri in Montréal, *Canadian Journal of Urban Research*, 23(1), p. 1-22.

T24. (2013, 3 Eylül), Kentsel Dönüşümde 'acele kamulaştırma'ya mahkeme iptali. *T24 Bağımsız İnternet Gazetesi gündem haberleri*, Erişim adresi: https://t24.com.tr/haber/kentsel-donusumde-acele-kamulastirmaya-mahkeme-iptali,238533, [Erişim tarihi: 03.04.2020]

Valli, C. (2016): A sense of displacement: Long-time residents' feelings of displacement in gentrifying Bushwick, New York, *International Journal of Urban and Regional Research*, 39(6): 1191-1208.

Verteuil, G. (2010) Evidence of gentrification-induced displacement among social services in London and Los Angeles, 1 SEP *Urban Studies*, 48(8):1563–1580.

Yoker, M. (2012): *Kalimera Fener şalom Balat*, Birinci Baskı, Çatı Kitapları, İstanbul.

Yücel, D. (2015): Konut stokundaki artıştan sanata, şu meşhur soylulaştırma: Yeldeğirmeni örneği, *Genç Sanat Dergisi*, 236.

Zingat. (2020), İstanbul, Kadıköy, Rasimpaşa'nın Yıllara Göre Ortalama Kiralık Konut Metrekare Birim Fiyat (TL) Endeksi, Erişim adresi: https://www.zingat.com/kadikoy-rasimpasa-bolge-raporu , [Erişim tarihi: 07.01.2020]

A

LİTERATÜRDEKİ YERİNDEN EDİLME ÖRNEKLERİ

A.1 Ekonomik Yerinden Edilme

Doğrudan Yerinden Edilme

(1) Sıklıkla ev kiralarının artmasıyla burada kalmayı karşılayamayanların mahalleden ayrılmak zorunda kalması (Davidson 2008, Davidson ve Lees 2010, Twigge-Molecey 2014, Atkinson 2015, Liu vd. 2017)

(2) Yerel bir sakinin, tahliye kağıdını imzalamadığı sürece mülk sahibi tarafından ödediği kiranın iki ya da üç katını ödeme tehditine dayanamayarak mahalleden taşınması, bir başkasının bu tehdite dayanamayarak tahliye kağıdını imzalaması (Sakızlıoğlu 2014)

(3) Yıllardır aynı apartmanda yaşayan emeklilerin, ev sahibi tarafından mülkiyeti rehabilite etmek ve daha sonra yüksek fiyata satmak için tahliye edilmesi (Atkinson 2015)

Dışlayıcı Yerinden Edilme

(4) Ebeveynlerin, kiralar giderek arttığından çocuklarının veya akrabalarının gelecekte kendi mahallesinde ev bulamayacağı endişesi (Davidson 2008, Doucet 2009)

(5) Yerel sakinlerin, mahalleden önceki dönemde ayrılmış arkadaş ve aile bireylerinden mahalleye geri dönmek isteyenlerin isimlerini sosyal konut listesine yazdırarak çaresizce beklemeleri (Twigge-Molecey 2014)

(6) Yerel sakinin, evinden çıkarsa bir daha mahallede kendine uygun yer bulamayacağını farkında olarak mahalle içinde hareket edememesi (Twigge-Molecey 2014, Liu vd. 2017)

(7) Yerel sakinlerin soylulaşma öncesi mahalle içinde konut alma şansı varken soylulaşmayla beraber bu şansları ortadan kalktığından hiçbir zaman konut satın alamayacaklarını farkında olarak çaresizce kirada yaşamaya devam

etmeleri (Atkinson 2015) ve bu sebeple eninde sonunda mahalle dışında uygun fiyatlı bir eve taşınmak zorunda olduklarını bilmeleri(Doucet 2009)

Yerinden Edilme Baskısı

(8) Ev sahibinin kirayı orantısız artırması (Sakızlıoğlu 2014, Atkinson 2015, Liu vd. 2017)

(9) Artan fiyatlar sebebiyle mevcut kiralık evin kaybedilmesi endişesi (Davidson 2008, Liu vd. 2017)

(10) İnşa edilen yeni yapıların, mahalle içinde son kalan karşılanabilir konutların fiyatlarını artırması endişesi (Davidson ve Lees 2010)

(11) Sosyalleşilebilecek yeni mekanların yüksek fiyatları sebebiyle bu mekanları tercih edememe (Doucet 2009, Shaw ve Hagemans 2015, Valli 2016)

(12) Karşılanabilir fiyatlı yerel marketlerin zamanla mahallede tutunamayacağı endişesi (Davidson ve Lees 2010)

(13) Günlük alışveriş yapılan mekanların el değiştirerek ürün fiyatlarının artmasıyla alışveriş imkanının kısıtlanması (Davidson 2008, Atkinson 2015, Liu vd. 2017)

(14) Ev sahibinin evi kiracısına kendi fiziksel gücüyle yenilemesi karşılığında ona kirada indirim teklif etmesi ve kiracı evi yeniledikten sonra ise fiziksel olarak iyileşen evden daha yüksek kira elde etmek adına kiracısını tahliye etmeye çalışması (Stabrowski 2014)

(15) Ev sahibinin evi yüksek fiyata kiraya verebilmek için özellikle ekonomik durumu iyi olan kitle arayışında olması (Stabrowski 2014, Valli 2016)

(16) Emlak ofisleri konut alanlarını daha sonraki bir dönemde pahalı kiralık birimlere dönüştürmek amacıyla ev sahiplerine anında nakit para vererek bu konutları gerçek değerinin altında satın alındığından, zamanla birçok dairenin üzerinin nakit para karşılığında ev almayı teklif eden ilanlar ile dolması (Stabrowski 2014)

(17) Artan kiralar sebebiyle giderleri minimuma indirerek tasarruf yapmak zorunda kalmak (yemek, ulaşım vb. konularda) (Atkinson 2015)

A.2 Taciz Merkezli Yerinden Edilme

Doğrudan Yerinden Edilme

(18) Ev sahibinin kira kontratını yenilememesi veya binada gerekli tamirleri yapmaması sonucu kiracıların bu baskıya danamayarak konutundan ayrılması (Valli 2016)

Yerinden Edilme Baskısı

(19) Ev sahibinin elektrik-su-gaz gibi temel hizmetleri kesme tehditinde bulunması (Sakızlıoğlu 2014)

(20) Ev sahibinin binayı bakımsız bırakması (Sakızlıoğlu 2014, Atkinson 2015, Valli 2016)

(21) Ev sahibinin kira kontratını keyfi bir şekilde yenilememesi (Stabrowski 2014, Valli 2016)

(22) Ev sahibinin her an tahliye etme ihtimali ile kiracıyı bu şekilde diken üstünde yaşamak zorunda bırakması (Atkinson 2015)

(23) Ev sahibinin, evden çıkması için kiracıya rüşvet teklif etmesi (Valli 2016)

(24) Ev sahibinin, birden bire apartman içerisinde sonradan birtakım yeni kurallar ve yasaklar getirerek kiracının mekansal pratiklerini kısıtlaması (bodrum katların ve çamaşırhanelerin kaldırılması, ev sahibinin kiracısını çok iyi bir şekilde gözlemleyip 'birincil ikamet' (primary residency)[1] şartına uymayan durumlarda onu konuttan göndermek adına tetikte beklemesi, kira kontratında yazmasına rağmen "oda arkadaşı yasasını"[2] reddederek kiracının işgal hakkını yasadışı olarak kısıtlaması) (Stabrowski 2014)

[1]Birincil ikamet (primary residency) şartına göre, kiracı yılın en az yarısını evinde geçirmek zorundadır. Ancak özellikle yaşça büyük Polonyalı kiracılar, sağlık durumları ve aile ziyaretleri sebebiyle birkaç aylığına memleketine dönebilmekte, ev sahipleri de kiracısının ne kadar süre evinde olmadığını takip ederek tahliye için zemin arayabilmektedir (Stabrowski, 2014).
[2]Oda arkadaşı yasası (roommate law), birincil kiracının, akrabası olmayan ikinci bir kiracı ile yaşayabilmesine olanak sağlamaktadır (Stabrowski, 2014).

(25) Yerel belediyenin yıkım sırasında molozları ortada bırakması ve çevre binada yaşayanların yaşam çevresini bir yıkıntı alanına çevirmesi (Sakızlıoğlu 2014)

A.3 Sosyal Yerinden Edilme

Yerinden Edilme Baskısı

(26) Ev sahibi tarafından zorla evlerinden çıkarılan ve mahallede çıkan yangınların sonrasında mahalle içinde başka bir ev arayan yakınların, uygun fiyatlı konut bulamaması sonucu mahalleden ayrılmasıyla sosyal bağların kaybı (Twigge-Molecey 2014)

(27) Birbirine aile kadar yakın olan insanların sahip olduğu samimi ambiyansın azalması (Twigge-Molecey 2014)

(28) Yakınların gelecekte mahallede ev bulamayacakları endişesi (Davidson 2008)

(29) Tanıdık yüzlerin ortadan kalkması endişesi (Shaw ve Hagemans 2015)

(30) Sosyalleşilebilecek yeni mekanlarda çok daha az tanıdık yüze rastlandığından bu mekanlarda yabancı hissetme (Shaw ve Hagemans 2015, Valli 2016)

(31) Komşuların mahalleden ayrılmasıyla kişinin kendi evine karşı duyduğu aidiyetlik hissinin azalması (Davidson ve Lees 2010, Sakızlıoğlu 2014)

A.4 KültürelYerinden Edilme

Yerinden Edilme Baskısı

(32) Mahalledeki yeni ticari birimlerin, konseptleri gereği yaşça daha genç yeni kesime hitap ettiğinden yaşça daha büyük olan yerel sakinin bu mekanları kullanamaması (Davidson ve Lees 2005, Shaw ve Hagemans 2015)

(33) Aşina olunan mekanların değişmesiyle mekanla ilişkinin kopması (Atkinson 2015, Davidson ve Lees 2010, Twigge-Molecey 2014, Shaw ve Hagemans 2015)

(34) Alışveriş yapılan marketlerin el değiştirmesiyle ürün seçiminde kısıtlanma (Shaw ve Hagemans 2015)

(35) Temel ihtiyaçları karşılayabilmek için mahalle dışına çıkmak zorunda kalma (Davidson ve Lees 2010, Twigge-Molecey 2014, Sakızlıoğlu 2014)

(36) Park alanı gibi kamusal mekanların, yeni gelenlerin kullanımına geçmesi (Twigge-Molecey 2014)

(37) Kültürel etkinlik düzenleyen bir kurumun, mahalleden ayrılmalar sonucunda cemaatsiz kalma tehlikesi yaşaması (Davidson ve Lees 2010)

A.5 Politik Yerinden Edilme

Yerinden Edilme Baskısı

(38) Yenilerin, yönetimde etkin rol almasıyla siyasi ortamda (Martin 2007, Hyra 2014) veya yeni esnafların sayıca artmasıyla ticari ortamda (Chernoff 1980) azınlık durumuna düşerek, eskilerin baskın gücübü kaybetmesi

(39) Yenilerin yönetim sürecine devletin de destek vermesiyle kamusal mekanların, yenilere hitap edecek şekilde düzenlenmesi (Hyra 2014)

(40) Yenilerin resmi bir kurum altında toplanmadan anlık örgütlenmelerle mahallenin planlama sürecinde aktif rol alarak kendi istekleri doğrultusunda mahalleyi şekillendirmeleri (Davidson 2008)

(41) Yenilerin siyasi mecralardaki tanıdıkları vasıtasıyla hedefledikleri girişimleri gerçekleştirebilmesi (Chernoff 1980, Davidson 2008)

(42) Devletin, yenilerin çıkarına olabilecek girişimlerini desteklemesi[1] (Davidson ve Lees 2010) ya da eskilerin aleyhine girişimlerde bulunması[2] (Shaw ve Hagemans 2014)

[1] Polisin, önceden eski sakinlere yardım ederken artık yeni gelen kesimin lehine olacak şekilde hareket etmesi (Davidson ve Lees, 2010).
[2] Devlet, 'problem yaratan karakterlerin sokaklarını temizle' stratejisi ile eskilerin toplanma noktası olan bankları kaldırdı (Shaw ve Hagemans, 2015).

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

İletişim Bilgisi: gizemyaginli@gmail.com

Konferans Bildirileri

1. Yaginli, G. ve İslam, T. (2019): Dolaylı yerinden edilme sürecinin yerel sakinler üzerindeki etkileri: Fener ve Balat örneği, 1. Mimarlık ve Şehircilik Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı, p. 241-242